

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ - MANAGEMENT ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

MBA TOURISM MANAGEMENT

Διπλωματική Εργασία με θέμα:

«Επιχειρηματικότητα και Ανεργία στην Ελλάδα»

Μεταπτυχιακός Φοιτητής : Παναγιώτης Κόντος / ΔΕΜΤ – 1517

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Βικτωρία Πέκκα - Οικονόμου

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2017

*Αφιερώνεται στους γονείς μου,
Δημήτριο & Σταυρούλα*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην Καθηγήτρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς και επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου διατριβής, κυρία Βικτωρία Πέκκα-Οικονόμου, τόσο για την στήριξη που μου παρείχε καθ' όλη την διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας, όσο και για την εμπιστοσύνη που έδειξε εξ αρχής, αναθέτοντάς την στο πρόσωπό μου.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω συλλήβδην τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Διοίκησης Επιχειρήσεων – Μάνατζμεντ Τουρισμού, για την εμβριθή διδασκαλία τους και τη συμβολή τους στον εμπλουτισμό των ακαδημαϊκών μου γνώσεων και των κοινωνικών μου εμπειριών.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω το θερμότερο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ μου, αλλά και την βαθύτατη ευγνωμοσύνη που νιώθω, στους γονείς μου, Δημήτριο και Σταυρούλα, για την αμέριστη και ανιδιοτελή αγάπη και υποστήριξη που μου προσφέρουν όλα αυτά τα χρόνια, καταφέροντας έτσι να φθάσω έως εδώ.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανεργίας στην Ελλάδα σήμερα. Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ένα μοντέλο που δε συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, με χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα, αλλά και υψηλή ανεργία, ιδίως τα τελευταία χρόνια. Συνεπώς, εξετάζεται το κατά πόσο η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλλει στη μείωση της ανεργίας, αλλά και το κατά πόσο η ανεργία μπορεί να οδηγήσει στην επιχειρηματικότητα. Η έρευνα διεξήχθη μέσω της ποσοτικής μεθόδου σε ένα δείγμα ελληνικών επιχειρήσεων. Μέσα από τη στατιστική ανάλυση καταδείχθηκε πως στην Ελλάδα υπάρχει σε μεγάλο ποσοστό επιχειρηματικότητα ανάγκης, λόγω βιοπορισμού, γίνεται χρήση της τεχνολογίας, ενώ σε αρκετά μεγάλο ποσοστό υπάρχει υψηλό επίπεδο καινοτομίας επιχειρηματικότητας, εξωστρέφειας, αλλά και καθιερωμένοι επιχειρηματίες. Η επιχειρηματικότητα εστιάζει κυρίως στους κλάδους της παροχής προϊόντων και υπηρεσιών προς τους τελικούς καταναλωτές και της παροχής υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις. Επίσης, βρέθηκε πως, η επιχειρηματικότητα μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο προς την κατεύθυνση της μείωσης της ανεργίας και της δημιουργίας προοπτικών απασχόλησης. Ωστόσο, η απουσία κυβερνητικής ενθάρρυνσης και στήριξης της επιχειρηματικότητας αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τη στροφή των Ελλήνων πολιτών προς την επιχειρηματικότητα. Επίσης, βρέθηκε ένα πολύ χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης των συμμετεχόντων στην έρευνα από το ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων, σε όλους τους τύπους επιχειρηματικότητας. Συνολικά, επομένως, θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί το θεσμικό πλαίσιο στήριξης, ενίσχυσης και ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, με σημαντικές αλλαγές στο υπάρχον πλαίσιο κυβερνητικής πολιτικής όσον αφορά στην επιχειρηματική δραστηριότητα και την προσέλκυση επενδύσεων.

Λέξεις Κλειδιά: Ανεργία, επιχειρηματικότητα, θεσμικό πλαίσιο, κυβερνητική πολιτική, Ελλάδα

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
Περίληψη.....	4
1. Εισαγωγή	11
2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ.....	13
2.1. Εισαγωγή	13
2.2. Εργατικό Δυναμικό, Απασχόληση & Ανεργία	13
2.3. Ροές στην Αγορά Εργασίας	16
2.4. Θεωρητικές Ερμηνείες της Ανεργίας	18
2.5. Κεϋνσιανή και Νεοφιλελεύθερη Θεωρία	19
2.6. Θεωρία του Μεταβαλλόμενου Δυναμικού Περιβάλλοντος	20
2.7. Μαρξιστική Θεωρία	20
2.8. ΤΥΠΟΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	21
2.8.1 Ταξινόμηση με βάση τα αίτια	21
2.8.2. Ταξινόμηση με βάση τη διάρκεια	24
2.8.3. Ταξινόμηση με βάση τις ατομικές επαγγελματικές διαδρομές.....	25
2.9. Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ	26
2.9.1. Οι Νέοι ως Μεταβατική Κατηγορία	27
2.9.2. Η Νεανική Ανεργία σε Αριθμούς.....	29
2.9.3. Η ετερογένεια των νέων ως προς το φύλο	32
2.9.4. Παράγοντες Ερμηνείας της Νεανικής Ανεργίας.....	34
2.9.5. Οι Συνέπειες της Ανεργίας των Νέων.....	37
2.10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	40
Βιβλιογραφία	43
3. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	44
3.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός της επιχειρηματικότητας.....	44
3.2. Μορφές επιχειρηματικότητας	49
3.3. Μοντέλα επιχειρηματικότητας	51
3.4. Παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα.....	52
3.5. Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM).....	59
3.6. Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα	63
3.7. Το μοντέλο ανάπτυξης στην Ελλάδα: προβλήματα και προοπτικές	69
3.8. Επιχειρηματικότητα, ανάπτυξη και απασχόληση.....	75
3.8.1. Η σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανεργίας.....	78
Συμπεράσματα	90

Βιβλιογραφία	91
4. Εμπειρική Έρευνα.....	94
4.1. Μεθοδολογία Έρευνας.....	94
4.2. Ανάλυση Αποτελεσμάτων	95
Βιβλιογραφία	132
5. Επίλογος – Συμπεράσματα.....	133
Βιβλιογραφία	138
Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο	143

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Απασχολούμενοι, Άνεργοι, Οικονομικά μη Ενεργοί και ποσοστό Ανεργίας, Ιούνιος 2008 – Ιούνιος 2013	30
Πίνακας 2. Ανεργία ανά ομάδες ηλικιών, Ιούνιος 2008 – Ιούνιος 2013.....	31
Πίνακας 3. Ποσοστό των άνεργων νέων (ανδρών και γυναικών) στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, Ιούνιος 2008 – Ιούνιος 2013.....	33
Πίνακας 4. Ανεργία κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης, 2013 - 2014.....	34
Πίνακας 5. Σύγχρονες τάσεις επιχειρηματικότητας.....	47
Πίνακας 6. Απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες των επιχειρηματιών	48
Πίνακας 7. Διαστάσεις Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος.....	53
Πίνακας 8. Ορολογία και βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας βάσει του GEM.....	61
Πίνακας 9. Εμπόδια στην παραγωγικότητα και την ανάπτυξη στην ελληνική οικονομία	73
Πίνακας 10. Κλάδοι στους οποίους εστιάζει η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.....	112
Πίνακας 11. Παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.....	113
Πίνακας 12. Παράγοντες που οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα.....	116
Πίνακας 13. Παράγοντες που οδηγούν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα.....	117
Πίνακας 14. Σχέση μεταξύ παραγόντων που στρέφουν τους ανέργους στην επιχειρηματικότητα και του τύπου επιχειρηματικότητας.....	128
Πίνακας 15. Σχέση μεταξύ παραγόντων που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και του τύπου επιχειρηματικότητας	129

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1. Ροές στην αγορά εργασίας.....	17
Σχήμα 2. Εννοιολογικό μοντέλο του GEM.....	56
Σχήμα 3. Μεγάλη εξάρτηση της Ελλάδας από την κατανάλωση και χαμηλές επενδύσεις σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη	69
Σχήμα 4. Η ανάπτυξη στηρίχτηκε σε εγχώρια κατανάλωση ακόμη και σε 'εξωστρεφείς' κλάδους, όπως ο τουρισμός (σε δις €, ονομαστικές αξίες)	70
Σχήμα 5. Η δανειακά χρηματοδοτούμενη υπερκατανάλωση έχει οδηγήσει σε ανισορροπίες μεταξύ των εμπορεύσιμων και μη εμπορεύσιμων κλάδων	71
Σχήμα 6. Το έλλειμμα παραγωγικότητας οφείλεται στη χαμηλή παραγωγικότητα των ιδίων των κλάδων, όχι στη σύνθεση της οικονομίας	72

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1. Αριθμός ΜΜΕ και την ΕΕ, 2008- 2015 (εκτίμηση)	65
Διάγραμμα 2. Αριθμός απασχολούμενων στις ΜΜΕ στην Ελλάδα και την ΕΕ, 2008- 2015 (εκτίμηση).....	66
Διάγραμμα 3. Προστιθέμενη αξία ΜΜΕ στην Ελλάδα και στην ΕΕ, 2008-2015 (εκτίμηση) ..	67
Διάγραμμα 3. Θέσεις εργασίας σε νεοσύστατες επιχειρήσεις στις Η.Π.Α., 1994-2015	80
Διάγραμμα 4. Αριθμός νεοσύστατων επιχειρήσεων στις Η.Π.Α., 1994-2015	81
Διάγραμμα 5. Κατανομή απασχόλησης ιδιωτικού τομέα με βάση το μέγεθος της επιχείρησης στις Η.Π.Α., 1993-2015	83
Διάγραμμα 6. Απόψεις ερωτηθέντων στην ΕΕ σχετικά με το κατά πόσο η αυτοαπασχόληση είναι εφικτή τα επόμενα πέντε έτη, 2009.....	85
Διάγραμμα 7. Ποσοστό αυτοαπασχολούμενων στην Ε.Ε. ανά ηλικία και χώρα, 2010.....	86
Διάγραμμα 8. Μέγεθος επιχειρήσεων.....	96
Διάγραμμα 9. Νομική μορφή επιχειρήσεων.....	97
Διάγραμμα 10. Έτη λειτουργίας επιχειρήσεων.....	98
Διάγραμμα 11. Κλάδος απασχόλησης επιχειρήσεων	99
Διάγραμμα 12. Γεωγραφική περιφέρεια δραστηριοποίησης επιχειρήσεων	100
Διάγραμμα 13. Ποσοστό επιχειρήσεων που εξαγει αγαθά – υπηρεσίες στο εξωτερικό	101
Διάγραμμα 14. Ποσοστό επιχειρήσεων που παρέχει καινοτόμα αγαθά – υπηρεσίες	101
Διάγραμμα 15. Ποσοστό ερωτηθέντων που συμφωνεί ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού καθοδηγείται από την επιχειρηματικότητα ευκαιρίας.....	103
Διάγραμμα 16. Ποσοστό ερωτηθέντων που συμφωνεί ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού καθοδηγείται από την επιχειρηματικότητα ανάγκης.....	104
Διάγραμμα 17. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο καινοτόμας επιχειρηματικότητας	105
Διάγραμμα 18. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο χρησιμοποίησης τεχνολογίας.....	106
Διάγραμμα 19. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο εξωστρέφειας.....	107

Διάγραμμα 20. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχουν επίδοξοι επιχειρηματίες	108
Διάγραμμα 21. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχουν νέοι επιχειρηματίες ..	109
Διάγραμμα 22. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	110
Διάγραμμα 23. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχουν καθιερωμένοι επιχειρηματίες	111
Διάγραμμα 24. Κλάδοι στους οποίους εστιάζει η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.....	112
Διάγραμμα 25. Παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.....	115
Διάγραμμα 26. Παράγοντες που οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα.....	116
Διάγραμμα 27. Παράγοντες που οδηγούν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα.....	118
Διάγραμμα 28. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει σύνδεση ανεργίας και επιχειρηματικότητας.....	119
Διάγραμμα 29. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει στην απασχόληση	120
Διάγραμμα 30. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει στη μείωση της ανεργίας	121
Διάγραμμα 31. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η ανεργία μπορεί να οδηγήσει στην επιχειρηματικότητα.....	122
Διάγραμμα 32. Βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων με το θεσμικό πλαίσιο για τη στήριξη των νέων επιχειρηματιών	123
Διάγραμμα 33. Βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων με το ισχύον πλαίσιο στήριξης των ανέργων.....	124
Διάγραμμα 34. Βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων με το ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων.....	125

1. Εισαγωγή

Η ανεργία αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα τόσο για την οικονομία όσο και για την κοινωνία. Η μεγάλη αύξηση της ανεργίας που παρατηρείται λόγω της οικονομικής κρίσης σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει προκαλέσει μεγάλη ανησυχία στις κυβερνήσεις των κρατών. Γι' αυτό εντοπίζεται η αναγκαιότητα για κρατικές παρεμβάσεις με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας. Παρατηρώντας τις εξελίξεις αυτές της αύξησης των ποσοστών της ανεργίας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), το 2010 οι εκπρόσωποι των κρατών μελών της ΕΕ στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συναποφάσισαν τη λήψη μέτρων για την υιοθέτηση νέων κατευθυντήριων γραμμών για την απασχόληση, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (ΕΣΑ) «Ευρώπη 2020», ακολουθώντας τη βασική δομή των κατευθυντήριων γραμμών της ΕΣΑ στο Συμβούλιο της Λισσαβόνας το 2000.

Οι κατευθυντήριες γραμμές των πολιτικών απασχόλησης της ΕΣΑ «Ευρώπη 2020» επικεντρώνονται στους στόχους της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας με μεγαλύτερη συνοχή με μακροπρόθεσμους στόχους για την απασχόληση. Παρατηρώντας τα στατιστικά στοιχεία από την έρευνα εργατικού δυναμικού, η ΕΕ αναγνώρισε ότι σε μια περίοδο οικονομικής ύφεσης η ανεργία αφορά το σύνολο του πληθυσμού ωστόσο όμως κάποιες ομάδες του πληθυσμού όπως οι γυναίκες και οι νέοι είναι πιο ευάλωτες. Έτσι για την καταπολέμηση των διακρίσεων ως προς την πρόσβαση στην απασχόληση θεώρησε απαραίτητη την καθιέρωση ειδικών παρεμβάσεων για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, που πλήττονται περισσότερο από την ανεργία.

Η Ελλάδα καθοδηγούμενη από τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΣΑ για τις πολιτικές απασχόλησης, θέσπισε μέτρα και παρεμβατικές πολιτικές για την καταπολέμηση του προβλήματος της ανεργίας. Αναφορικά με την κατηγορία των νέων, στην οποία εστιάζεται η παρούσα εργασία, θεωρείται ως μια ευάλωτη ομάδα του εργατικού δυναμικού που πλήττεται περισσότερο από την ανεργία σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό του εργατικού δυναμικού της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη τα ποσοστά της ανεργίας από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής. Ιδιαίτερος από το 2009 τα ποσοστά της ανεργίας των νέων αυξάνονται με ραγδαίους ρυθμούς. Η άνοδος αυτή της ανεργίας των νέων δικαιολογείται από το βάθος της οικονομικής ύφεσης στη χώρα μας από το 2009, καθώς η μείωση του πραγματικού

ΑΕΠ συνοδεύεται από την αύξηση της ανεργίας του συνολικού πληθυσμού του εργατικού δυναμικού, αλλά ιδιαίτερα των νέων. Σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς την περίοδο της οικονομικής κρίσης την οποία διανύει η Ελλάδα, λαμβάνονται πολιτικές για την προώθηση της απασχόλησης οι οποίες εξειδικεύονται σε στοχευμένα προγράμματα προώθησης απασχόλησης των νέων, τα οποία εκπονεί ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι αφού παραστεί το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο για την πλήρη ανάλυση της ανεργίας, να εντοπιστούν, παρουσιαστούν και αναλυθούν οι διαστάσεις της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα του 2015. Το βάρος που κερδίζει ιστορικά η μελέτη της ανεργίας των νέων από έρευνες για την εξαγωγή συμπερασμάτων για την πορεία των οικονομιών των ανεπτυγμένων χωρών, με καθιστά αισιόδοξο για την εξαγωγή συμπερασμάτων βαρύτητας σχετικά με την πορεία της ελληνικής οικονομίας.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που επιδιώκονται να απαντηθούν στο πλαίσιο της παρούσας εργασία αναφέρονται στην εξακρίβωση του είδους της ανεργίας των νέων στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και των παραγόντων που συντελούν στο μεγάλο μέγεθος της ανεργίας των νέων.

Για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων, εκτός από την σχετική βιβλιογραφία και τις πηγές, αντλήθηκαν δεδομένα από την ΕΛ.ΣΤΑΤ καθώς και τον Ο.Α.Ε.Δ. Επίσης, διεξήχθη πρωτογενή έρευνα σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα.

2. Η ΕΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

2.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί μία πρώτη προσέγγιση του φαινομένου από την οικονομική του σκοπιά. Αρχικά, θα δοθούν με ακρίβεια οι ορισμοί της απασχόλησης, της ανεργίας και του εργατικού δυναμικού και θα αποσαφηνιστούν οι διαφορές ανάμεσα στον ενεργό και τον μη ενεργό πληθυσμό. Η ταυτοποίηση αυτών των κατηγοριών και η κατανόηση των λειτουργιών τους εντός της αγοράς εργασίας είναι πολύ χρήσιμη και θα ήταν λάθος να αγνοηθεί η ύπαρξή τους, θέτοντας αυθαίρετα όρια. Εν συνεχεία, θα περιγραφούν οι ροές της απασχόλησης ανάμεσα στο εντός και εκτός εργασίας εργατικό δυναμικό, καθώς αυτές οι κατευθύνσεις συμβάλλουν με τη σειρά τους στη διαμόρφωση του ποσοστού ανεργίας. Τέλος, περιγράφονται τα είδη της ανεργίας, καθένα από τα οποία προκαλείται από διαφορετικούς παράγοντες.

2.2. Εργατικό Δυναμικό, Απασχόληση & Ανεργία

Ξεκινώντας την ανάλυση του φαινομένου της ανεργίας, κρίνεται σκόπιμο να δοθούν οι βασικοί ορισμοί που σχετίζονται με αυτήν, όπως τους συναντάμε στην οικονομική θεωρία. Σε κάθε οικονομία η προσφορά εργασίας μετράται με βάση τον αριθμό των ατόμων που είναι διαθέσιμα να εργαστούν με αμοιβή τον τρέχοντα μισθό. Τα άτομα αυτά προέρχονται από τον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας (working-age population) ο οποίος περιλαμβάνει άτομα άνω των 15 ετών και κάτω των 65. Ο πληθυσμός αυτός, με τη σειρά του, διακρίνεται σε οικονομικά ενεργό και οικονομικά μη ενεργό. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ή, διαφορετικά, το λεγόμενο εργατικό δυναμικό αποτελείται από όσους έχουν εργασία και εκείνους που έχουν δηλώσει ότι επιθυμούν και είναι διαθέσιμοι να εργαστούν. Κατά συνέπεια, ο ορισμός του οικονομικώς ενεργού πληθυσμού βασίζεται σε δύο ορισμούς: στον ορισμό της απασχόλησης και σε αυτό της ανεργίας.

Ο όρος απασχόληση, όπως χρησιμοποιείται στην οικονομική επιστήμη, αναφέρεται με τη στενότερη έννοια στα άτομα και όχι στους υπόλοιπους παραγωγικούς συντελεστές της οικονομίας, όπως κτίρια, μηχανές κ.τ.λ. Έτσι, ως απασχολούμενοι θεωρούνται τα άτομα εκείνα τα οποία εργάζονται είτε με μισθωτή εργασία είτε ως αυτοαπασχολούμενοι. Τα υπόλοιπα άτομα τα οποία ανήκουν στο εργατικό δυναμικό, είναι άμεσα διαθέσιμα για απασχόληση και έχουν δηλώσει ότι επιθυμούν να εργαστούν προβαίνοντας σε συγκεκριμένες ενέργειες, αλλά δεν μπορούν να βρουν απασχόληση έναντι αμοιβής, με τις επαγγελματικές δεξιότητες και την ειδίκευση που διαθέτουν, χαρακτηρίζονται ως άνεργοι. Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, ανεργία δε σημαίνει έλλειψη εργασίας εν γένει, αλλά έλλειψη αμειβόμενης εργασίας. Επομένως, εάν με E συμβολίσουμε τον αριθμό των ατόμων που θεωρούνται εργαζόμενοι και με LF το μέγεθος του εργατικού δυναμικού, τότε ο αριθμός των ανέργων, U , θα προσδιορίζεται από την ακόλουθη σχέση (Begg et al., 1998):

$$U = LF - E$$

Με την παραπάνω σχέση ο όγκος της ανεργίας μετράται ως απόλυτο μέγεθος, για παράδειγμα σε χιλιάδες άτομα. Επειδή όμως η σημασία του αριθμού των ανέργων εξαρτάται από το μέγεθος του εργατικού δυναμικού, για αυτό το λόγο η επίσημη μέτρηση της ανεργίας γίνεται υπολογίζοντας το ποσοστό των ανέργων ως προς το συνολικό εργατικό δυναμικό. δηλαδή, το ποσοστό ανεργίας δίνεται από το κλάσμα των ατόμων που συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό και είναι άνεργα και υπολογίζεται ως εξής (Δεδουσόπουλος, 1995):

$$\text{Ποσοστό ανεργίας} = U/LF * 100$$

Από τον προσδιορισμό της ανεργίας προκύπτουν διάφορα συμπεράσματα. Καταρχήν, η αύξηση της απασχόλησης δεν οδηγεί αυτόματα σε αντίστοιχη μείωση της ανεργίας, καθώς θα πρέπει να ελεγχθεί και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού. Έτσι, σε

περίπτωση που αυξηθεί η απασχόληση και ταυτόχρονα υπάρξει εισροή ατόμων στο εργατικό δυναμικό, τότε ενδέχεται να εμφανιστεί ακόμα και αύξηση της ανεργίας εάν παρουσιαστεί μεγαλύτερη εισροή ατόμων στο εργατικό δυναμικό από αυτή που μπορεί να απορροφήσει. Αντίστοιχα, μία μείωση της απασχόλησης δεν αυξάνει ισόποσα την ανεργία καθώς αποθαρρύνει ορισμένους ανέργους και τους ωθεί σε αποχωρήσεις από το εργατικό δυναμικό. Επομένως, προκύπτει ότι το εργατικό δυναμικό, η απασχόληση και το ποσοστό ανεργίας είναι μεγέθη άμεσα εξαρτώμενα μεταξύ τους.

Όσον αφορά τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό, αποτελείται από άτομα που δεν μπορούν να εργαστούν όπως είναι οι ηλικιωμένοι, τα μικρά παιδιά, οι ασθενείς και οι στρατιώτες. Ωστόσο, στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και ορισμένες κατηγορίες ατόμων οι οποίες αν και αποτελούν σημαντικά αποθέματα εργατικού δυναμικού δε συμμετέχουν στον ενεργό πληθυσμό. Πρόκειται για το φαινόμενο της καλυμμένης ανεργίας όπου συναντάμε τα ακόλουθα παραδείγματα οικονομικά ανενεργών κατηγοριών: Οι αποθαρρυσμένοι άνεργοι, δηλαδή εκείνοι που έχουν παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα στην ανεργία, αλλά η κατάσταση στην αγορά εργασίας δεν είναι ενθαρρυντική με αποτέλεσμα να απογοητευτούν και να αποχωρήσουν από το εργατικό δυναμικό:

- Οι νέοι και οι έγγαμες γυναίκες, που επιθυμούν να (επαν)ενταχθούν στην αγορά εργασίας όμως δε βρίσκουν τις κατάλληλες ευκαιρίες απασχόλησης.
- Οι εργαζόμενοι που απολύθηκαν, όμως διατηρούν μία χαλαρή σχέση με την αγορά εργασίας, ακόμη και σε περιόδους υψηλής ζήτησης για εργασία (ευκαιριακοί εργαζόμενοι, σπουδαστές, έγγαμες γυναίκες, συνταξιούχοι)
- Οι εργαζόμενοι οι οποίοι βρίσκονται κοντά στην ηλικία σύνταξης αλλά προτιμούν να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα υπό τον φόβο μείωσης των αποδοχών ή απώλειας της θέσης εργασίας τους και
- τα άτομα εκείνα τα οποία παραμένουν στην εκπαίδευση εξαιτίας των περιορισμένων ευκαιριών απασχόλησης.

Επομένως, οι κατηγορίες ατόμων που μόλις αναφέρθηκαν δεν καταχωρούνται στους στατιστικώς καταμετρούμενους ανέργους, ούτε συμπεριλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό με αποτέλεσμα το ποσοστό ανεργίας να εμφανίζεται υποεκτιμημένο. Επιπλέον, υπάρχουν και άτομα τα οποία παρόλο που δεν έχουν εργασία αλλά ωστόσο αναζητούν μία θέση απασχόλησης, δεν έχουν εγγραφεί ως άνεργοι.

Επιπρόσθετα, μία ακόμα κατηγορία ατόμων που δεν συμπεριλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό είναι οι ασκούντες «μαύρη εργασία», οι οποίοι επιλέγουν να φαίνονται ότι ανήκουν στο μη ενεργό πληθυσμό προκειμένου να αποκρύψουν την παράνομη επαγγελματική τους δραστηριότητα. Όλα αυτά τα άτομα δεν περιλαμβάνονται στις επίσημες στατιστικές του εγγεγραμμένου εργατικού δυναμικού, ούτε εμφανίζονται ως εγγεγραμμένοι άνεργοι. Παρ' όλα αυτά, από οικονομική άποψη, τα άτομα των παραπάνω κατηγοριών ανήκουν στο εργατικό δυναμικό και είναι άνεργοι.

Η ύπαρξη λοιπόν, της κρυμμένης ανεργίας και των απογοητευμένων εργατών δυσκολεύει την ακριβή μέτρηση της ανεργίας. Τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ της κατάστασης των μη οικονομικά ενεργών ατόμων και των ανέργων σε συνδυασμό με τη διαρκή κίνηση ομάδων του πληθυσμού μεταξύ απασχόλησης, ανεργίας και μη ενεργού πληθυσμού δυσχεραίνουν έτι περισσότερο την στατιστική καταγραφή του μεγέθους της ανεργίας.

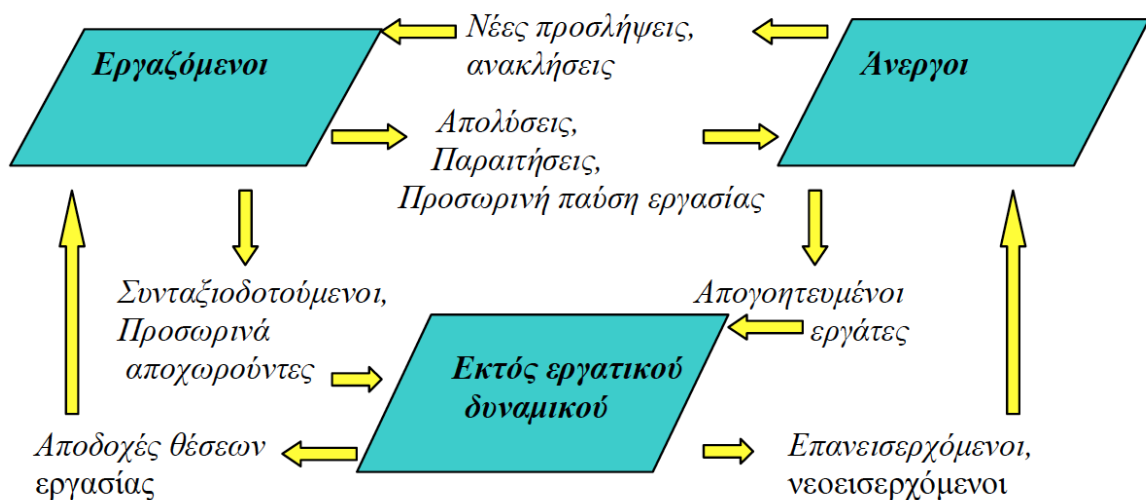
2.3. Ροές στην Αγορά Εργασίας

Στη διαμόρφωση του μεγέθους της ανεργίας σημαντικό ρόλο έχει το μέρος αυτής το οποίο παραμένει σε αυτή την κατάσταση, συνεχίζει δηλαδή να μην απασχολείται για μεγάλο χρονικό διάστημα, όπως επίσης και η μεταβολή των ροών (εισροών και εκροών) αυτής. Το γεγονός αυτό, ότι δηλαδή υπάρχει μία συνεχής ροή ατόμων μεταξύ απασχολούμενων, ανέργων και μη ενεργού πληθυσμού, είναι που δυσχεραίνει τη μέτρηση της ανεργίας. Με άλλα λόγια, ο πληθυσμός εργάσιμης ηλικίας λειτουργεί σαν μία δεξαμενή νερού και η ανεργία είναι το απόθεμα που μετράται σε μία

συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Κάποιος μπορεί να εργάζεται, να είναι άνεργος ή να βρίσκεται εκτός εργατικού δυναμικού· μπορεί ακόμα να βρίσκεται σε μία ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ των παραπάνω θέσεων απασχόλησης. Αυτή η διαρκής κίνηση ατόμων αποτυπώνεται στο σχήμα 1 που ακολουθεί. Ξεκινώντας με τις εισροές στη δεξαμενή της ανεργίας, παρατηρούμε με βάση το σχήμα ότι αυτές προέρχονται τόσο από τα άτομα που εργάζονται, όσο και από τα άτομα τα οποία βρίσκονται εκτός εργατικού δυναμικού. Πιο αναλυτικά, ένας εργαζόμενος μπορεί να καταστεί άνεργος μετά από απόλυση, ή εκούσια αποχώρηση από την εργασία του ή προσωρινή παύση της εργασίας του με σκοπό την επαναπρόσληψή του από την ίδια επιχείρηση. Από την άλλη μεριά, υπάρχουν άτομα εκτός εργατικού δυναμικού τα οποία εισέρχονται στον ενεργό πληθυσμό ως άνεργοι.

Σχήμα 1. Ροές στην αγορά εργασίας

Πηγή: Begg, D., Fischer S., Dornbusch R., ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1998, σελ.291

Πρόκειται για άτομα τα οποία έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους (νεοεισερχόμενοι) και για άτομα που εργάζονταν στο παρελθόν αλλά κατόπιν αποχώρησαν από το εργατικό δυναμικό και τώρα επιστρέφουν αναζητώντας εργασία.

Αυτές οι ροές καθορίζουν τον όγκο της ανεργίας, δηλαδή τον αριθμό των ανέργων.

Υπάρχουν όμως και οι ροές προς την αντίθετη κατεύθυνση, κατά την οποία τα άτομα εγκαταλείπουν την ανεργία καθώς κάποιοι άνεργοι βρίσκουν απασχόληση ενώ κάποιοι άλλοι εξέρχονται από το εργατικό δυναμικό. Στην τελευταία κατηγορία εντάσσονται κατά κύριο λόγο οι αποθαρρυσμένοι εργάτες, οι οποίοι απογοητεύτηκαν από την αναζήτηση εργασίας και αποφάσισαν να εξέλθουν από τον ενεργό πληθυσμό.

Εξετάζοντας λοιπόν τις ροές της απασχόλησης και έχοντας ήδη αναφέρει ότι το ποσοστό ανεργίας αποτελεί εξάρτηση τόσο του αριθμού των ανέργων όσο και του μεγέθους του εργατικού δυναμικού, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το ποσοστό ανεργίας αποτελεί συνάρτηση των ροών που επηρεάζουν τον όγκο της ανεργίας και του εργατικού δυναμικού. Εξαρτάται δηλαδή από όλες τις ροές απασχόλησης που αποτυπώνονται στο σχήμα 1.

2.4. Θεωρητικές Ερμηνείες της Ανεργίας

Το φαινόμενο της ανεργίας έγινε έντονο στη βιομηχανική εποχή και στο καπιταλιστικό σύστημα με τις αντιφάσεις που το συνοδεύουν. Κατά την περίοδο μεταξύ Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αρχών δεκαετίας του 1970 ανεργία και πληθωρισμός έκαναν κοινή την εμφάνισή τους γεγονός που προκάλεσε πολλές δυσκολίες στον τρόπο αντιμετώπισης της πρώτης. Η πρόταση του Keynes (2001), στο βιβλίο του που γράφτηκε το 1936, αναφέρεται στον κατάλληλο κρατικό παρεμβατισμό. Συγκεκριμένα ισχυρίζεται ότι το κράτος δεν πρέπει να μείνει αμέτοχο στις καταστρεπτικές συνέπειες μιας ανεργίας. Πρέπει να αναλάβει μια διαρκώς μεγαλύτερη ευθύνη στη διενέργεια επενδύσεων.

Σήμερα είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι αναπτυγμένες δυτικές οικονομίες εισήλθαν από το τέλος της δεκαετίας του '60 σε μια περίοδο κρίσης. Εκδηλώσεις αυτής της κρίσης

είναι ο αυξανόμενος ρυθμός πληθωρισμού, τα δημόσια ελλείμματα, η στασιμότητα της παραγωγικότητας της εργασίας, η ανάσχεση των ρυθμών μεγέθυνσης. Ωστόσο η επέκταση της κρίσης στον τομέα της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας, εκδηλώνεται με την αύξηση της μαζικής ανεργίας. Το μέγεθος και η διάρκεια της ανεργίας ως συμπτώματος κρίσης της αγοράς εργασίας, θέτουν ερωτήματα περισσότερο εξειδικευμένα αναφορικά με την τοπικότητα της κρίσης σε ένα κοινωνικό σύστημα, όπως αυτό της αγοράς εργασίας. Αναμφίβολα η είσοδος της χώρας μας στην κρίση οδήγησε στην περαιτέρω άνοδο της μαζικής ανεργίας.

Η εκδήλωση της κρίσης στην αγορά εργασίας μπορεί να γίνει κατανοητή από την οπτική της μη αποτελεσματικής επιτέλεσης των βασικών λειτουργιών που καλείται να εκτελέσει η αγορά εργασίας στις σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες είναι η καταναμητική και η αναπαραγωγική λειτουργία. Ως καταναμητική λειτουργία της αγοράς εργασίας ορίζεται ο τρόπος κατανομής του εργατικού δυναμικού σε υφιστάμενες θέσεις εργασίας. Ενώ ως αναπαραγωγική λειτουργία ορίζεται ως η εξασφάλιση της επιβίωσης των ανθρώπων με στόχο την αναπλήρωση των θέσεων εργασίας από εργαζομένους. Ωστόσο η συμβατική οικονομική σκέψη, αντιλαμβανόμενη την αγορά εργασίας ως απλή αγορά εμπορευμάτων επικεντρώνεται στην καταναμητική της λειτουργία. Στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να παρουσιαστεί μια κατηγορία θεωριών, για να διευκρινιστούν τα αίτια της κρίσης.

2.5. Κεϋνσιανή και Νεοφιλελεύθερη Θεωρία

Στην πρώτη κατηγορία θεωριών της κρίσης, η κρίση οφείλεται σε εξωγενείς παράγοντες του οικονομικού μηχανισμού, είτε αυτοί αφορούν την οικονομία μιας χώρας, είτε την αγορά προϊόντων, είτε την αγορά εργασίας. Σύμφωνα με αυτή την άποψη η κρατική παρέμβαση θεωρείται εξωγενής παράγοντας, καθώς το κράτος θεωρείται ως πλήρως αυτόνομο από την οικονομία και ορίζεται σε μια σχέση εξωτερική από αυτή. Για την κρατική παρέμβαση στο οικονομικό σύστημα, με σκοπό την εξομάλυνση της οικονομίας, έχουν αναπτυχθεί δύο αντιλήψεις. Σύμφωνα με τον Keynes (χρονολογία) η κρατική παρέμβαση, ως εξωγενής παρέμβαση είναι αναγκαία με τη μορφή είτε της άμεσης οικονομικής επέμβασης, είτε με τη μορφή της θέσπισης ειδικών μηχανισμών σταθεροποίησης του οικονομικού συστήματος, στα πλαίσια

δημοσιονομικής πολιτικής. Η δεύτερη αντίληψη κατά την νεοφιλελεύθερη άποψη, βασίζεται στη σύλληψη της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, η οποία διαθέτει μηχανισμούς αποτελεσματικής κατανομής των υλικών και των ανθρώπινων πόρων. Επομένως θεωρεί ότι η κρατική παρέμβαση, στρεβλώνει και παρεμποδίζει τη λειτουργία των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς, οι οποίοι μπορούν να επαναφέρουν την οικονομία σε κατάσταση ισορροπίας σε περιόδους βραχυχρόνιων κρίσεων αναπροσαρμογής και παροδικών ανισορροπιών.

2.6. Θεωρία του Μεταβαλλόμενου Δυναμικού Περιβάλλοντος

Κατά τη δεύτερη κατηγορία θεωριών κρίσης, η κρίση αποδίδεται στην έλλειψη προσαρμογής ή στην αργή διαδικασία προσαρμογής της «παραδοσιακής» δομής της οικονομίας στο μεταβαλλόμενο δυναμικό περιβάλλον, λόγω της ανυπαρξίας εγγενών μηχανισμών στο οικονομικό σύστημα για την επίτευξη της διαδικασίας της προσαρμογής.

2.7. Μαρξιστική Θεωρία

Η τρίτη κατηγορία θεωριών αποδίδει την κρίση στην διαδικασία αναπαραγωγής του καπιταλιστικού συστήματος, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση της κρίσης. Επομένως η συγκεκριμένη κατηγορία θεωριών κρίσης, αντιλαμβάνεται τους μηχανισμούς κρίσης ως σύμφυτους στη λειτουργία του συστήματος παραγωγής.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι αυτή η κατηγορία θεωριών έχει τις ρίζες της στη μαρξιστική σκέψη, σύμφωνα με την οποία η αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος εμπεριέχει και την αναπαραγωγή των μηχανισμών κρίσης. Ωστόσο ως προϋπόθεση για την εκδήλωση της κρίσης είναι η δημιουργία κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επιτρέπουν την ενεργοποίηση των μηχανισμών κρίσης. Συγκεκριμένα ως αφετηρία της κρίσης θεωρείται η μείωση του ποσοστού κέρδους του κεφαλαίου, δηλαδή πρόκειται για μια κρίση κερδοφορίας και επακόλουθο αυτής

είναι η αποτροπή των κεφαλαιούχων να επενδύσουν τα κεφάλαια τους στην παραγωγή.

Ως αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, σύμφωνα με τους μαρξιστές, επέρχονται μεταβολές στην κοινωνική διαστρωμάτωση, στην κρατική πολιτική, στη συγκρότηση των κρατικών μηχανισμών, στη συγκρότηση της διαδικασίας παραγωγής και των σχέσεων εξουσίας στη διαδικασία παραγωγής, στην καθημερινή ζωή και ιδεολογία, όπως προκύπτουν μέσα από τη διαδικασία της κρίσης και καταλήγουν σε μια διαδικασία έκφρασης των κοινωνικών συγκρούσεων. Συνεπώς η αναδιάρθρωση των σχέσεων εξουσίας προκύπτει μέσα από την κρίση του παραγωγικού συστήματος και την εγκαθίδρυση ενός νέου παραγωγικού συστήματος.

2.8. ΤΥΠΟΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Οι εργαζόμενοι μένουν άνεργοι για πολλούς λόγους, για αυτό διακρίνουμε διαφορετικούς τύπους ανεργίας ανάλογα με τα αίτια που την προκαλούν. Κάποιοι τύποι έχουν σοβαρότερο αντίκτυπο και προκαλούν μεγαλύτερη ανησυχία σε σχέση με κάποιους άλλους. Στο παρόν τμήμα περιγράφεται κάθε ένα από τα είδη της ανεργίας που προκύπτουν με βάση τα αίτια που τη δημιουργούν, την διάρκεια τους αλλά και τις ατομικές επαγγελματικές διαδρομές.

2.8.1 Ταξινόμηση με βάση τα αίτια

Εποχιακή Ανεργία

Η εποχιακή ανεργία (seasonal unemployment) οφείλεται στις εποχιακές διακυμάνσεις των συνθηκών της προσφοράς και της ζήτησης. Εμφανίζεται κυρίως στους κλάδους της γεωργίας, του τουρισμού και των κατασκευών, των οποίων η παραγωγική δραστηριότητα παρουσιάζει συστηματικές μεταβολές κατά τη διάρκεια του έτους.

Καθώς λοιπόν μεταβάλλεται η παραγωγή, αυτό έχει άμεσο αντίκτυπο στην απασχόληση και κατ' επέκταση στο μέγεθος της ανεργίας. Κύριο χαρακτηριστικό της εποχιακής ανεργίας είναι ότι επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο αλλά έχει σχετικά μικρή διάρκεια.

Κυκλική Ανεργία

Η ανεργία λόγω ελλειπούς ζήτησης (cyclical or Keynesian unemployment) είναι ο επόμενος τύπος ανεργίας και οφείλεται στην ανεπάρκεια της ζήτησης στην αγορά προϊόντων. Ονομάζεται κυκλική εξαιτίας του κυκλικού χαρακτήρα της. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τη θεωρία των κυκλικών διακυμάνσεων, ακολουθεί τις φάσεις του «οικονομικού κύκλου» και εμφανίζεται στις περιόδους καθόδου και ύφεσης αυτού. Επομένως, στη φάση της ύφεσης η ζήτηση για εμπορεύματα και υπηρεσίες εμφανίζεται μειωμένη εξαιτίας των μειωμένων αποδοχών. Ως γνωστόν όμως, κάθε επιβράδυνση της παραγωγής έχει σαν αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να ζητούν λιγότερη εργασία ενισχύοντας έτσι τα ποσοστά ανεργίας, τα οποία αφορούν κατά κύριο λόγο ακούσια ανεργία. Πρόκειται, δηλαδή, για αδυναμία της συνολικής ζήτησης της οικονομίας να απορροφήσει τη συνολική προσφορά του εργατικού δυναμικού.

Αξίζει να σημειωθεί πως η κυκλική ανεργία συνδέεται στενά με τη θεωρία του Keynes για την αγορά εργασίας, για αυτό ονομάζεται και κεϋνσιανή ανεργία.

Διαρθρωτική Ανεργία

Μακροχρόνια, η δομή της ζήτησης και της παραγωγής μεταβάλλεται συνεχώς. Εξαιτίας της μεταβολής αυτής, δημιουργείται αναντιστοιχία μεταξύ των δεξιοτήτων που προσφέρουν οι εργαζόμενοι και των δεξιοτήτων που ζητούν οι επιχειρήσεις. Με άλλα λόγια προκύπτει δυσαρμονία ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση εργασίας με αποτέλεσμα, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν στην οικονομία άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας, οι άνεργοι να μην μπορούν να απασχοληθούν στις διαθέσιμες θέσεις

εργασίας. Αυτή είναι η μία από τις μορφές διαρθρωτικής ανεργίας (structural unemployment) που οφείλεται στην έλλειψη ικανοποιητικού βαθμού επαγγελματικής κινητικότητας. Αυτή η μορφή της ανεργίας είναι άμεσα συνυφασμένη με την τεχνολογική ανεργία.

Πιο συγκεκριμένα, η μηχανοποίηση της παραγωγής και η εισαγωγή νέας τεχνολογίας στις επιχειρήσεις περιορίζει τη ζήτηση σε εργατικά χέρια. Από την άλλη όμως, μπορεί να ωφελήσει νέους αναπτυσσόμενους τομείς και ειδικότητες δημιουργώντας καινούριες θέσεις απασχόλησης. Ωστόσο, η κάλυψη των θέσεων αυτών γίνεται με κάποια χρονική υστέρηση μέχρι οι άνεργοι να αποκτήσουν τις γνώσεις και την απαιτούμενη (μετ)εκπαίδευση. Για αυτό το λόγο η διαρθρωτική ανεργία μπορεί να είναι μεγάλης διάρκειας.

Η διαρθρωτική ανεργία όμως, μπορεί να προκύψει και λόγω της έλλειψης ικανοποιητικού βαθμού γεωγραφικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. Συχνά δημιουργούνται ανάγκες μετακίνησης του εργατικού δυναμικού από τις περιοχές που βρίσκονται σε κρίση στις περιοχές με δυναμική ανάπτυξη. Όταν όμως οι άνεργοι, παρόλο που διαθέτουν τα τυπικά προσόντα, δεν έχουν τη διάθεση ή την άνεση να μετακινηθούν γεωγραφικά, τότε υπάρχει πάλι περίπτωση διαρθρωτικής ανεργίας.

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι η διαρθρωτική ανεργία, εν αντιθέσει με την κυκλική, δεν οφείλεται στην ανεπαρκή συνολική ζήτηση καθώς υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας, οι οποίες όμως δεν καλύπτονται άμεσα για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω. Επομένως, αυτό το είδος ανεργίας δε μειώνεται με την οικονομική ανάκαμψη και κατά συνέπεια δεν μπορεί να επηρεαστεί από μακροοικονομικές πολιτικές τόνωσης της ζήτησης. Αντίθετα, οι πιο ενδεδειγμένοι τρόποι αντιμετώπισης θεωρούνται η συνεχής κατάρτιση, η εφαρμογή προγραμμάτων εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού και η ενίσχυση των κινήτρων μετεγκατάστασης.

Ανεργία Τριβής

Το τελευταίο προς ανάλυση είδος ανεργίας είναι η ανεργία τριβής (frictional unemployment). Σύμφωνα με την ανάλυση των ροών εργασίας που περιγράφηκαν σε προηγούμενη υποενότητα, υπάρχει μία συνεχής κίνηση στην αγορά εργασίας. Συνεχώς εργαζόμενοι εγκαταλείπουν την εργασία τους προς εξεύρεση άλλης ενώ άλλοι απολύονται. Στην κινητικότητα αυτή προστίθεται και η κινητικότητα μεταξύ ανενεργού και ενεργού πληθυσμού. Όσο μεγαλύτερη είναι η κινητικότητα των εργαζομένων τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός τους, που διέρχεται από την αγορά εργασίας προς αναζήτηση νέας και τόσο μεγαλύτερος είναι και ο αριθμός εισόδου στην ανεργία. Κατ' επέκταση, το χρονικό διάστημα αναζήτησης εργασίας που οφείλεται κυρίως στην εκούσια αλλαγή απασχόλησης του εργατικού δυναμικού, αποτελεί την ανεργία τριβής.

Η ανεργία τριβής είναι, λοιπόν, ένα αναπόφευκτο υποπροϊόν της οικονομικής δραστηριότητας που οφείλεται στην ατελή πληροφόρηση, η οποία εμποδίζει τους εργαζόμενους και τις επιχειρήσεις να αλληλοεντοπιστούν. Επομένως, αποτελεί μέρος της συνολικής ανεργίας σε κάθε κοινωνία, ενώ από τη φύση της η διάρκειά της είναι βραχυχρόνια.

Γενικά, η ύπαρξή της δεν εμπνέει μεγάλη ανησυχία και συνήθως αντιμετωπίζεται είτε μέσω των γραφείων ευρέσεως εργασίας τα οποία ενισχύουν την παροχή πληροφοριών για τις κενές θέσεις εργασίας και τους διαθέσιμους ανέργους, είτε μέσω της μείωσης των επιδομάτων ανεργίας αποθαρρύνοντας τους μακροχρόνια ανέργους να παραμείνουν στην ανεργία.

2.8.2. Ταξινόμηση με βάση τη διάρκεια

Η 13η Διεθνής Συνδιάσκεψη των Στατιστικολόγων της Εργασίας ταξινόμησε το 1982 την ανεργία στις εξής κατηγορίες με κριτήριο τη διάρκειά της:

- **Βραχυχρόνια ανεργία:** Έως 6 μήνες.

- **Ανεργία μέσης διάρκειας:** Από 6 έως 12 μήνες.
- **Μακροχρόνια ή χρόνια ανεργία:** Από 12 μήνες και άνω.
- **Μεγάλη ή μακροχρόνια ανεργία:** Άνω των 24 μηνών.

Όσο μεγαλύτερο πάντως είναι το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παραμένει κάποιος άνεργος, τόσο δυσκολότερη καθίσταται και η επαγγελματική του αποκατάσταση. Αυτό συμβαίνει γιατί αφενός χάνει τις δεξιότητες του και τη διάθεση για δουλειά και αφετέρου γιατί οι εργοδότες δείχνουν επιφυλακτικότητα και απροθυμία να προβούν σε πρόσληψη μακροχρόνιων ανέργων.

2.8.3. Ταξινόμηση με βάση τις ατομικές επαγγελματικές διαδρομές

Σε αυτήν την κατηγορία η ανεργία εξετάζεται από τη σκοπιά της διάρθρωσής της, δηλαδή πως επιμερίζεται μεταξύ των κοινωνικών ομάδων που συνιστούν το εργατικό δυναμικό της κοινωνίας. Αυτή η τυπολογία της ανεργίας φανερώνει ότι η ανεργία βιώνεται διαφορετικά από τις διάφορες κατηγορίες ανέργων, ανάλογα με τη θέση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που προσλαμβάνει στην επαγγελματική ζωή των ατόμων. Με βάση τα συγκεκριμένα κριτήρια, οι επιστήμονες μελετούν την ανεργία που αντιμετωπίζει το εργατικό δυναμικό που δεν απασχολείται, βάσει του φύλου, της φυλής, του θρησκευματος, της εθνικότητας, της οικογενειακής κατάστασης, του επιπέδου εκπαίδευσης, της εργασιακής ένταξης, της εργασιακής εμπειρίας, τα χαρακτηριστικά του εργασιακού περιβάλλοντος, την περιοχή κατοικία και άλλων πολλών οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των ανέργων. Οι τρεις τύποι που διακρίνουμε ανάλογα με τις ατομικές επαγγελματικές διαδρομές είναι:

- Η επαναλαμβανόμενη ανεργία. Σε αυτό τον τύπο ανεργίας οι περίοδοι απασχόλησης και ανεργίας είναι σύντομες και εναλλάσσονται μεταξύ τους. Το μεγαλύτερο πρόβλημα αυτής της κατηγορίας ανέργων είναι η αστάθεια απασχόλησης. Αυτός ο τύπος ανεργίας απαντάται στους νέους, στις γυναίκες και στους ανειδίκευτους εργαζομένους.

- Η ανεργία αναπροσαρμογής. Αυτός ο τύπος της ανεργίας αναφέρεται σε άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και εργασιακής εμπειρίας και αναζητούν θέση εργασίας που αντιστοιχεί στα προσόντα τους, σταθερής απασχόλησης. Αν αυτό δεν καρποφορήσει τότε παρακολουθούν προγράμματα επαγγελματικής μεταπήδησης σε συναφείς ειδικότητες που έχουν μεγαλύτερη ζήτηση στην αγορά εργασίας. Αυτό ο τύπος ανεργίας απαντάται κυρίως σε ειδικευμένους εργαζόμενους και σε άνδρες μεσαίων ηλικιών.
- Η ανεργία αποκλεισμού. Οι άνεργοι αυτής της κατηγορίας παρουσιάζουν μειονεκτήματα που καθιστούν την πιθανότητα εύρεσης εργασίας πολύ δύσκολη υπόθεση, λόγω της επιλεκτικότητας των προσλήψεων σε περίοδο μαζικής ανεργίας. Αυτός ο τύπος ανεργίας αναφέρεται κυρίως σε ηλικιωμένους και σε νέους χωρίς προσόντα.

2.9. Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Εισαγωγή

Το φαινόμενο της ανεργίας που σχετίζεται με τους νέους εντοπίζεται κατά την περίοδο της μετάβασης απ' τη νεότητα στην ωριμότητα, απ' το σχολείο στο χώρο δουλειάς και αποτελεί μια κρίσιμη περίοδο στη ζωή ενός ατόμου. Σήμερα, ένας διαρκώς μεγαλύτερος αριθμός νέων, ανακαλύπτουν σ' αυτήν ακριβώς την κρίσιμη μεταβατική περίοδο, ότι δεν υπάρχουν θέσεις γι' αυτούς στην οικονομική ζωή της χώρας τους. Και σε αρκετές περιπτώσεις φτάνουν σε σημείο απόγνωσης, γιατί στερούνται και τη στοιχειώδη οικονομική αυτάρκεια. Γι' αυτό λοιπόν είναι σημαντικό να οριοθετηθεί, βάση θεωρητικών προσεγγίσεων, η διαδικασία της μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην απασχόληση και να εντοπιστούν και να αναλυθούν οι παράγοντες που εμποδίζουν την πρόσβαση τους στην απασχόληση καθώς και οι συνέπειες που προκαλούνται από την ανεργία των νέων.

2.9.1. Οι Νέοι ως Μεταβατική Κατηγορία

Το φαινόμενο της επιμήκυνσης του χρόνου μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην απασχόληση αποτελεί πρόσφατη εξέλιξη και συνδέεται άμεσα με την οικονομική κρίση που ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1970 και την συνακόλουθη αύξηση της μαζικής ανεργίας. Η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης και του ρυθμού αύξησης της απασχόλησης έπληξε και πλήττει τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα την δυσκολία ένταξης στην αγορά εργασίας που αντιμετωπίζουν οι νέοι και την επιμήκυνση της περιόδου της διαδικασίας της μετάβασης.

Επομένως, οι νέοι αποτελούν μια μεταβατική κατηγορία του πληθυσμού και σε σχέση με τη διαδικασία της ένταξης στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης. Η ένταξη στην αγορά εργασίας είναι μια διαδικασία και όχι ένα γεγονός που επέρχεται στιγμιαία και άπαξ δια παντός και χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα και αστάθεια. Η διαδικασία μετάβασης στις σύγχρονες κοινωνίες οριοθετείται μεταξύ του εκπαιδευτικού συστήματος στις διάφορες βαθμίδες και στην οριστική ένταξη στην αγορά εργασίας.

Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της διάρκειας της μετάβασης σε μακροοικονομικό και μικροοικονομικό επίπεδο ανάλυσης. Στο μακροοικονομικό επίπεδο ανάλυσης παρατηρείται ότι η δυσκολία ένταξης στην απασχόληση αποδίδεται στην αύξηση της μαζικής ανεργίας, στη διάρθρωση της αγοράς εργασίας και στη σχέση εκπαιδευτικού συστήματος και αγοράς εργασίας. Στο μικροοικονομικό επίπεδο ανάλυσης, η επιμήκυνση της περιόδου μετάβασης αποδίδεται στα υποκειμενικά χαρακτηριστικά των ατόμων, δηλαδή το φύλο, το εκπαιδευτικό επίπεδο, την κοινωνική προέλευση και την εργασιακή εμπειρία. Με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά στο μικροοικονομικό επίπεδο ανάλυσης, μπορούμε να προσδιορίσουμε διαφορετικές διαδρομές μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην απασχόληση.

Ωστόσο η βασική διαδρομή που μας δίνει την εικόνα μιας «μέσης κατάστασης» για τη διαδικασία της μετάβασης, αποτελείται από επιμέρους στάδια. Αρχικά είναι το στάδιο της εξόδου του ατόμου από την εκπαίδευση και την ένταξη του στο εργατικό δυναμικό. Σε αυτό το στάδιο το άτομο βρίσκεται στη φάση της ανεύρεσης εργασίας και εντάσσεται στους ανέργους.

Έπειτα ακολουθεί το στάδιο κατά το οποίο ο νέος βρίσκει εργασία αλλά συνήθως οι εργασίες είναι ασταθείς, περιστασιακές, μερικής απασχόλησης με χαμηλές αποδοχές και συχνά δεν έχουν άμεση σχέση με τον επαγγελματικό προσανατολισμό που συνεπάγεται η εκπαίδευση ή η κατάρτιση των ανέργων. Σε αυτό το στάδιο η μία εργασία μπορεί να διαδέχεται την άλλη και ενδιάμεσα τους να υπάρχουν μικρά ή μεγάλα διαστήματα ανεργίας. Αν τα διαστήματα ανεργίας είναι μεγάλης χρονικής διάρκειας τότε ο νέος μπορεί να απογοητευτεί και να εξέλθει από το εργατικό δυναμικό.

Το τελευταίο στάδιο της διαδικασίας της μετάβασης είναι το στάδιο στο οποίο ο νέος βρίσκεται στη φάση της ανεύρεσης «σημαντικής εργασίας». Σύμφωνα με τον ορισμό της Eurostat στα πλαίσια της έρευνας εργατικού δυναμικού 2000 σημαντική εργασία θεωρείται ως η εργασία που άρχισε, αφού το άτομο ολοκλήρωσε τη βασική συνεχιζόμενη εκπαίδευση του, έχει ελάχιστη διάρκεια έξι μηνών και περιλαμβάνει απασχόληση τουλάχιστον 20 ωρών την εβδομάδα.

Αυτά τα στάδια δεν τα διέρχεται κάθε άτομο ομαλά και αμετάκλητα. Είναι πιθανή η επιστροφή του ατόμου από την απασχόληση στην εκπαίδευση ή από την «σημαντική εργασία» στην ανεργία ή στον μη ενεργό πληθυσμό. Στην πραγματικότητα, οι διαδρομές κατά τη διαδικασία της μετάβασης είναι περισσότερο ποικίλες και μεγαλύτερης πολυπλοκότητας. Ωστόσο η πληθώρα των ατομικών διαδρομών προς την εργασιακή ένταξη, η οποία καθορίζεται από τους παράγοντες που ενδεικτικά αναφέρθηκαν παραπάνω δεν μας αποτρέπει να έχουμε μια εικόνα «μέσης κατάστασης» για τη διαδικασία της μετάβασης, έχοντας όμως κατά νου ότι αυτή η «μέση κατάσταση» είναι απλώς μία στατιστική επινόηση.

2.9.2. Η Νεανική Ανεργία σε Αριθμούς

Με βάση το κριτήριο της διάρθρωσης της ανεργίας, το οποίο δείχνει πως επιμερίζεται η ανεργία μεταξύ των κοινωνικών ομάδων που συνιστούν το εργατικό δυναμικό της κοινωνίας, μπορούμε να διακρίνουμε την ηλικιακή ομάδα των «νέων». Η διάκριση της συγκεκριμένης ομάδας από το σύνολο του εργατικού δυναμικού, γίνεται με βάση το κριτήριο της ηλικίας. Συγκεκριμένα σε αυτή την κατηγορία των «νέων», εντάσσονται τα άτομα ηλικίας 15-24 ετών, τα οποία πλήττονται περισσότερο από το φαινόμενο της ανεργίας σε σχέση με τα άτομα του εργατικού δυναμικού μεγαλύτερων ηλικιών. Ο προσδιορισμός αυτών των ηλικιών βάση των οποίων οριοθετείται η ηλικιακή ομάδα των νέων θα ερμηνευτεί παρακάτω.

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία από την έρευνα εργατικού δυναμικού, η ανεργία στους νέους εμφανίζει υψηλότερα ποσοστά, σχετικά με την ανεργία των ώριμων ηλικιακών ομάδων και επίσης μεγαλύτερες διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου. Με άλλα λόγια η ανεργία των νέων αυξάνεται ταχύτερα στη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, ενώ μειώνεται ταχύτερα στη φάση της ανάκαμψης. Ωστόσο στην παρούσα εργασία, εξετάζεται η εξέλιξη της ανεργίας των νέων κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης στην οποία έχει περιέλθει η χώρα μας από το έτος 2009. Για να κατανοήσουμε όμως καλύτερα την αύξηση της ανεργίας σε περιόδους κρίσεων είναι χρήσιμο να παρατηρήσουμε τον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1. Απασχολούμενοι, Άνεργοι, Οικονομικά μη Ενεργοί και ποσοστό Ανεργίας, Ιούνιος 2008 – Ιούνιος 2013

	Ιούνιος					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Απασχολούμενοι	4.561.728	4.513.405	4.406.266	4.125.153	3.757.420	3.628.421
Άνεργοι	361.482	460.648	616.569	850.695	1.228.989	1.403.698
Οικονομικά μη ενεργοί	3.405.187	3.333.444	3.291.602	3.352.208	3.357.844	3.334.690
Ποσοστό ανεργίας	7,3	9,3	12,3	17,1	24,6	27,9

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2014

Από τον πίνακα 1, είναι φανερή μια συνεχής, ήπια τάση αύξησης της ανεργίας, με ταυτόχρονη μείωση των απασχολούμενων από του 4.561.728 το 2008 στους 3.628.421 το 2013.

Παρά την ήπια τάση αύξησης του ποσοστού της ανεργίας στο σύνολο των ελλήνων πολιτών, τα τελικά αποτελέσματα είναι ανησυχητικά. Συγκεκριμένα, οι άνεργοι αυξήθηκαν από 361.482 το 2008 σε 1.403.689 το 2013, παρουσιάζοντας ποσοστιαία αύξηση της τάξης του 30%.

Πίνακας 2. Ανεργία ανά ομάδες ηλικιών, Ιούνιος 2008 – Ιούνιος 2013

Ομάδες ηλικιών	Ιούνιος					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
15-24 ετών	20,0	23,2	31,3	44,4	54,8	58,8
25-34 »	10,7	12,4	16,7	23,9	32,5	37,4
35-44 »	5,8	7,7	10,3	14,0	21,3	24,0
45-54 »	4,2	6,2	8,5	11,8	18,1	20,4
55-64 »	2,9	4,5	6,2	8,1	13,9	14,7
65-74 »	1,3	1,0	1,5	2,4	4,6	11,2
Σύνολο	7,3	9,3	12,3	17,1	24,6	27,9

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2014

Παρατηρώντας την ανεργία ανά ομάδες ηλικιών, είναι εμφανής μια εντονότερη διακύμανση της ανεργίας στις μικρότερες ηλικιακά ομάδες. Πιο συγκεκριμένα, αύξηση του συνολικού ποσοστού κατά μια ποσοστιαία μονάδα, αντιστοιχεί σε διπλάσια έως και τετραπλάσια αύξηση της ανεργίας στις ηλικίες 15-24.

Το φαινόμενο της μεγαλύτερης μεταβολής του ποσοστού της ανεργίας των νέων οφείλεται στην επίδραση παραγόντων τόσο από την πλευρά της ζήτησης, όσο και από την πλευρά της προσφοράς εργασίας.

Σε περιόδους ύφεσης, η κατάσταση στην αγορά εργασίας και η ύπαρξη υψηλών ποσοστών ανεργίας οδηγεί στην εμφάνιση αντιφατικών φαινομένων ως προς την απόφαση των νέων να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Έτσι από την πλευρά της προσφοράς ενδέχεται να εμφανιστεί το φαινόμενο του «πρόσθετου εργαζόμενου» σύμφωνα με το οποίο σε περιόδους μαζικής ανεργίας οι νέοι εγκαταλείπουν την εκπαίδευση για την ανεύρεση εργασίας, επειδή τα άλλα μέλη της οικογένειας είναι άνεργα ή υπάρχει μείωση στους μισθούς τους. Έτσι η προσφορά εργασίας των νέων αυξάνεται, και επομένως η ανεργία αυτής της ομάδας. Επίσης ενδέχεται να εμφανιστεί το φαινόμενο του «αποθαρρυσμένου ανέργου» σύμφωνα με το οποίο ο άνεργος δεν συνεχίζει την διαδικασία ευρέσεως εργασίας, καθώς αποθαρρύνεται λόγω της έλλειψης θέσεων εργασίας. Τότε ο χρόνος παραμονής των νέων στην

εκπαίδευση αυξάνεται, αφού το κόστος ευκαιρίας του πρόσθετου χρόνου στην εκπαίδευση μειώνεται. Αυτό το φαινόμενο του «αποθαρρυσμένου ανέργου» μπορεί να βασιστεί στη θεωρία ανθρώπινου κεφαλαίου σύμφωνα με την οποία, η μείωση του κόστους ευκαιρίας καθιστά μακροχρονίως κερδοφόρα την επιλογή της εκπαίδευσης για ένα μεγαλύτερο ποσοστό νέων.

Από την πλευρά της ζήτησης σε περιόδους ύφεσης και μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας οι επιχειρήσεις μειώνουν την απασχόληση, απολύοντας πρώτα τους νέους σε ηλικία εργαζομένων, κυρίως για δύο λόγους. Πρώτον γιατί το κόστος της απόλυσης των νέων είναι μικρότερο από αυτό των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας με περισσότερα έτη προϋπηρεσίας, εφόσον η επιχείρηση δεν έχει επενδύσει σημαντικά στην κατάρτιση των νέων για τη διαμόρφωση εργασιακών δεξιοτήτων. Δεύτερον γιατί το κόστος αποζημίωσης τους λόγω απόλυσης είναι μικρότερο με βάση την εργατική νομοθεσία. Τέλος σε περιόδους ύφεσης οι επιχειρήσεις, μειώνουν τις προσλήψεις και αυτό επηρεάζει αυτές τις ομάδες που αναζητούν εργασία, μεταξύ των οποίων οι νέοι αποτελούν την μεγαλύτερη ομάδα.

Επομένως η κατάσταση της αγοράς εργασίας παίζει σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική σταδιοδρομία των νέων, καθώς αφ' ενός επηρεάζει τις αποφάσεις των νέων για το άμεσο μέλλον, αφ' ετέρου διαμορφώνει προϋποθέσεις για την εμφάνιση παραγόντων που καθορίζουν την μελλοντική σταδιοδρομία των νέων και την συνολική επαγγελματική διαδρομή τους.

2.9.3. Η ετερογένεια των νέων ως προς το φύλο

Η κατηγορία των «νέων» χαρακτηρίζεται από ετερογένεια ως προς τα χαρακτηριστικά μεταξύ των ατόμων που την συνθέτουν. Επομένως μέσα στην ηλικιακή ομάδα των νέων διακρίνονται υποομάδες. Η ετερογένεια αυτή οφείλεται είτε σε ηλικιακά κριτήρια, είτε στο κριτήριο του φύλου, είτε στο κριτήριο του επιπέδου εκπαίδευσης. Επίσης σύμφωνα με τον Rees (1927) η ανομοιομορφία αυτή εξηγείται και από τις διαφορετικές διαδρομές εκπαίδευσης και ένταξης στη δομή της

εργασίας και περαιτέρω, σε διαφορές στο άμεσο οικογενειακό κοινωνικό - οικονομικό περιβάλλον.

Είναι σημαντικό λοιπόν να αναφερθεί ότι η διαδικασία της ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας διαφοροποιείται σε σχέση με το φύλο, καθώς το μερίδιο των νέων άνεργων γυναικών στο συνολικό πληθυσμό του εργατικού δυναμικού είναι μεγαλύτερο από αυτό των νέων ανδρών. Αυτό αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3. Ποσοστό των άνεργων νέων (ανδρών και γυναικών) στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, Ιούνιος 2008 – Ιούνιος 2013

Φύλο	Δεκέμβριος					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Άρρενες	7,9	12,1	18,6	23,8	24,5	23,4
Θήλειες	14,4	18,3	25,6	29,8	30,8	29,3
Σύνολο	10,7	14,8	21,7	26,4	27,3	26,0

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2014

Από τον πίνακα 3 παρατηρούμε ότι ανεργία θίγει περισσότερο τις νέες γυναίκες. Συγκεκριμένα από το 2009 μέχρι το 2011 η ανεργία των νέων γυναικών είναι σχεδόν διπλάσια από αυτή των νέων ανδρών, ενώ από το 2013 και έπειτα, παρατηρείται μια μείωση της διαφοράς ανάμεσα στα δύο φύλα.

2.9.3.1. Η ανεργία των νέων σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο

Είναι επίσης σημαντικό να εξεταστεί το μέγεθος της ανεργίας των νέων σχετικά με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, καθώς το εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελεί ένα προσδιοριστικό παράγοντα για τις ευκαιρίες πρόσβασης στην απασχόληση. Για την καλύτερη κατανόηση της συσχέτισης του εκπαιδευτικού επιπέδου των νέων με την ανεργία, στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται σε ποσοστά το σύνολο των άνεργων νέων στο σύνολο του εργατικού δυναμικού. Ο λόγος που παρουσιάζεται μόνο η ηλικιακή ομάδα των 20-24 ετών είναι γιατί η δευτεροβάθμια εκπαίδευση ολοκληρώνεται στην Ελλάδα στην ηλικία των 18 ετών.

Πίνακας 4. Ανεργία κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης, 2013 - 2014

Επίπεδο εκπαίδευσης	Γ' τρίμηνο					
	2013			2014		
	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σύνολο	24,0	31,3	27,2	22,6	29,2	25,5
Διδακτορικό ή μεταπτυχιακό	14,9	17,7	16,2	9,4	16,4	12,7
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	15,4	22,3	19,0	16,5	24,2	20,6
Πτυχίο Ανώτερης Τεχνολογικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης	22,4	39,0	30,3	22,6	31,4	26,9
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	26,0	35,0	29,7	23,9	34,0	28,0
Απολυτήριο Τριτάξιας Μέσης Εκπαίδευσης	30,4	35,2	32,1	27,4	30,9	28,6
Απολυτήριο Δημοτικού	26,1	25,3	25,8	24,0	24,5	24,2
Μερικές τάξεις Δημοτικού	32,4	55,2	39,6	34,1	36,2	34,8
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	34,6	45,5	38,4	30,2	38,5	33,0

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2014

Από τον πίνακα 4, είναι εμφανής μια τάση μείωση της ανεργίας όσο το επίπεδο εκπαίδευσης ανεβαίνει. Πιο συγκεκριμένα, για τους νέους οι οποίοι έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, το ποσοστό ανεργίας είναι σχεδόν υποδιπλάσιο για τους νέους άνδρες ενώ σχεδόν υποτετραπλάσιο για τις νέες γυναίκες σε σχέση με τους νέους που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο. Η τάση αυτή επιβεβαιώνει πως για την Ελλάδα, η απόκτηση επιπλέον ακαδημαϊκών προσόντων, υποπολλαπλασιάζει τον κίνδυνο για ανεργία. Τέλος, τα ποσοστά παραμένουν σταθερά για τα έτη 2013 και 2014.

2.9.4. Παράγοντες Ερμηνείας της Νεανικής Ανεργίας

Η αύξηση της ανεργίας των νέων είναι άμεσα συσχετισμένη με την αύξηση της ανεργίας του συνόλου του εργατικού δυναμικού. Αυτό σηματοδοτεί την ταύτιση των παραγόντων που επηρεάζουν το φαινόμενο της ανεργίας αφ' ενός για όλο το εργατικό δυναμικό και αφ' ετέρου για την προς εξέταση ηλικιακή ομάδα του εργατικού δυναμικού. Ωστόσο σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία διαπιστώνεται ότι οι νέοι θίγονται περισσότερο από την ανεργία, αντιμετωπίζοντας δυσκολίες στην ανεύρεση

εργασίας και στην ένταξη στη δομή της απασχόλησης. Η μείωση της συμμετοχής των νέων στην αγορά εργασίας και η ανεργία των «νέων» κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια, αποδίδεται στα αίτια που ερμηνεύουν αυτές τις εξελίξεις. Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων παρατηρείται η επιμήκυνση της περιόδου μετάβασης από την εκπαίδευση στην απασχόληση.

Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση αυτών των αιτιών που ερμηνεύουν το υψηλό ποσοστό της ανεργίας των νέων. Ωστόσο είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι τα αίτια αυτά ενδέχεται να συνυπάρχουν την ίδια χρονική περίοδο και επίσης ότι αναφέρονται σε μια ηλικιακή ομάδα του πληθυσμού που χαρακτηρίζεται από ετερογένεια ως προς τα χαρακτηριστικά της.

Η χαμηλή παραγωγικότητα των νέων

Η χαμηλή παραγωγικότητα των νέων αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα που ερμηνεύει το υψηλό ποσοστό της ανεργίας των νέων. Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή της θεωρίας ανθρώπινου κεφαλαίου που παρουσιάστηκε παραπάνω, η χαμηλή παραγωγικότητα των νέων οφείλεται στην έλλειψη εργασιακής εμπειρίας και στην έλλειψη των εργασιακών δεξιοτήτων.

Το ανθρώπινο κεφάλαιο που αποκτάται στην εργασία συνίσταται σε άδηλη γνώση, δηλαδή σε δεξιότητες, γνώσεις και τεχνικές μη διδάξιμες και μη ευθέως μεταβιβάσιμες. Επομένως η έλλειψη συγκεκριμένων για το επάγγελμα εργασιακών δεξιοτήτων οφείλεται αφ' ενός στην έλλειψη εργασιακής εμπειρίας και αφ' ετέρου στην υψηλή εργασιακή κινητικότητα των νέων αλλά και στην αναζήτηση εργασίας, κατά την περίοδο μετάβασης από την εκπαίδευση στην απασχόληση. Η εναλλαγή εργοδοτών σε αυτή την περίοδο μειώνει το χρόνο παραμονής στην ίδια επιχείρηση και επομένως δεν τους επιτρέπει την απόκτηση εργασιακών δεξιοτήτων που χρησιμοποιούνται σε μια επιχείρηση.

Είναι αντιληπτό πως η έλλειψη εργασιακής εμπειρίας και η έλλειψη συγκεκριμένων για την επιχείρηση ή το επάγγελμα εργασιακών δεξιοτήτων, είναι παράγοντες

καθιστούν τους νέους μη παραγωγικούς και επομένως οι επιχειρήσεις να μην προβαίνουν σε προσλήψεις νέων.

Η έλλειψη διασύνδεσης εκπαιδευτικού συστήματος και αγοράς εργασίας

Η ελλιπής διασύνδεση των γνώσεων που παρέχονται από το εκπαιδευτικό σύστημα και των γνώσεων που απαιτούνται από την αγορά εργασίας θεωρείται ως ένας δεύτερος παράγοντας που ερμηνεύει το υψηλό ποσοστό ανεργίας των νέων. Σύμφωνα με αυτή τη διάσταση, οι επιχειρήσεις δίνουν την ευθύνη για την υψηλή ανεργία των νέων, στο εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς θεωρούν ότι οι γνώσεις και οι δεξιότητες που παρέχει το εκπαιδευτικό σύστημα δεν αντιστοιχούν σε εκείνες που απαιτεί το σύστημα παραγωγής.

Ωστόσο είναι σημαντικό να αναφερθούν κάποιες κριτικές σε αυτή την άποψη που είναι οι εξής: α) παραβλέπει την επικρατούσα μακροοικονομική κατάσταση και τον ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας που καθορίζει τη δυνατότητα απορρόφησης νεοεισερχόμενου εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας, β) αποκλείει το ενδεχόμενο κατά το οποίο η αναντιστοιχία προσφοράς και ζήτησης εργασίας να οφείλεται στην αδυναμία του παραγωγικού συστήματος να απορροφήσει ένα καλά εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, γ) δεν αναγνωρίζει την κοινωνικά αναγκαία αυτονομία του εκπαιδευτικού σε σχέση με το παραγωγικό σύστημα. Η μη αυτονομία του εκπαιδευτικού συστήματος έχει ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης και τη μεταφορά της κρίσης της αγοράς εργασίας στο εκπαιδευτικό σύστημα. Έτσι το πρόβλημα της ανεργίας των νέων να μετασχηματίζεται σε κρίση νομιμοποίησης και αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η περιορισμένη γεωγραφική κινητικότητα των νέων

Σύμφωνα με αυτή την άποψη, λόγω της εξάρτησης των νέων από τη γονική στέγη και τις λοιπές υπηρεσίες που προσφέρει η οικογένεια, η αναζήτηση της εργασίας των νέων περιορίζεται στα γεωγραφικά όρια διαμονής της οικογένειάς τους. Γι' αυτό το λόγο, η ανεύρεση εργασίας, η οποία να ανταποκρίνεται στα προσόντα του νέου, καθίσταται δυσχερέστερη λόγω της περιορισμένης γεωγραφικής κινητικότητας και της ελλιπούς πληροφόρησης για τις ευκαιρίες εργασίας που είναι απομακρυσμένες γεωγραφικά από την γονική κατοικία.

2.9.5. Οι Συνέπειες της Ανεργίας των Νέων

Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθούν οι συνέπειες της ανεργίας των νέων που σχετίζονται περισσότερο με την απώλεια της κοινωνικής ευημερίας των νέων, παρά με την απώλεια της συνολικής παραγωγής που συνιστά το μακροοικονομικό πρόβλημα, εφόσον αφ' ενός η ομάδα των νέων αντιστοιχεί σε ένα μικρό τμήμα του συνολικού πληθυσμού, αφ' ετέρου υποστηρίζεται ότι η ομάδα των νέων χαρακτηρίζεται από χαμηλότερη παραγωγικότητα εργασίας σχετικά με τους εργαζόμενους μεγαλύτερης ηλικίας, με αποτέλεσμα η παραγωγικότητα μιας χώρας εν γένει, να μην επηρεάζεται αισθητά από την ανεργία των νέων. Επιπλέον, σε μακροοικονομικό πλαίσιο, η μεταβολή της συνολικής παραγωγής σχετίζεται περισσότερο με τις διακυμάνσεις της συνολικής ανεργίας, παρά με την ανεργία κάποιας συγκεκριμένης ομάδας του συνολικού πληθυσμού. Επομένως οι επιπτώσεις της ανεργίας των νέων σχετίζονται με την κοινωνική ευημερία των νέων και των οικογενειών τους και συγκεκριμένα διαχωρίζονται σε δυο κατηγορίες προβλημάτων. Η πρώτη κατηγορία προβλημάτων αναφέρεται στην μελλοντική επαγγελματική σταδιοδρομία των ανέργων νέων και η δεύτερη κατηγορία προβλημάτων αναφέρεται στην προσωπική ζωή και την κοινωνική ένταξη των ανέργων.

Επαγγελματική σταδιοδρομία των ανέργων νέων

Η παρουσία του φαινομένου της ανεργίας και η μεγάλη διάρκεια της κατά τη διαδικασία της μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην απασχόληση δημιουργεί δυσμενείς προοπτικές για την επαγγελματική σταδιοδρομία των νέων.

Η εμφάνιση της ανεργίας στη συγκεκριμένη περίοδο αυξάνει τις πιθανότητες για την εμφάνιση μιας μελλοντικής κατάστασης ανεργίας, κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού βίου του ατόμου. Κατά τους Heckman και Borjas η ανεργία στην περίοδο μετάβασης οφείλεται στην ελλιπή πληροφόρηση των εργαζομένων αλλά και των εργοδοτών. Οφείλεται δηλαδή στην ανεργία τριβής. Επίσης εξαρτάται όχι μόνο από την εμφάνιση της ανεργίας στην περίοδο της μετάβασης, αλλά και από τη συχνότητα των διαστημάτων ανεργίας. Κατά αυτή την άποψη, τα διαστήματα ανεργίας ως πληροφορίες προς τον εργοδότη, επηρεάζουν αρνητικά την απόφαση του για την πρόσληψη του εργαζομένου, πριν εξεταστούν οι πραγματικές δεξιότητες του ατόμου. Έτσι σηματοδοτείται στον εργοδότη ως άτομο χαμηλής παραγωγικότητας, περιορισμένων εργασιακών δεξιοτήτων και κακής στάσης έναντι της εργασίας, με αποτέλεσμα τον εγκλωβισμό του ατόμου σε θέσεις εργασιακά ασταθείς και με χαμηλές αμοιβές. Επίσης όσο παρατείνεται το διάστημα της ανεργίας τόσο μειώνεται η πιθανότητα εξόδου του ατόμου από την κατάσταση της ανεργίας. Αυτό οφείλεται στην απαξίωση των επαγγελματικών, τεχνικών και κοινωνικών δεξιοτήτων του ατόμου με την αυξανόμενη παραμονή στην ανεργία, με αποτέλεσμα να στενεύουν οι ορίζοντες για την ανεύρεση εργασίας.

Η καθυστερημένη αποδέσμευση από την οικογενειακή προστασία

Η καθυστέρηση στην επαγγελματική αποκατάσταση των νέων, εξηγεί και την καθυστέρηση στην αποδέσμευση από την προστασία της οικογένειας. Η ανεργία, η εργασιακή αστάθεια και ανασφάλεια, καθώς και οι χαμηλοί μισθοί των νέων, λειτουργούν ως ανατρεπτικοί παράγοντες στην αποδέσμευση των νέων από την προστασία της οικογένειας. Ακόμα και αν επιχειρήσαν να δημιουργήσουν το δικό τους «σπίτι» φαίνεται να επιστρέφουν και πάλι στη γονική τους κατοικία. Έτσι

λοιπόν διαπιστώνεται ότι η ανεύρεση εργασίας, αποτελεί προϋπόθεση για την αυτονομηση των νέων από τη γονική κατοικία.

Η φτώχεια και η στέρηση των νέων

Μια άλλη συνέπεια που προκαλείται από το φαινόμενο της ανεργίας είναι η φτώχεια αλλά και η στέρηση στην ηλικιακή ομάδα των νέων. Σύμφωνα με τον Rowntree η φτώχεια αναγνωρίζεται ως μεταβατική κατάσταση καθώς συνδέεται με τις ηλικιακές φάσεις της ζωής του ατόμου και συγκεκριμένα με την περίοδο μετάβασης από την εκπαίδευση στην απασχόληση.

Σύμφωνα με τον Lewis υπάρχουν δομικοί παράγοντες που αναπαράγουν την φτώχεια που συνδέονται με την διαβίωση σε φτωχές και υποβαθμισμένες γειτονιές, μέσα στις οποίες δημιουργείται μια «υποκουλτούρα» της φτώχειας η οποία μεταφέρεται στις επόμενες γενιές και έχει ως αποτέλεσμα την αποδοχή αυτής της κατάστασης της φτώχειας ως αναπόφευκτο φαινόμενο και καθιστώντας τα άτομα παθητικά και αδύναμα να διαφύγουν από αυτή την κατάσταση. Έτσι λοιπόν η φτώχεια που υπάρχει στο περιβάλλον διαβίωσης του ατόμου, πιθανόν εξαιτίας της ανεργίας, αποτελεί όρο για την εμφάνιση του «φαύλου κύκλου της φτώχειας» και τα νεαρά άτομα να αντιμετωπίζουν και εκείνα το πρόβλημα της ανεργίας.

Η παραβατική συμπεριφορά των νέων

Καθώς υποστηρίζεται γενικά, η παραβατικότητα των νέων σχετίζεται με την ανεργία. Η θεμελίωση αυτής της αιτιώδους σχέσης ανεργίας – παραβατικότητας, δίδεται έμφαση στα κίνητρα που διαθέτουν ή αποκτούν τα άτομα για να επιδοθούν σε παραβατικές δραστηριότητες.²⁰ Τα κίνητρα αυτά συνδέονται κυρίως με την στέρηση και την φτώχεια των νέων, η οποία όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, προκαλείται από την ανεργία. Σύμφωνα με τον Becker το άτομο επιλέγει μεταξύ νόμιμης και παράνομης δραστηριότητας, συγκρίνοντας τα κέρδη από την κάθε μία. Εφόσον

λοιπόν, οι νέοι πλήττονται περισσότερο από την ανεργία, σχετικά με τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, τα οφέλη που αποκομίζουν από την εργασία ως νόμιμη δραστηριότητα είναι λιγότερα από τα οφέλη που αποκομίζουν από την επίδοση σε παράνομες δραστηριότητες. Επομένως είναι αντιληπτό πως οι νέοι θα τείνουν να υιοθετούν παραβατικές συμπεριφορές, όταν το επίπεδο της νεανικής ανεργίας είναι υψηλό ή όταν οι μισθοί για τους νέους βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα.

2.10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά την πρόσφατη περίοδο, στην προσπάθεια ανάκτησης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και διαχείρισης του χρέους, συντελέστηκε εκτεταμένη δημοσιονομική προσαρμογή και ταυτόχρονα σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στην αγορά εργασίας που αφορούσαν τόσο τις εργασιακές σχέσεις όσο και το κόστος εργασίας. ως συνέπεια όλων αυτών, η προσφορά και η ζήτηση εργασίας επηρεάστηκαν σημαντικά. Το ποσοστό ανεργίας και μακροχρόνιας ανεργίας αυξήθηκαν σημαντικά, το ποσοστό απασχόλησης, το οποίο ήταν από τα χαμηλότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποχώρησε αισθητά και το ποσοστό συμμετοχής στην αγορά εργασίας αυξήθηκε οριακά.

Για την άμβλυνση των αρνητικών επιδράσεων στην αγορά εργασίας απαιτούνται πολιτικές απασχόλησης που θα συμβάλλουν στη διατήρηση των θέσεων απασχόλησης, θα βελτιώνουν τις δεξιότητες των εργαζομένων και των ανέργων και θα αναστείλουν τη μείωση της απασχόλησης, ιδιαίτερα των νέων, των γυναικών και των μακροχρόνια ανέργων. Βέβαια, η δημιουργία αναπτυξιακών συνθηκών που θα αξιοποιούν το ανθρώπινο δυναμικό μέσω, μεταξύ άλλων, της τόνωσης της ζήτησης, της έμφασης στην παραγωγικότητα, των επενδύσεων ιδιαίτερα στην παιδεία και τις υποδομές, της αύξησης των δαπανών για έρευνα και τεχνολογία, της βελτίωσης της παιδείας, της καινοτομίας, της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης, του περιορισμού της γραφειοκρατίας, της πάταξης της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής, αποτελούν την αναγκαία και βασική προϋπόθεση για την αύξηση της απασχόλησης, τη μείωση της ανεργίας και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

Η Ελλάδα αναγνωρίζοντας το μέγεθος του προβλήματος, επιχείρησε στο παρελθόν την θέσπιση μέτρων και παρεμβατικών πολιτικών για την καταπολέμηση του προβλήματος της ανεργίας.

Αναφορικά με την κατηγορία των νέων, στην οποία εστιάζεται η παρούσα εργασία, θεωρείται ως μια ευάλωτη ομάδα του εργατικού δυναμικού που πλήττεται περισσότερο από την ανεργία σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό του εργατικού δυναμικού της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη τα ποσοστά της ανεργίας από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής. Ιδιαίτερος από το 2009 τα ποσοστά της ανεργίας των νέων αυξάνονται με ραγδαίους ρυθμούς. Η άνοδος αυτή της ανεργίας των νέων δικαιολογείται από το βάθος της οικονομικής ύφεσης στη χώρα μας από το 2009, καθώς η μείωση του πραγματικού ΑΕΠ συνοδεύεται από την αύξηση της ανεργίας του συνολικού πληθυσμού του εργατικού δυναμικού, αλλά ιδιαίτερα των νέων. Σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς την περίοδο της οικονομικής κρίσης την οποία διανύει η Ελλάδα, λαμβάνονται πολιτικές για την προώθηση της απασχόλησης οι οποίες εξειδικεύονται σε στοχευμένα προγράμματα προώθησης απασχόλησης των νέων, τα οποία εκπονεί ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.

Οι παράγοντες που προκαλούν την περαιτέρω αύξηση της ανεργίας των νέων από αυτήν του συνολικού πληθυσμού των ώριμων ηλικιών εντοπίζονται στην χαμηλή παραγωγικότητα των νέων, στην έλλειψη διασύνδεσης του εκπαιδευτικού συστήματος με την αγορά εργασίας και στην περιορισμένη γεωγραφική κινητικότητα των νέων. Η χαμηλή παραγωγικότητα των νέων οφείλεται στην έλλειψη της εργασιακής εμπειρίας, στην οποία οι επιχειρήσεις αποδίδουν μεγάλη βαρύτητα, καθώς αποτελεί κριτήριο για την παραγωγικότητα ενός ατόμου. Ως δεύτερη αιτία αναγνωρίζεται η αναντιστοιχία των γνώσεων και δεξιοτήτων που προσλαμβάνουν οι νέοι από το εκπαιδευτικό σύστημα με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Επίσης ως τρίτη αιτία αναγνωρίζεται η έλλειψη γεωγραφικής κινητικότητας, καθώς οι νέοι είναι προσδεμένοι με τον τόπο κατοικίας της οικογένειάς τους και δεν ενδιαφέρονται για τις νέες θέσεις εργασίας που προκύπτουν σε άλλες περιοχές.

Οι συνέπειες από την ανεργία των νέων αφορούν αρχικά την επαγγελματική σταδιοδρομία των νέων, καθώς η ανεργία σε αυτή τη φάση τα ζωής τους επηρεάζει όλο τον επαγγελματικό τους βίο, με αυξημένες πιθανότητες εμφάνισης διαστημάτων ανεργίας στην μετέπειτα ζωή τους. Επίσης αφορούν την καθυστερημένη αποδέσμευση τους από την οικογενειακή προστασία, γεγονός που συμβάλει στην καθυστερημένη ενηλικίωση τους, καθώς η στέρηση εργασίας δεν δίνει τη δυνατότητα στους νέους να αναλάβουν οι ίδιοι υπευθυνότητες για τη ζωή τους. Ως συνέπεια επίσης είναι η φτώχεια και η στέρηση που παρατηρείται στους νέους, λόγω της έλλειψης εισοδήματος από εργασία. Τέλος ως συνέπεια της ανεργίας των νέων προς την κοινωνία είναι παραβατική συμπεριφορά τους που προκαλείται από την ανεργία.

Συμπερασματικά παρατηρούμε ότι η γενική ανεργία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης με βάση τα αίτια που την προκαλούν εντάσσεται κυρίως στην κυκλική ανεργία ή ανεργία ελλειπούς ζήτησης και στη διαρθρωτική ανεργία. Ωστόσο η ανεργία των νέων πέρα από αυτούς τους δύο τύπους, με κριτήριο τα αίτια που την προκαλούν εντάσσεται κυρίως στην ανεργία τριβής. Με κριτήριο τη χρονική της διάρκεια σε μακροχρόνια ανεργία και με κριτήριο τις ατομικές επαγγελματικές διαδρομές σε επαναλαμβανόμενη και σε ανεργία αποκλεισμού.

Βιβλιογραφία

1. Δεδουσόπουλος, Α. (1995) *Οικονομική της Εργασίας*. Αθήνα, Ο Πολίτης.
2. Begg, D., Fischer S. & Dornbusch R. (1998) Εισαγωγή στην οικονομική. Αθήνα, Κριτική.
3. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Μελετών (2012) Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας. Διαθέσιμο από: http://www.ekke.gr/images/PDF/Social_portrait_2012.pdf
4. ΕΛΙΑΜΕΠ (2014) Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά από την εκδήλωση της κρίσης. Διαθέσιμο από: http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2015/01/%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%BB_%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF-14-12.docx.pdf
5. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2011) Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2011. Αθήνα. Διαθέσιμο από: <http://www.inegsee.gr/ekdosi/Ethsia-Ekthesh-2011-H-ellhnikh-oikonomia-kai-h-apasxolhsh/>
6. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2013) Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση, Ετήσια Έκθεση 2013. Διαθέσιμο από: <http://www.inegsee.gr/sitefiles/files/ekthesh-15email.pdf>
7. Καραμεσίνη, Μ. (2011) *Ανεργία και πολιτικές απασχόλησης*. Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
8. Καραμεσίνη Μ. (2008) *Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας: Πανελλαδική έρευνα στους αποφοίτους των ετών 1998-2000*. Αθήνα: Διόνικος.
9. Πετρινώτη Ξ. (1989) *Αγορές εργασίας: Οικονομικές θεωρίες και έρευνες*. Αθήνα, Παπαζήσης.

3. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

3.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός της επιχειρηματικότητας

Αρκετοί ερευνητές έχουν προσπαθήσει να προσδιορίζουν εννοιολογικά την έννοια της επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τον Marshall, που είναι ο πρώτος που επιχείρησε κάτι τέτοιο, η επιχειρηματικότητα σχετίζεται με την οργάνωση των τριών παραγόντων της παραγωγικής διαδικασίας: του κεφαλαίου, της γης και του ανθρωπίνου δυναμικού (Welsch, 2004). Σύμφωνα με τους Cunningham και Lischeron (1991), η επιχειρηματικότητα αναφέρεται σε ένα σύνολο δραστηριοτήτων (π.χ. ίδρυση, οργάνωση, διοίκηση, λειτουργία) μίας επιχείρησης, που καθιστά πραγματικότητα μία πρωτοβουλία, που μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία κέρδους (οικονομικών απολαβών). Ως εκ τούτου, η επιχειρηματικότητα συνίσταται σε μία ολοκληρωμένη και δυναμική διαδικασία, όπου τα άτομα (επιχειρηματίες) αναγνωρίζουν μία (ή παραπάνω) ευκαιρία, που μπορεί να τους αποφέρει κέρδος. Ως εκ τούτου, η επιχειρηματικότητα ορίζεται στο πλαίσιο του συνδυασμού των συντελεστών παραγωγής.

Παρομοίως, σύμφωνα με τον Schumpeter, η επιχειρηματικότητα επιτυγχάνεται όταν ο επιχειρηματίας δραστηριοποιείται στις εξής καινοτομικές ενέργειες που του δίνουν την ευκαιρία της εκμετάλλευσης των ευκαιριών κέρδους: α) την είσοδο ενός νέου ή ενός καλύτερου σε ποιότητα αγαθού στην αγορά, β) τη χρησιμοποίηση μίας νέας ή μίας πιο βελτιωμένης παραγωγικής μεθόδου που θα οδηγήσει στην επίτευξη μικρότερου κόστους γ) τη δημιουργίας μίας νέας αγοράς, δ) τη χρησιμοποίηση νέων πιο βελτιωμένων μορφών οργάνωσης, που έχουν μικρότερο κόστος (Γκαγκάτσιος, 2011). Ως εκ τούτου, η επιχειρηματικότητα ορίζεται στο πλαίσιο της σύνδεσής της με την καινοτομία. Άλλωστε, υποστηρίζεται και από τους Μιχιώτη και Οικονόμου (2006) ότι, η επιχειρηματικότητα συνδέεται με την καινοτομία.

Σύμφωνα με άλλον ορισμό, η έννοια της επιχειρηματικότητας «υποδηλώνει ή εμπεριέχει συμπεριφορές και δεξιότητες, οι οποίες αφορούν στην πρωτοβουλία και την απόπειρα για την έναρξη μιας δραστηριότητας, στην οργάνωση και τη μεθόδευση

των σχετικών ενεργειών, στην ύπαρξη κάποιου στόχου και στην κινητοποίηση προς την επίτευξη του, δηλαδή για ουσιαστική και δυναμική παρέμβαση στην κοινωνική πραγματικότητα», ενώ «ως επιχειρηματικότητα μπορεί να θεωρηθεί η σύλληψη και η εκτέλεση μιας ιδέας, η οποία μπορεί να επιφέρει κάποια προστιθέμενη αξία (π.χ. για την κοινωνία, την αγορά), με την αφιέρωση του απαραίτητου χρόνου, την καταβολή ανάλογης προσπάθειας, την ανάληψη των συνοδευτικών οικονομικών, ψυχολογικών και κοινωνικών κινδύνων και τη διαχείριση των αντίστοιχων εκροών» (Γραφείο Ενθάρρυνσης & Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας, 2008, σελ. 5). Έτσι, η επιχειρηματικότητα ορίζεται περισσότερο στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται από τον επιχειρηματία.

Επίσης, η επιχειρηματικότητα μπορεί να ιδωθεί και ως μία δραστηριότητα στο πλαίσιο της διαχείρισης κινδύνου. Έτσι, σύμφωνα με τον Knight, η επιχειρηματικότητα συνίσταται στην ανάληψη κινδύνων από μέρους του επιχειρηματία. Αυτοί οι κίνδυνοι προέρχονται από την αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Οι παρακάτω παράγοντες αναγνωρίζονται ως παράγοντες δημιουργίας της αβεβαιότητας αυτής: α) η μεταβολή διαφόρων κοινωνικών και οικονομικών μεταβλητών (π.χ. μεταβολή στη ζήτηση των προϊόντων, αλλαγή στην οικονομική πολιτική της κυβέρνησης), β) η ατελής πληροφόρηση που έχουν στη διάθεσή τους οι επιχειρηματίες σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούν τόσο για το παρόν, όσο και για το μέλλον (Γκαγκάτσιος, 2011).

Σύμφωνα με έναν ακόμη ορισμό, η επιχειρηματικότητα «μπορεί να θεωρηθεί η σύλληψη και η εκτέλεση μιας ιδέας, η οποία μπορεί να επιφέρει κάποια προστιθέμενη αξία (π.χ. για την κοινωνία, την αγορά), με την αφιέρωση του απαραίτητου χρόνου, την καταβολή ανάλογης προσπάθειας, την ανάληψη των συνοδευτικών οικονομικών, ψυχολογικών και κοινωνικών κινδύνων και τη διαχείριση των αντίστοιχων εκροών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ιδέα προκύπτει μέσω της αναγνώρισης και της διάθεσης για οικονομική εκμετάλλευση, κατά τρόπο παραγωγικό, ευκαιριών που αναδεικνύονται από μια κατάσταση ή συγκυρία. Εξάλλου, επιχειρηματικότητα είναι η προσπάθεια μετατροπής μιας πρωτοβουλίας σε αποτέλεσμα και από αυτή τη διαδικασία να προκύψει, συν τοις άλλοις, οικονομικό κέρδος» (Γραφείο Ενθάρρυνσης & Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας, 2008, σελ. 5).

Εκτός των παραπάνω, η επιχειρηματικότητα μπορεί να ιδωθεί ως η αξιοποίηση των ευκαιριών λόγω των ατελειών της αγοράς. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Kizzner ορίζει την επιχειρηματικότητα ως μία «συνεχή προσπάθεια του επιχειρηματία να αναγνωρίσει και να αξιοποιήσει κάθε ευκαιρία κέρδους που παρουσιάζεται στην αγορά. Ο επιχειρηματίας για να ενεργήσει με τον τρόπο αυτό θα πρέπει να διαθέτει γνώσεις και πληροφορίες για την αγορά που δε διαθέτουν οι άλλοι». Ως εκ τούτου, ο επιχειρηματίας μπορεί να ανακαλύψει αγορές φθηνότερων εισροών, αγορές στις οποίες μπορεί να προσφέρει το προϊόν / υπηρεσία του σε πιο υψηλή τιμή, ώστε να αποκομίσει μεγαλύτερο κέρδος. Το όφελος του επιχειρηματία, όμως, σε αυτήν την περίπτωση δεν είναι μακροχρόνιο, εφόσον τα παραπάνω μπορούν να γίνουν αντιληπτά και από άλλες επιχειρήσεις. Επίσης, μέσα από τη διαδικασία αυτή υπάρχουν και οφέλη για τους καταναλωτές, δεδομένου ότι νέα προϊόντα / υπηρεσίες ικανοποιούν την ανάγκη τους και δεδομένου ότι μπορούν να αγοράσουν ένα προϊόν / υπηρεσία σε χαμηλότερη τιμή (Γκαγκάτσιος, 2011).

Τέλος, σύμφωνα με μία πιο ευρεία έννοια, η οποία εν μέρει εμπεριέχει τα προαναφερθέντα, η επιχειρηματικότητα σημαίνει τον άριστο τρόπο οργάνωσης και συνδυασμού των συντελεστών της παραγωγής για τη δημιουργία αγαθών και υπηρεσιών, εμπεριέχει το στοιχείο της εισαγωγής και εφαρμογής καινοτομιών καθώς και της δημιουργικής μίμησης κάθε πρωτοποριακής επιχειρηματικής προσπάθειας, εμπεριέχει το στοιχείο του κινδύνου, εκφράζει την ικανότητα κάποιου να διαβλέπει, να αναγνωρίζει και να αξιοποιεί τις ευκαιρίες κέρδους που δημιουργούνται στην αγορά, η οποία συνήθως λειτουργεί με ατέλειες» και συνολικά «η επιχειρηματικότητα μπορεί να ασκηθεί συνδυάζοντας όλες τις παραπάνω δραστηριότητες» (Γκαγκάτσιος, 2011).

Στον πιο κάτω πίνακα αποτυπώνονται οι σύγχρονες τάσεις της επιχειρηματικότητας, δηλαδή οι παράγοντες εκείνοι με τους οποίους σχετίζεται σήμερα η επιχειρηματικότητα στη βάση της διεθνούς βιβλιογραφίας.

Πίνακας 5. Σύγχρονες τάσεις επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα σχετίζεται με:
Τη συνεχή αναζήτηση νέων πεδίων δράσης, που προσδίδει στον φορέα της, τον επιχειρηματία, κεντρικό ρόλο στην αναπτυξιακή διαδικασία
Την ύπαρξη οράματος για νέες δραστηριότητες, τη διάδοσή του στους συνεργάτες ώστε να το ενστερνιστούν και τη σύνδεσή του με τις καθημερινές εργασιακές δραστηριότητες, ώστε να δίνει σ' αυτές νόημα
Την ανάληψη του επιχειρηματικού κινδύνου που μόνο ο επιχειρηματίας μπορεί να αναλάβει
Τη διαμόρφωση στόχων και σχεδίων καθώς και την ικανότητα υλοποίησής τους στο πλαίσιο συγκεκριμένου χρονικού ορίζοντα με σύγχρονες μεθόδους
Τη μετατόπιση του κέντρου βάρους από την διαχείριση και τον έλεγχο στη δημιουργικότητα και την καινοτομία
Την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων σε διεθνές επίπεδο και την ικανότητά τους να κατακτούν ή να δημιουργούν νέες αγορές
Την παρακολούθηση του περιβάλλοντος, την αντιμετώπιση των απειλών και των περιορισμών και την αξιοποίηση των ευκαιριών που υπάρχουν σε αυτό
Την απαραίτητη γνώση που θα παράσχει στον επιχειρηματία τη δυνατότητα κατανόησης, υιοθέτησης και αξιοποίησης νέων ιδεών, καινοτομιών και σύγχρονων τεχνολογικών μεθόδων που αλλάζουν ριζικά δραστηριότητες, διαμορφώνουν νέα προϊόντα κ.ά

Πηγή: Γκαγκάτσιος, Ι. (2011). Καινοτομία-Επιχειρηματικότητα-Επιχειρήσεις. Ανακτήθηκε από: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3094/900.pdf>, σελ. 62

Εξαιτίας της έννοιας της επιχειρηματικότητας, που μπορεί να ορισθεί ως μία νοοτροπία συγκεκριμένων ατόμων, που μπορεί να ανήκουν σε μία ετερογενή ομάδα, αλλά που παρ' όλα αυτά έχουν το ταλέντο να αναγνωρίζουν ευκαιρίες, οι επιχειρηματίες θα πρέπει να διακρίνονται από τα εξής χαρακτηριστικά (Μιχιώτης και Οικονόμου, 2006):

1. Θα πρέπει να έχουν την ικανότητα να ακούν και να βλέπουν τις ανάγκες του συνόλου, αλλά και να είναι δεκτικοί στο καινούργιο.

2. Θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συνθέτουν τις γνώσεις που ήδη υπάρχουν, αλλά και τις νέες ιδέες, ούτως ώστε να μπορούν να ικανοποιήσουν τις μελλοντικές ανάγκες του συνόλου.
3. Θα πρέπει να καλλιεργούν τη διαίσθησή τους, καθώς αυτό θα τους δώσει τη δυνατότητα να σταθμίζουν τα δεδομένα και να αναλαμβάνουν ρίσκο.
4. Θα πρέπει να διαθέτουν πρακτικότητα, η οποία θα τους δίνει τα απαραίτητα εφόδια, εργαλεία και μέσα, προκειμένου να μπορούν να υλοποιούν τους στόχους που θέτουν.

Κατά συνέπεια, οι επιχειρηματίες θα πρέπει να διαθέτουν συγκεκριμένες γνώσεις και δεξιότητες, που θα τους επιτρέψουν να αναλάβουν επιχειρηματική δράση. Οι γνώσεις και οι δεξιότητες που απαιτούνται απεικονίζονται στον πιο κάτω πίνακα.

Πίνακας 6. Απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες των επιχειρηματιών

Γνώσεις	Δεξιότητες
Η λειτουργικότητα του προϊόντος τους	Η ικανότητα διοίκησης του έργου που αναλαμβάνουν
Η ικανοποίηση των πελατών τους	Η ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται δεδομένα προϋπολογισμών
Η δυναμική της αγοράς στην οποία απευθύνονται	Η ικανότητα επικοινωνίας και κινητοποίησης των ανθρώπων
Τα στοιχεία marketing του προϊόντος τους	Οι διαπραγματευτικές τους ικανότητες
Τα χρηματοδοτικά ιδρύματα με τα οποία συνεργάζονται	Η σαφήνεια και τη διεισδυτικότητα των παρουσιάσεών τους
Η απόδοση της λειτουργίας της επιχείρησής τους	Η χρήση των νέων τεχνολογιών (H/Y κλπ)
Το νομικό σύστημα μέσα στο οποίο λειτουργούν	

Πηγή: Μιχιώτης, Σ., Οικονόμου, Κ. (2006). Η έννοια και η σημασία της επιχειρηματικότητας σήμερα. Ανακτήθηκε από: <http://www.tetras-consult.gr/resources/Resources/Papers%20in%20Greek/Entrepreneurship%20today.pdf>, σελ. 4

3.2. Μορφές επιχειρηματικότητας

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM), υπάρχουν τέσσερις μορφές επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος, 2014). Η πρώτη είναι η **επιχειρηματικότητα ευκαιρίας**. Η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας αναφέρεται σε εκείνους που εμπλέκονται στην επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων επειδή επιθυμούσαν να αξιοποιήσουν μία ευκαιρία, είτε για λόγους εργασιακής ανεξαρτησίας, είτε για λόγους αύξησης του εισοδήματός τους. Σε κάθε περίπτωση, η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας δε συνδέεται με την έλλειψη εναλλακτικών επιλογών απασχόλησης και τη συντήρηση του εισοδήματος του επιχειρηματία.

Η δεύτερη είναι η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων **με υψηλές προσδοκίες μεγέθυνσης**, η οποία αναφέρεται στους νέους επιχειρηματίες (επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων), οι οποίοι αναμένουν να απασχολήσουν το λιγότερο 20 άτομα στα επόμενα πέντε έτη λειτουργίας της επιχείρησης. Επίσης, υπάρχει και η επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων **με προσανατολισμό σε νέα προϊόντα και / ή υπηρεσίες**. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι επιχειρηματίες εκείνοι που θεωρούν ότι το προϊόν και / η υπηρεσία που παρέχουν δεν προσφέρεται από πολλές επιχειρήσεις και συνεπώς αποτελεί κάτι καινούργιο για ορισμένους καταναλωτές. Τέλος, υπάρχει και η επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων **με εξωστρεφή προσανατολισμό**, κατηγορία στην οποία εντάσσονται οι επιχειρηματίες εκείνοι που θεωρούν ότι το λιγότερο του 25% των πελατών τους προέρχεται από το εξωτερικό.

Επίσης, η επιχειρηματικότητα διακρίνεται σε αμιγή και μικτή (Γκαγκάτσιος, 2011). Η αμιγής επιχειρηματικότητα είναι εκείνη «που εξασκείται χωρίς ο επιχειρηματίας να διαθέτει άλλα παραγωγικά μέσα (πχ. μηχανήματα), αλλά μόνο από την προσωπική του συμβολή». Η αμιγής επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει εκείνες τις δραστηριότητες που δεν μπορούν εξίσου αποτελεσματικά με τον επιχειρηματία να πραγματοποιηθούν από μισθωτούς υπαλλήλους ή άλλους φορείς (π.χ. δημόσιες υπηρεσίες)». Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη μορφή επιχειρηματικότητας διαδραματίζει η προσωπικότητα του επιχειρηματία και τα χαρακτηριστικά αυτής, τα οποία εκφράζονται μέσα από τη

σύλληψη μίας ιδέας. Επίσης, θα πρέπει να τονιστεί ότι σπάνια συναντάται η αμιγής επιχειρηματικότητα, δεδομένου ότι ο επιχειρηματίας αναλαμβάνει δραστηριότητες που δε θα μπορούσαν να αναληφθούν από άλλα άτομα, χωρίς να υπάρχει κάποια αρνητική επίπτωση στο αποτέλεσμα της επιχειρηματικότητας.

Έτσι, στην πράξη συνήθως συναντάται η μικτή επιχειρηματικότητα, η οποία «ασκείται όταν ο επιχειρηματίας δραστηριοποιείται αναλαμβάνοντας και ρόλους που εύκολα μπορούν να υλοποιηθούν από άλλα άτομα ή φορείς της οικονομίας (διοικητικά στελέχη, τραπεζικό σύστημα κ.λπ.)» (Γκαγκάτσιος, 2011). Η επιχειρηματικότητα αυτή μπορεί να διακριθεί σε μικτή επιχειρηματικότητα εργαζομένων και σε μικτή επιχειρηματικότητα κεφαλαιούχων.

Η μικτή επιχειρηματικότητα εργαζομένων αναφέρεται στις δραστηριότητες εκείνες που θα μπορούσαν να αναληφθούν από άλλα άτομα (π.χ. εργαζομένους), χωρίς να υπάρχει αρνητικός αντίκτυπος στην αποτελεσματικότητα της επιχείρησης. Η συγκεκριμένη μορφή επιχειρηματικότητας εφαρμόζεται στην περίπτωση της ίδρυσης μίας επιχείρησης, κυρίως στις μη ανεπτυγμένες χώρες, όπου ο επιχειρηματίας αναλαμβάνει διάφορες δραστηριότητες, επειδή δε διαθέτει ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό. Τρεις είναι οι κύριοι λόγοι για τους οποίους η συγκεκριμένη μορφή επιχειρηματικότητας τείνει να εκλείψει σήμερα στις προηγμένες χώρες:

- α) ο επιχειρηματίας συνήθως δεν είναι τέλειος γνώστης διαφόρων ειδικών θεμάτων (λογιστικά, τεχνικά ζητήματα κ.α.),
- β) υπάρχει εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να αποκτήσουν τις κατάλληλες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες,
- γ) είναι περισσότερο αποδοτικό για την επιχείρηση ο επιχειρηματίας να αφιερώνει χρόνο στον προσδιορισμό επιχειρηματικών ευκαιριών, δηλαδή ευκαιριών για την επίτευξη κέρδους

Επίσης, υπάρχει και η μικτή επιχειρηματικότητα κεφαλαιούχων, την οποία «ασκεί το άτομο που προχωρά στην αξιοποίηση της επιχειρηματικής ιδέας του, παρέχοντας κεφάλαια στην υπό ίδρυση ή νεοϊδρυθείσα επιχείρησή του». Δύο είναι οι κύριοι λόγοι για τους οποίους η συγκεκριμένη μορφή επιχειρηματικότητας τείνει να εκλείψει σήμερα:

- α) υπάρχουν περισσότερες δυνατότητες άντλησης κεφαλαίων από το χρηματοπιστωτικό σύστημα και τα διάφορα σχήματα επιχειρηματικής συνεργασίας
- β) είναι περισσότερο διακριτός ο διαχωρισμός ρόλων και προτιμήσεων μεταξύ κεφαλαιούχων και επιχειρηματιών - επενδυτών

Σύμφωνα με μία ακόμη διάκριση, η επιχειρηματικότητα μπορεί να είναι επιχειρηματικότητα ευκαιρίας ή επιχειρηματικότητα ανάγκης. Η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας «αναφέρεται στην επιχειρηματικότητα που έχει ως κίνητρο κυρίως την αξιοποίηση μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας που εντοπίζεται από το άτομο και αξιολογείται στο πλαίσιο του οικονομικού περιβάλλοντός του και η οποία προκρίνεται ικανή είτε να οδηγήσει σε αύξηση του εισοδήματός του, είτε να προσφέρει εργασιακή ανεξαρτησία», ενώ η επιχειρηματικότητα ανάγκης «αναφέρεται στην περίπτωση όπου το άτομο ωθείται στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας λόγω έλλειψης άλλων επιλογών εργασίας, δυσαρέσκειας με την υπάρχουσα απασχόληση, φόβου για πιθανή απόλυση βραχυπρόθεσμα με στόχο απλώς τη διατήρηση του εισοδήματός του, το οποίο «απειλείται» με συρρίκνωση» (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος, 2015, σελ. 17).

3.3. Μοντέλα επιχειρηματικότητας

Τα μοντέλα επιχειρηματικότητας είναι στην πλειοψηφία τους θεωρίες επαγγελματικής επιλογής της αγοράς εργασίας (Plehn-Dujowich, 2012). Τα άτομα χαρακτηρίζονται από ετερογένεια όσον αφορά στην προτίμηση που δείχνουν για τον κίνδυνο, αλλά και την ικανότητά τους ως managers, και ως εκ τούτου επιλέγουν είτε να γίνουν επιχειρηματίες (managers), είτε να απασχοληθούν ως μισθωτοί (υπάλληλοι). Σε κατάσταση ισορροπίας, τα άτομα που δείχνουν μικρότερη αποστροφή στον κίνδυνο ή / και που διακρίνονται από υψηλές ικανότητες στο management, επιλέγουν την επιχειρηματικότητα και μάλιστα δημιουργούν επιχειρήσεις με αρκετά μεγάλο προσωπικό, στην περίπτωση που έχουν υψηλές ικανότητες ως managers. Επίσης, τα άτομα χαρακτηρίζονται από ετερογένεια όσον αφορά στην επιχειρηματική τους ικανότητα και στον αρχικό πλούτο και έτσι ως επί το πλείστον άτομα πλούσια με αυξημένες επιχειρηματικές ικανότητες επιλέγουν επίσης τη λύση της επιχειρηματικότητας.

Εκτός των παραπάνω, τα άτομα μπορούν να επιλέγουν μεταξύ του να έχουν εισόδημα ανάλογο των μέγιστων δυνατοτήτων τους, ή ανάλογο των ελάχιστων δυνατοτήτων τους. Σε κατάσταση ισορροπίας, τα άτομα που έχουν και τις δύο αυτές ικανότητες (τα λεγόμενα ως "jack-of-all-trades") επιλέγουν την επιχειρηματικότητα. Τέλος, τα άτομα χαρακτηρίζονται από ετερογένεια όσον αφορά τις ικανότητες που έχουν στο management και την εργασία και για το λόγο αυτό επιλέγουν μεταξύ δύο επαγγελμάτων: manager όπου το εισόδημα εξαρτάται από τις ικανότητές του στον τομέα του management, ή μισθωτός, όπου το εισόδημα εξαρτάται από τις ικανότητες του ατόμου στην εργασία. Η συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο ικανοτήτων επηρεάζει την απόφαση των ατόμων να επενδύσουν ή όχι στην επιχειρηματικότητα.

3.4. Παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM), υπάρχουν οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου (Entrepreneurial Framework Conditions), δηλαδή οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος, 2015, σελ. 91). Οι παράγοντες αυτοί εντάσσονται σε ένα ευρύ πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Αυτό που έχει σημασία να τονιστεί είναι πως, οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου διαφέρουν ανάμεσα στις χώρες, στη βάση του επιπέδου ανάπτυξής τους. Οι βασικές συνθήκες για όλες τις χώρες είναι κάποιοι βασικοί θεσμοί, βασικές υποδομές, το επίπεδο υγείας και εκπαίδευσης, καθώς και η μακροοικονομική σταθερότητα, που ασκούν επίδραση στο συνολική οικονομική δραστηριότητα μίας χώρας. Ως εκ τούτου, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες και όχι στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Επίσης, υπάρχουν και διαστάσεις που συνδέονται με την προώθηση της αποτελεσματικότητας (π.χ. η ανώτατη εκπαίδευση, το μέγεθος των αγορών, η αποτελεσματικότητα των αγορών προϊόντων και εργασίας). Οι διαστάσεις αυτές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες, αλλά και στην επιχειρηματικότητα, σε όρους δημιουργίας νέων επιχειρήσεων. Αυτό ισχύει διότι αυτές οι διαστάσεις συμβάλλουν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας, μέσα από την επίτευξη οικονομιών εύρους και κλίμακας, αλλά

και στην ύπαρξη νέων ευκαιριών στην αγορά εργασίας, που οδηγούν στη νέα επιχειρηματικότητα. Ωστόσο, υπάρχουν και διαστάσεις που σχετίζονται με την καινοτομία (π.χ. η ύπαρξη κυβερνητικών προγραμμάτων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, η μεταφορά τεχνολογίας, η ευκολία της επιχειρηματικής χρηματοδότησης) και που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιχειρηματικότητα, ιδίως στο πλαίσιο της εισαγωγής καινοτομιών. Οι δύο αυτές δέσμες διαστάσεων ασκούν σημαντική επίδραση στις τρεις πλευρές της επιχειρηματικότητας: α) τις επιχειρηματικές στάσεις (αντίληψη ευκαιριών και ικανοτήτων), β) την επιχειρηματική δραστηριότητα (επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, καθιερωμένη επιχειρηματικότητα, εγκατάλειψη της επιχειρηματικής δραστηριότητας) και γ) τις επιχειρηματικές φιλοδοξίες (καινοτομία, μεγέθυνση, δημιουργία αξίας για την κοινωνία). Οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος περιγράφονται στον πιο κάτω πίνακα.

Πίνακας 7. Διαστάσεις Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος

Διάσταση	Λεπτομέρειες
Χρηματοδοτική Υποστήριξη	Αφορά: α) το βαθμό στον οποίον νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε διαθέσιμους πόρους και χρηματοδοτική υποστήριξη, β) την ποιότητα και το βαθμό αυτής της διαθέσιμης χρηματοδοτικής υποστήριξης, γ) την κατανόηση της χρηματοπιστωτικής κοινότητας (π.χ. αξιολόγηση των επιχειρηματικών σχεδίων, αποτίμηση των επιχειρηματικών ευκαιριών)
Κυβερνητικές Πολιτικές	Αφορά το κατά πόσο περιφερειακές και εθνικές πολιτικές ενθαρρύνουν τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις και είναι ουδέτερες ως προς το μέγεθος των επιχειρήσεων
Κυβερνητικά Προγράμματα	Αφορά τα εξής: α) την ύπαρξη εθνικών, περιφερειακών και τοπικών κυβερνητικών προγραμμάτων για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) την ποιότητα αυτών των

	<p>προγραμμάτων, γ) την ευκολία πρόσβασης σε αυτά από μέρους των επιχειρήσεων, δ) την ποιότητα, την ικανότητα και τη διαθεσιμότητα του κυβερνητικού προσωπικού στη διαχείριση αυτών των προγραμμάτων, ε) την αποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών</p>
Παιδεία και Μόρφωση	<p>Αφορά τα εξής: α) την παροχή εκπαίδευσης σχετικά με την επιχειρηματικότητα, β) την ποιότητα, την χρησιμότητα και το βάθος αυτής της παρεχόμενης εκπαίδευσης, γ) την ικανότητα του εκπαιδευτικού προσωπικού</p>
Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης	<p>Αφορά τα εξής: α) την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε έρευνα και ανάπτυξη, β) το βαθμό στον οποίον η έρευνα και η ανάπτυξη συμβάλλει στη δημιουργία επιχειρηματικών ευκαιριών σε εθνικό επίπεδο, γ) το θεσμικό πλαίσιο σχετικά με την έρευνα και ανάπτυξη, δ) τη διαθεσιμότητα και την ποιότητα της υποδομής που στηρίζει πρωτοβουλίες υψηλής τεχνολογίας</p>
Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή	<p>Αφορά α) την πρόσβαση σε πηγές ενημέρωσης και εκπαίδευσης (π.χ. διαδίκτυο, περιοδικά και σεμινάρια σχετικά με την κατάρτιση επιχειρηματικού σχεδίου, την πορεία της εθνικής και διεθνούς οικονομίας κλπ), β) την επίδραση υπηρεσιών (π.χ. λογιστικών και νομικών) στη δημιουργία / ανάπτυξη επιχειρήσεων</p>
Πόσο «ανοιχτή» είναι η Αγορά/Εμπόδια Εισόδου	<p>Αφορά τα εξής: α) τη σταθερότητα των εμπορικών συναλλαγών, β) την ύπαρξη διαφάνειας στην αγορά (π.χ. ασυμμετρία πληροφόρησης), γ) τις κυβερνητικές πολιτικές για τη δημιουργία ανοικτής αγοράς (π.χ. δασμοί), δ) τη δομή της αγοράς (π.χ. εμπόδια</p>

	εισόδου), καθώς και ε) το βαθμό στον οποίον ισχύουν οι ίδιοι κανόνες για όλες τις επιχειρήσεις
Πρόσβαση στην Υλική Υποδομή	Αφορά τα κάτωθι: α) την ποιότητα των υλικών και φυσικών πόρων, β) την πρόσβαση σε υλικούς και φυσικούς πόρους, γ) το κόστος των παραγωγικών συντελεστών
Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα	Αφορά τα εξής: α) το βαθμό στον οποίον τα πολιτισμικά και κοινωνικά πρότυπα ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν την επιχειρηματικότητα, β) την ευρύτερη στάση απέναντι στην επιχειρηματικότητα (π.χ. αποτυχία, ρίσκο, δημιουργία πλούτου), γ) τα κοινωνικά πρότυπα στην επιχειρηματική συμπεριφορά (π.χ. απαξίωση / κύρος του επιχειρηματία), δ) τον αντίκτυπο των πολιτισμικών και κοινωνικών προτύπων στην επιχειρηματικότητα από μέρους μειονοτικών ομάδων

Πηγή: Ιωαννίδης, Σ., Γιωτόπουλος, Ι., Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2012-13: Ενδείξεις ανάκαμψης της μικρής επιχειρηματικότητας, Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2014, σελ. 104

Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να τονιστεί είναι πως, οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη μέσα από δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι η λειτουργία των καθιερωμένων επιχειρήσεων, που συμβάλλουν στο ΑΕΠ της χώρας και ενισχύουν την απασχόληση. Ο δεύτερος είναι η δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Οι νέες επιχειρήσεις αλληλοεπιδρούν με τις καθιερωμένες, οι οποίες και αυτές, όπως και οι νέες, δημιουργούν νέα προϊόντα, υπηρεσία και δραστηριότητες, με αποτέλεσμα τη μεγέθυνσή τους. Το πιο κάτω σχήμα απεικονίζει όλα τα προαναφερθέντα, δηλαδή τις Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου και το πώς αυτές ασκούν επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη.

Σχήμα 2. Εννοιολογικό μοντέλο του GEM

Πηγή: Ιωαννίδης, Σ., Γιωτόπουλος, Ι., Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2012-13: Ενδείξεις ανάκαμψης της μικρής επιχειρηματικότητας, Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2014, σελ. 93

Οι Huggins και Williams (2011) τονίζουν την τεράστια σημασία που έχουν οι περιφερειακές πολιτικές στην επιχειρηματικότητα. Ο σημαντικός τους ρόλος οφείλεται στο γεγονός ότι η περιφέρεια αποτελεί μία σημαντική πηγή οικονομικής ανάπτυξης, δεδομένου ότι μπορεί να παράσχει στις επιχειρήσεις τις κατάλληλες συνθήκες και τους απαραίτητους πόρους για τη λειτουργία και την περαιτέρω ανάπτυξή τους. Άλλωστε, υποστηρίζεται πως η επιχειρηματικότητα στοχεύει και συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση που κατευθύνεται από το κέντρο προς την περιφέρεια, κάτι που καθιστά την περιφέρεια ακόμα πιο σημαντική, ως προς την παροχή εκείνων των προϋποθέσεων που θα ευνοήσουν τη δημιουργία και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας (Ribeiro-Soriano και Galindo-Martn, 2012, σελ. 862). Σε αυτό το πλαίσιο, μία σημαντική προϋπόθεση που θα πρέπει να συντρέχει στην περιφέρεια είναι η ύπαρξη μίας κατάλληλης επιχειρηματικής κουλτούρας. η κουλτούρα αυτή θα πρέπει να υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα, ούτως ώστε να μπορεί να προσελκύσει επενδύσεις, επιχειρηματίες, αλλά και κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό (Huggins, R., Williams, 2011, σελ. 909).

Προκειμένου να δημιουργηθούν αυτές οι προϋποθέσεις, οι κυβερνητικές πολιτικές και συνεπώς οι κρατικοί θεσμοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Ο ρόλος αυτός οφείλεται στο πλαίσιο αλληλοεπίδρασης που διαμορφώνεται μεταξύ των κρατικών θεσμών και των επιχειρήσεων. Από τη μία πλευρά οι κρατικοί θεσμοί, μέσα από τις αποφάσεις, τις πολιτικές και τη λειτουργία τους μπορούν να ευνοήσουν την ανάπτυξη των επιχειρήσεων ή αντίθετα να αποτελέσουν εμπόδια σε αυτήν. Από την άλλη πλευρά, η επιχειρηματικότητα μπορεί να επηρεάσει τις πολιτικές που εφαρμόζονται σε αυτόν τον τομέα, για παράδειγμα η καινοτομία μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση νέας νομοθεσίας και πολιτικών για τις επιχειρήσεις υψηλής καινοτομίας. Η αλληλοεπίδραση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της θεσμικής επιχειρηματικότητας, η οποία αφορά ακριβώς αυτή τη συνεργασία μεταξύ της θεσμικής θεωρίας και της επιχειρηματικότητας. Η θεσμική επιχειρηματικότητα χρησιμοποιείται προκειμένου να περιγράψει εκείνους τους οργανωμένους παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν ενεργά στην υποστήριξη και αποδοχή νέων νομοθεσιών, ρυθμίσεων και κρατικών πολιτικών, που εξυπηρετεί τα συμφέροντα των επιχειρήσεων (Kalantaridis και Fletcher, 2012, σελ. 203).

Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα που εντάσσεται στο πλαίσιο της θεσμικής επιχειρηματικότητας είναι οι κυβερνητικές πολιτικές για την έναρξη των επιχειρήσεων. Οι πολιτικές αυτές αφορούν την υποστήριξη των επιχειρήσεων σε όρους τεχνογνωσίας, πρόσβασης σε χρηματοδότηση και σε ανθρώπινο κεφάλαιο, αλλά και προώθησης των επιχειρηματικών ιδεών, ιδίως σε περιοχές που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, όπως για παράδειγμα απομακρυσμένες περιοχές (Huggins και Williams, 2011, σελ. 911). Ένα ακόμη παράδειγμα αποτελούν διάφορες συμπληρωματικές πολιτικές, που αφορούν την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε διάφορες μορφές χρηματοδότησης, καθώς και σε δίκτυα συνεργασίας (clusters). Τα δίκτυα αυτά, ως επί το πλείστον αφορούν δίκτυα διαπεριφερειακής συνεργασίας, και για το λόγο αυτό χαρακτηρίζονται από την τεράστια σημασία που έχουν για την περιφερειακή ανάπτυξη μέσω της οικονομικής ανάπτυξης και μεγέθυνσης που προσφέρεται δια μέσου της επιχειρηματικότητας (Huggins και Williams, 2011, σελ. 911).

Επιπρόσθετα παραδείγματα κυβερνητικών πολιτικών αφορούν την υποστήριξη των επιχειρήσεων όχι μόνο σε οικονομικούς όρους, αλλά και σε άλλες υπηρεσίες, στη

βάση των αναγκών τους (Vecchi et al., 2014, σελ. 258). Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται επί παραδείγματα κυβερνητικές πολιτικές που αφορούν την υποστήριξη των επιχειρήσεων σε θέματα εκπαίδευσης και φορολόγησης, αλλά και πολιτικές που καταπολεμούν τη διαφθορά, ενισχύουν την αποτελεσματική διακυβέρνηση, και συμβάλλουν στη δημιουργία και στη διάχυση γνώσης (Ribeiro-Soriano και Galindo-Martn, 2012, σελ. 862). Όλοι αυτοί οι παράγοντες είναι σημαντικοί στην ανάπτυξη και περαιτέρω ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Ιδίως οι κυβερνητικές πολιτικές σχετικά με τη διακυβέρνηση υποστηρίζεται ότι διαδραματίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση που επιτυγχάνεται δια μέσου της επιχειρηματικότητας (Méntez-Picazo et al., 2012, σελ. 868).

Εκτός από τη διαπεριφερειακή επιχειρηματικότητα και η διασυνοριακή επιχειρηματικότητα, που αναφέρεται στην επιχειρηματική δραστηριότητα εκτός των εθνικών συνόρων μίας χώρας, διαδραματίζει εξαιρετικά κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Ο ρόλος αυτός έγκειται στο ότι οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα εισόδου σε νέες αγορές, στόχευσης σε νέες ομάδες πελατών, καθώς και πρόσβασης σε τεχνογνωσία, κεφάλαιο και ανθρώπινο δυναμικό. Με τον τρόπο αυτό, οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης, μέσα από τη μείωση των λειτουργικών τους εξόδων (π.χ. κόστος εργατικού δυναμικού) (Smallbone και Welter, 2012, σελ. 97). Επιπρόσθετα, αναφορά θα πρέπει να γίνει και στα δίκτυα συνεργασίας που διαμορφώνονται εντός του πλαισίου αναφοράς της διασυνοριακής επιχειρηματικότητας, τα οποία συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην καινοτομία, αλλά και την παράκαμψη των γραφειοκρατικών διαδικασιών που μπορεί να χαρακτηρίζουν μία χώρα (Smallbone και Welter, 2012, σελ. 97). Αυτό που θα πρέπει να τονιστεί είναι ότι σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας στην περίπτωση της διασυνοριακής επιχειρηματικότητας, όπως και της περιφερειακής, είναι η κουλτούρα. Οι διάφορες πολιτισμικές διαφορές που χαρακτηρίζουν τις χώρες μπορούν να συμβάλλουν ή αντίθετα να αποτρέψουν την επιχειρηματικότητα σε εθνικό, ή ακόμα και περιφερειακό επίπεδο (Klyver και Foley, 2012, σελ. 564).

Εκτός των παραπάνω, αξίζει να αναφερθεί πως, οι πολιτισμικές διαφορές και η διαφορετική κουλτούρα θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και σε επίπεδο κοινότητας (Ribeiro-Soriano και Galindo-Martn, 2012; Lamotte και Colovic, 2013; Verdujin και Essers, 2013). Επί παραδείγματι, η κουλτούρα που υπάρχει σε επίπεδο κοινότητας

σχετικά με την επιχειρηματικότητα συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού (π.χ. γυναίκες), μπορεί να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξη αυτής, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί και ο ιδιαίτερα σημαντικός και κρίσιμος ρόλος της εκπαίδευσης, όσον αφορά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας (Μιχιώτης και Οικονόμου, 2006, σελ. 7). Η εκπαίδευση παρέχει σημαντικά οφέλη προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας, τα οποία είναι τα εξής:

1. Παρέχεται η ικανότητα ώστε τα όποια προβλήματα να μεταφράζονται σε ευκαιρίες και υπέρβαση των δυσκολιών
2. Παρέχεται η δυνατότητα το άτομο να αποκτά γνώση μέσα από τα διάφορα λάθη, τις αποτυχίες, αλλά και τη διαχείριση των κινδύνων
3. Δίνεται η δυνατότητα ανάπτυξης μίας κουλτούρας συνεργασίας, επιχειρηματικής και επαγγελματικής εργασίας
4. Δίνεται η δυνατότητα ανάπτυξης καταναλωτικής συνείδησης
5. Παρέχεται η δυνατότητα να διερευνηθούν ζητήματα ηθικής και το πώς αυτά συσχετίζονται με την πρακτική της εργασίας σε καθημερινή βάση
6. Παρέχεται η ικανότητα / δυνατότητα αλλαγής της νοοτροπίας των ατόμων, τόσο σε προσωπικό, όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Έτσι, τα άτομα αναπτύσσουν την αυτογνωσία τους, την αυτοεκτίμησή τους, μαθαίνουν να είναι υπεύθυνα, κινητοποιούνται / υποκινούνται, μαθαίνουν την έννοια και την αξία της ομαδικότητας, τη σημασία της δημιουργικότητας, και το πώς μπορούν να συμβάλλουν στην επίλυση προβλημάτων
7. Συνολικά, μέσα από την εκπαίδευση αναγνωρίζεται η επιχειρηματικότητα ως ένας τρόπος επιβίωσης, με σεβασμό στην προστασία τόσο του κοινωνικού, όσο και του φυσικού περιβάλλοντος

3.5. Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM)

Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM) (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος, 2014, σελ. 90; Kelley et al., 2016, σελ. 12) αποτελεί ένα ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο εστιάζει στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανάπτυξης μίας χώρας και στην

παραγωγή αποτελεσμάτων που μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους (benchmarking). Έτσι, το GEM μετρά το επίπεδο επιχειρηματικότητας στις χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα και παρέχει εξηγήσεις σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στις χώρες αυτές. Επίσης, προσδιορίζει τους παράγοντες εκείνους που μπορούν να συμβάλλουν σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο επιχειρηματικότητας. Τέλος, προτείνει πολιτικές που συμβάλλουν στην αύξηση της επιχειρηματικότητας.

Το μοντέλο αυτό καλύπτει όλο το φάσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας: τη σύλληψη της ιδέας, τη δημιουργία επιχείρησης και την επιβίωση. Έτσι, το GEM αναγνωρίζει τους επίδοξους επιχειρηματίες, τους νέους επιχειρηματίες, τους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, τους καθιερωμένους επιχειρηματίες, τη συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα, την επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων υψηλών προσδοκιών μεγέθυνσης, καθώς και το ποσοστό αναστολής της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Για τα στάδια αυτά, το GEM έχει δημιουργήσει ορισμένους δείκτες, όπως είναι ο δείκτης επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων (TEA¹) ο οποίος αποτελεί τον πρωταρχικό και θεμελιώδη δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας. Ο δείκτης αυτός προκύπτει ως το άθροισμα των επίδοξων και των νέων επιχειρηματιών, οι οποίοι διακρίνονται στη βάση των πληρωμών αμοιβών για διάστημα περισσότερο από τρεις μήνες. Επίσης, υπάρχει και ο συνολικός δείκτης επιχειρηματικής δραστηριότητας, που αφορά και τους καθιερωμένους επιχειρηματίες, δηλαδή εκείνους που συνεχίζουν και επιβιώνουν μετά από 3,5 έτη λειτουργίας και καταβάλλουν μισθούς για περισσότερο από 42 μήνες.

Συνολικά, οι δείκτες που χρησιμοποιούνται από το GEM διακρίνονται σε συγκεκριμένες κατηγορίες, που περιγράφονται παρακάτω. Συνολικά, αυτοί οι δείκτες διαμορφώνουν ένα πλαίσιο που αντιπροσωπεύει ένα συνεκτικό σύνολο μέτρων, που συμβάλλουν στον αντίκτυπο που έχει η επιχειρηματικότητα στην κοινωνία, αλλά και το βαθμό στον οποίον μία κοινωνία υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα (Kelley et al., 2016, σελ. 13).

¹ Total Early Stage Entrepreneurial Activity

1. Αντιλήψεις των κοινωνικών αξιών σχετικά με την επιχειρηματικότητα: α) η επιχειρηματικότητα αποτελεί μία καλή ευκαιρία καριέρας, β) υψηλό κύρος για τους επιχειρηματίες, γ) προσοχή των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την επιχειρηματικότητα
2. Ατομικές αυτό-αντιλήψεις σχετικά με την επιχειρηματικότητα: α) αντιλαμβανόμενες ευκαιρίες, β) αντιλαμβανόμενες ικανότητες, γ) επιχειρηματικές προθέσεις, δ) ποσοστό φόβου αποτυχίας
3. Δείκτες επιχειρηματικής δραστηριότητας: α) δείκτης συνολικής επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (TEA), β) δείκτης υποκίνησης (λόγος του ευκαιριακού TEA προς τον TEA αναγκαιότητας), γ) ποσοστό καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, δ) ποσοστό διακοπής επιχειρήσεων, ε) δραστηριότητα εργαζομένων σε επιχειρήσεις (EEA)
4. Αντιλαμβανόμενη ποιότητα του επιχειρηματικού οικοσυστήματος: α) χρηματοδοτική υποστήριξη, β) κυβερνητικές πολιτικές (υποστήριξη και σχετικότητα, φορολογία και γραφειοκρατία), γ) κυβερνητικά επιχειρηματικά προγράμματα, δ) επιχειρηματική εκπαίδευση στο σχολείο και μετά το πέρας αυτού, ε) μεταφορά έρευνας και ανάπτυξης, στ) εμπορική και επαγγελματική Υποδομή, ζ) εσωτερική δυναμική αγορών, εμπόδια και νομοθεσία εισόδου επιχειρήσεων, η) υλική υποδομή, θ) πολιτισμικά και κοινωνικά πρότυπα.

Ο πιο κάτω πίνακας απεικονίζει τα στάδια της επιχειρηματικής δραστηριότητας (ορολογία) και τους δείκτες που χρησιμοποιούνται από το GEM.

Πίνακας 8. Ορολογία και βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας βάσει του GEM

Επίδοξοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που – κατά το τελευταίο 12-μηνο από τη στιγμή της έρευνας - είχαν ξεκινήσει κάποιες προκαταρτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης), στο οποίο θα είναι ιδιοκτήτες είτε του συνόλου, ή κάποιου μέρους του («συνεταίρος»). Οι ενέργειες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν από τη συγκέντρωση κεφαλαίου και την αναζήτηση χώρων εγκατάστασης και απαραίτητου
---	---

	<p>εξοπλισμού, έως τη σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου για αναζήτηση χρηματοδότη, κ.α. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται ωστόσο και όσοι/όσες έχουν προχωρήσει πράγματι στην έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης και έχουν ήδη πληρώσει μισθούς ή έχουν έναν κύκλο εργασιών από αυτή τη δραστηριότητα, όχι όμως για διάστημα μεγαλύτερο των τελευταίων τριών μηνών. Επιπροσθέτως, αυτή η ενέργεια ενδεχομένως να εντάσσεται στην υπάρχουσα εργασία του ατόμου και να πραγματοποιείται για λογαριασμό του εργοδότη, με τη συμμετοχή του ερωτώμενου να αφορά έτσι έναν διοικητικό / διευθυντικό ρόλο και όχι απαραίτητα ιδιοκτησία.</p>
<p>Νέοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)</p>	<p>Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία ενός νέου εγχειρήματος / δραστηριότητας για το οποίο έχουν ήδη πληρώσει μισθούς και έχουν καταγράψει ένα κύκλο εργασιών για τουλάχιστον τρεις, αλλά όχι περισσότερους από 42 μήνες</p>
<p>Επιχειρηματίες Αρχικών Σταδίων (% του πληθυσμού 18-64 ετών)</p>	<p>Τα άτομα που εντάσσονται στις δύο παραπάνω κατηγορίες σύμφωνα με τους αντίστοιχους ορισμούς</p>
<p>Καθιερωμένοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)</p>	<p>Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία μιας καθιερωμένης επιχείρησης, δηλαδή μιας επιχείρησης που έχει πραγματοποιήσει αμοιβές, πληρωμές ή οποιεσδήποτε άλλες πληρωμές στους ιδιοκτήτες για περισσότερους από 42 μήνες</p>
<p>Συνολική Επιχειρηματική Δραστηριότητα (% του</p>	<p>Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που είτε εμπλέκονται σε επιχειρηματική δραστηριότητα</p>

πληθυσμού 18-64 ετών)	αρχικών σταδίων είτε είναι καθιερωμένοι επιχειρηματίες
Επιχειρηματική Δραστηριότητα Αρχικών Σταδίων Υψηλών Προσδοκιών Μεγέθυνσης (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που είναι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) και αναμένουν ότι το εγχείρημά τους θα απασχολεί τουλάχιστον 20 εργαζομένους σε πέντε χρόνια από τώρα
Ποσοστό Αναστολής Επιχειρηματικής Δραστηριότητας (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τους τελευταίους 12 μήνες από τη στιγμή της έρευνας ανέστειλαν τη λειτουργία μιας επιχείρησης, εξαγόρασαν το μερίδιό τους και παραιτήθηκαν, πούλησαν την επιχείρηση εγχείρημα ή/ και γενικά έπαψαν να συμμετέχουν στη λειτουργία της ανεξάρτητα από το αν αυτή συνέχισε ή όχι τη λειτουργία της

Πηγή: Ιωαννίδης, Σ., Γιωτόπουλος, Ι., Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2012-13: Ενδείξεις ανάκαμψης της μικρής επιχειρηματικότητας, Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2014, σελ. 97

3.6. Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Συνολικά, η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρή επιβράδυνση στον ρυθμό της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή η επιβράδυνση μείωσε την ζήτηση για αγαθά, τις υπηρεσίες και τα βιομηχανικά προϊόντα. Στην πραγματικότητα, οι επιχειρήσεις είναι υπό έντονη πίεση για να προσαρμοστούν σε αυτές τις συνθήκες. Τακτικά είναι αναγκασμένες να ελαττώσουν το κόστος, να επανεξετάσουν την εταιρική τους στρατηγική, τις επενδύσεις και γενικότερα αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους (Ulrich et al., 2009).

Οι συνέπειες από τις τρέχουσες προσπάθειες για την αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων είναι τεράστιες. Πολλές εταιρείες έχουν σταματήσει την πρόσληψη και πολλοί είναι εκείνοι που απορρίπτουν μεγάλο αριθμό εργαζομένων. Ως εκ τούτου, είναι κατανοητό ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση άλλαξε ριζικά τις συνθήκες της αγοράς στην οποία λειτουργούν οι επιχειρήσεις. Η κρίση αποτελεί απειλή γενικότερα

για την ζωή των επιχειρήσεων και των δραστηριοτήτων τους και καταστρέφει την παραγωγική τους ικανότητα. Πράγματι, οι επιπτώσεις ήταν εκτεταμένες, ανεξάρτητα από το μέγεθος της βιομηχανίας ή της επιχείρησης ή της θέσης της στην αγορά. Ειδικότερα, η κρίση που αντεπεξέρχονται οι σημερινές επιχειρήσεις ορίζεται ως μια απρόβλεπτη ένταση η οποία απαιτεί γρήγορη αντίδραση και απειλεί τις υπάρχουσες αξίες και τους στόχους τους, καθιστώντας κακή την πρόληψη και την προσαρμογή των μεθόδων (Panageotou, 2012).

Σε αυτό το ασταθές οικονομικό περιβάλλον της οικονομικής κρίσης, οι επιχειρήσεις, μεταξύ των οποίων και οι ελληνικές, βρέθηκαν αντιμέτωποι με την επείγουσα λήψη μέτρων προκειμένου να επιβιώσουν. Γενικά τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν οι σημερινές επιχειρήσεις έχουν σχέση με τη μείωση των πωλήσεων, την αγορά πρώτων υλών, την είσπραξη των απαιτήσεων τους, την περιορισμένη έως ανύπαρκτη ικανότητα δανεισμού κλπ. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους με αποφασιστικότητα και στρατηγική ώστε να καταφέρουν να ανταποκριθούν έγκαιρα στις δυσάρεστες οικονομικές αλλαγές, και συχνά το καταφέρουν καλύτερα από εκείνες που αντιδρούν βεβιασμένα (Branstad et al., 2009).

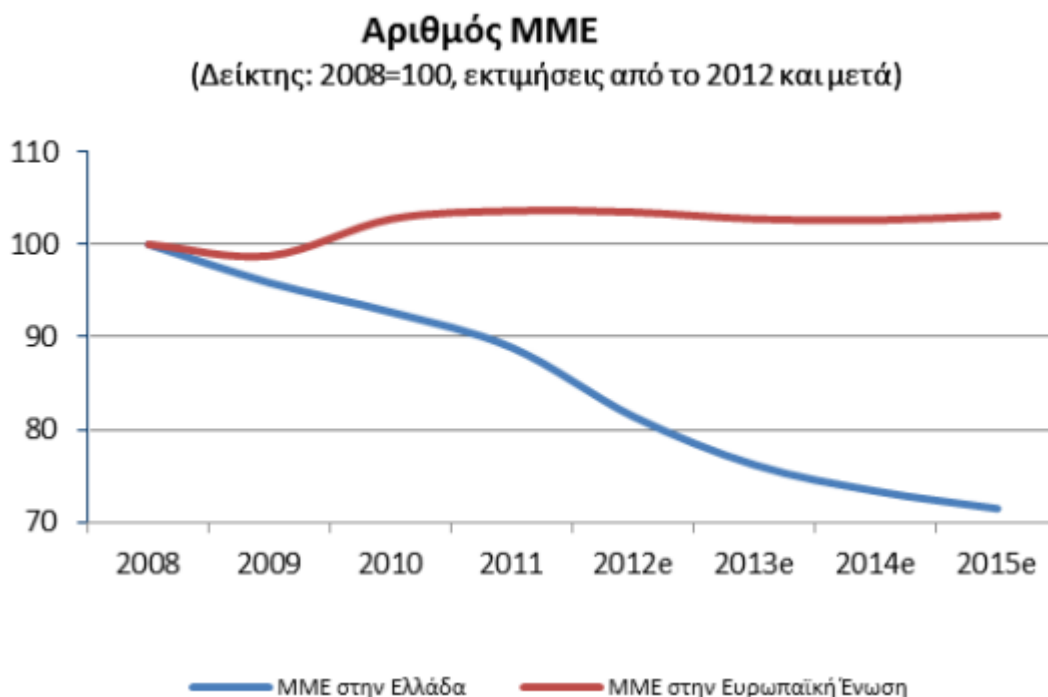
Η επιδείνωση των ελληνικών οικονομικών συνθηκών είναι διάχυτη σε όλες τις εμπορικές δραστηριότητες, με κύρια γνωρίσματα την πτώση του κύκλου εργασιών, την κατάλυση της κερδοφορίας και τη μείωση της κεφαλαιακής βάσης του εμπορίου (Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου, 2011). Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σαφώς τις ελληνικές εταιρείες δημιουργώντας τους αρκετά προβλήματα. Συγκεκριμένα, η οικονομική κρίση είχε άμεσες επιπτώσεις όχι μόνο στις πωλήσεις τους, στα κέρδη των αποθεμάτων και των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου τους, αλλά και στην απασχόληση των εργαζομένων τους (Panageotou, 2012).

Η ελληνική οικονομία βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Η σοβαρή οικονομική ύφεση, όμως, έχει επιδράσει σε αρνητικό βαθμό την ικανότητα των ΜΜΕ για επιβίωση. Οι ΜΜΕ προσφέρουν το 80% του συνόλου των θέσεων εργασίας στη μεταποιητική βιομηχανία, σχεδόν το 95% στον τομέα των κατασκευών και περίπου 90% στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο τομέα. Οι αριθμοί αυτοί είναι πολύ μεγαλύτεροι από τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ, ιδιαίτερα στον κατασκευαστικό κλάδο και στον κλάδο του λιανικού εμπορίου. Με το πραγματικό

ΑΕΠ το 2013 να είναι περίπου 23% κάτω από το επίπεδο του 2008, οι ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν σηκώσει το βάρος της οικονομικής κρίσης τα τελευταία χρόνια. Σε αυτή την περίοδο, η απασχόληση σε αυτές τις επιχειρήσεις μειώθηκε κατά 27%. Σχεδόν μία στις τέσσερις (πάνω από 205.000) των ΜΜΕ που υπήρχαν το 2008 έκλεισαν, μειώνοντας το συνολικό ύψος των εργασιών, το οποίο μετράται σε προστιθέμενη αξία, κατά το ένα τρίτο από τα επίπεδα του 2008. Ενώ η πτωτική τάση επιβραδύνθηκε το 2013, αποτελεί μια κατάσταση η οποία δεν έχει πλήρως αντιστραφεί ακόμα και σήμερα (SBA, 2014).

Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την πορεία του αριθμού των ΜΜΕ από το 2008 και μετά, δηλαδή από το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης και μετά, καθώς και μια εκτίμηση για το έτος 2015. Ακόμα το διάγραμμα απεικονίζει και μικρή σύγκριση με αντίστοιχα ποσά της ΕΕ.

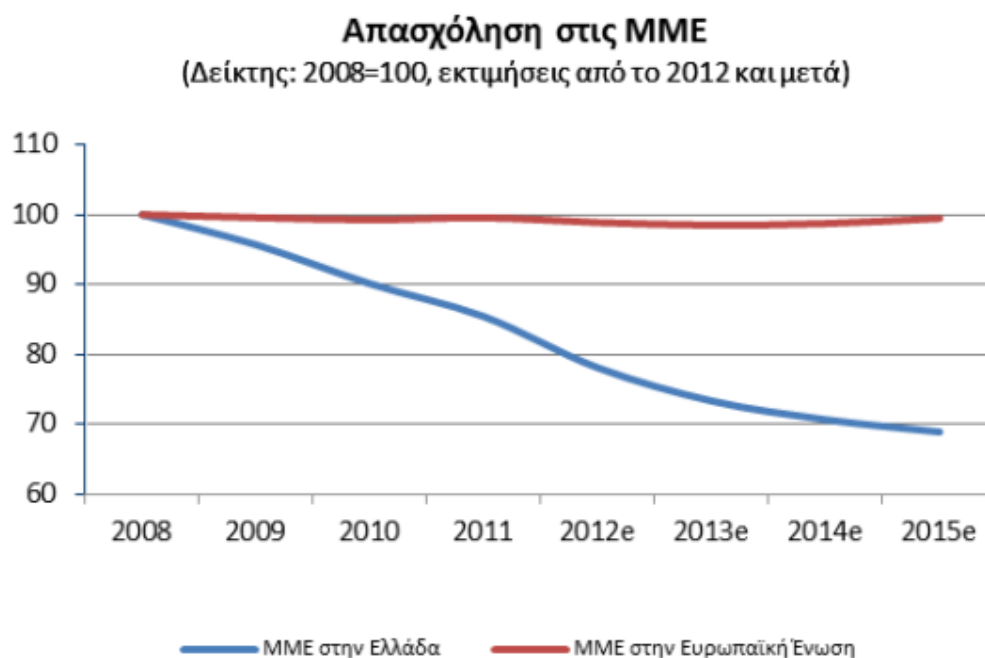
Διάγραμμα 1. Αριθμός ΜΜΕ και την ΕΕ, 2008- 2015 (εκτίμηση)

Πηγή: SBA (SmallBusinessAdministration) (2014). Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2014, Επιχειρήσεις και Βιομηχανία Ελλάδας. Ανακτήθηκε από: <http://docplayer.gr/1474116-Enimerotiko-deltio-sba-2014-ellada.html>

Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την πορεία της απασχόλησης στις ΜΜΕ από το 2008 και μετά, δηλαδή από το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης και μετά, καθώς και μια εκτίμηση για το έτος 2015. Ακόμα το διάγραμμα απεικονίζει και μικρή σύγκριση με αντίστοιχα ποσά της ΕΕ.

Διάγραμμα 2. Αριθμός απασχολούμενων στις ΜΜΕ στην Ελλάδα και την ΕΕ, 2008- 2015 (εκτίμηση)

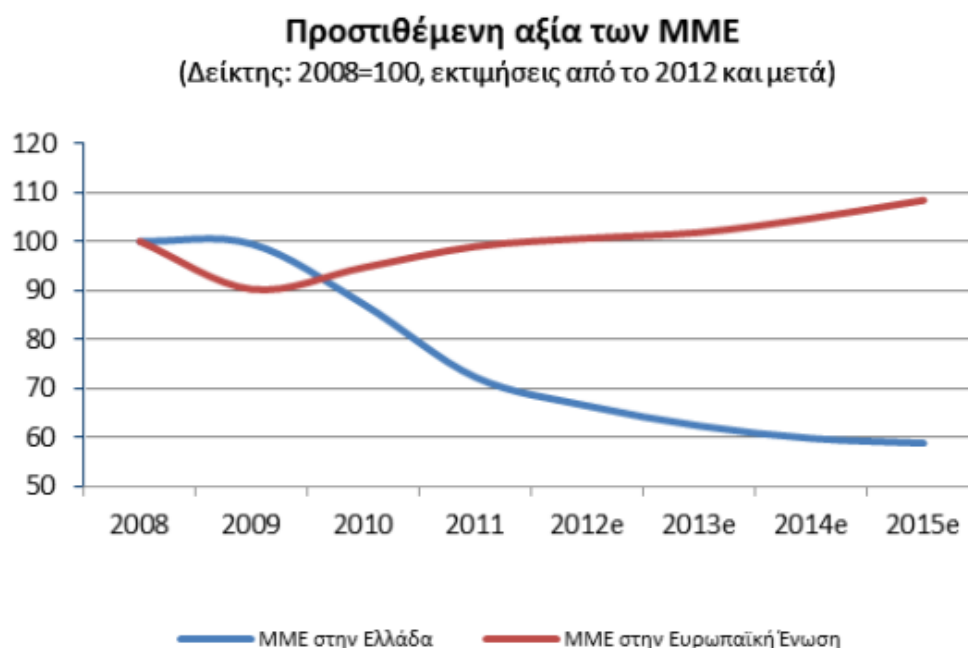

Πηγή: SBA (SmallBusinessAdministration) (2014). Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2014, Επιχειρήσεις και Βιομηχανία Ελλάδας. Ανακτήθηκε από: <http://docplayer.gr/1474116-Enimerotiko-deltio-sba-2014-ellada.html>

Παρά το γεγονός ότι η οικονομική ύφεση οδήγησε και στο κλείσιμο κάποιων μεγάλων επιχειρήσεων, ωστόσο οι τελευταίες φαίνεται να ανταποκρίθηκαν καλύτερα από ότι οι ΜΜΕ. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως η προστιθέμενη αξία τους συρρικνώθηκε κατά 40% και η απασχόληση σε ποσοστό 43%. Ο αριθμός στον ΜΜΕ στον μεταποιητικό κλάδο σημείωσε πτώση σε ποσοστό 20% και η προστιθέμενη αξία τους σε ποσοστό 23%. Οι μεγάλες επιχειρήσεις στον κλάδο αυτό, βάσει των στοιχείων της έρευνας δεν φαίνεται να έχουν καλύτερες επιδόσεις από τις ΜΜΕ. Σύμφωνα με τις τελευταίες εκτιμήσεις, η προστιθέμενη αξία τους συρρικνώθηκε σε ποσοστό 35% και η απασχόληση σε αυτές κατά 27% (SBA, 2014).

Επιπλέον στο επόμενο διάγραμμα μπορούμε να δούμε την προστιθέμενη αξία των ΜΜΕ από το 2008 και μετά, δηλαδή από το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης και μετά, καθώς και μια εκτίμηση για το έτος 2015. Ακόμα το διάγραμμα απεικονίζει και μικρή σύγκριση με αντίστοιχα ποσά της ΕΕ.

Διάγραμμα 3. Προστιθέμενη αξία ΜΜΕ στην Ελλάδα και στην ΕΕ, 2008-2015 (εκτίμηση)

Πηγή: SBA (SmallBusinessAdministration) (2014). Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2014, Επιχειρήσεις και Βιομηχανία Ελλάδας. Ανακτήθηκε από: <http://docplayer.gr/1474116-Enimerotiko-deltio-sba-2014-ellada.html>

Με βάση όλα τα παραπάνω αποκαλύπτεται πως μεταβλήθηκε σε σημαντικό βαθμό και η στάση των Ελλήνων προς την επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα για το έτος 2012 το 12,9% των Ελλήνων πολιτών ανέφεραν πως είδαν επιχειρηματικές ευκαιρίες μέσα στο επερχόμενο εξάμηνο, καθώς το αντίστοιχο ποσοστό του έτους 2011 έφτασε το 10,9%. Από τα πρώτα δεδομένα για την διετία 2014-2015 δεν συνεπάγεται δηλωτική ανατροπή των διαθέσεων για τις ΜΜΕ. Αντίστροφα, η οικονομική ύφεση είναι δυνατόν να εξακολουθήσει για τις ΜΜΕ, ωστόσο κρίνεται πως αυτό θα πραγματοποιηθεί σε μικρότερο βαθμό από ότι τα προηγούμενα έτη. Η συνολική απασχόληση στις ΜΜΕ επίκειται να συρρικνωθεί κατά επιπλέον 106.000 άτομα, κοντεύοντας τα 1.651.000 άτομα το 2015.

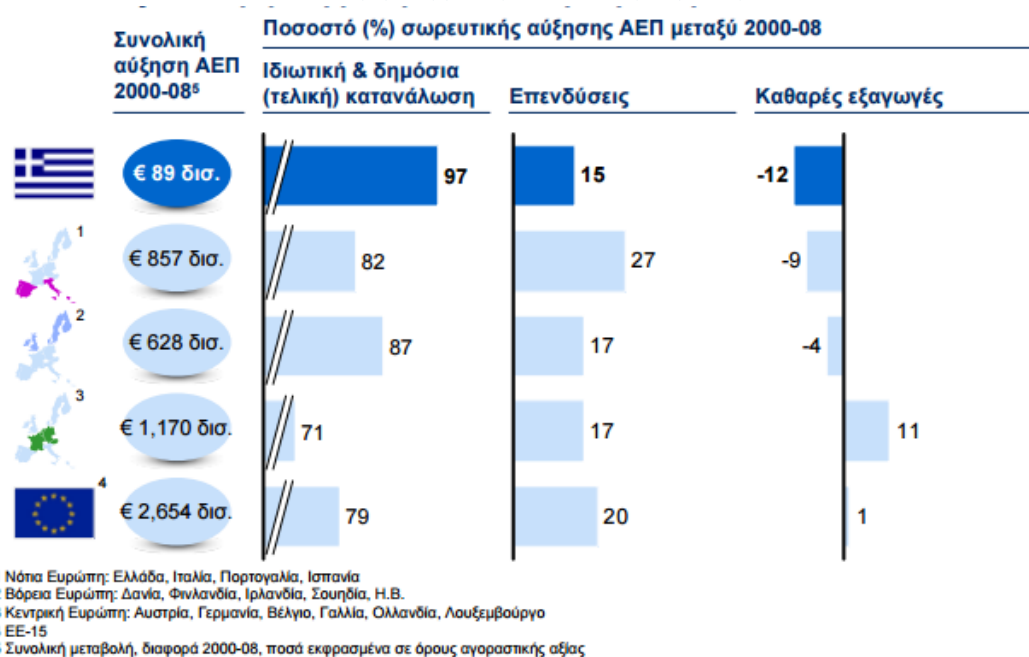
Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του IOBE (2016), τα στοιχεία της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα για τα έτη 2014-2015 έχουν ως εξής:

1. Το 2014 το ποσοστό επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων αυξήθηκε από 5,2% σε 7,8%
2. Το 2015 το ποσοστό επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων μειώθηκε σε 6,9%
3. Το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνει πως έχει διακόψει ή αναστείλει την επιχειρηματική του δραστηριότητα το 2014 ανέρχεται στο 2,8% του πληθυσμού χαμηλότερα δηλαδή από το αντίστοιχο ποσοστό το 2013 (4,8%)
4. Η Ελλάδα καταγράφει έναν από τους υψηλότερους δείκτες καθιερωμένης επιχειρηματικότητας ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας (12,8% το 2014)
5. Η ελληνική επιχειρηματικότητα που κινητοποιείται από τον εντοπισμό ευκαιριών (30,5%) κινείται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (54,9%)
6. Το ποσοστό επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα λόγω ανάγκης (43,6%) κινείται σε πολύ υψηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (23,9%)
7. Συνολικά, η Ελλάδα βρίσκεται στη τελευταία θέση της κατάταξης μεταξύ των χωρών καινοτομίας μελών της Ε.Ε. σε όρους επιχειρηματικότητας ευκαιρίας και στην πρώτη θέση της κατάταξης σε όρους επιχειρηματικότητας ανάγκης
8. Το ποσοστό των επιχειρηματιών που απευθύνονται αποκλειστικά σε εγχώριους πελάτες είναι 41,8% έναντι 43,1% το 2013 ενώ το ποσοστό εκείνων που εξάγουν σε μικρό βαθμό είναι 40,5% σε σύγκριση με 43,1% το 2013. Παρατηρείται, επομένως, μία εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων το έτος 2014
9. Τα έτη 2013 και 2014 αυξάνεται το ποσοστό των επιχειρήσεων που κατέχουν τεχνολογία αιχμής

3.7. Το μοντέλο ανάπτυξης στην Ελλάδα: προβλήματα και προοπτικές

Η έρευνα του ΣΕΒ σε συνεργασία με την εταιρεία αναλύσεων McKinsey & Company του 2011, αναφέρεται στους παράγοντες εκείνους που χαρακτηρίζουν το προβληματικό αναπτυξιακό μοντέλο της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του αναπτυξιακού μοντέλου της χώρας ήταν η υπερκατανάλωση του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα σε συνδυασμό με τη μειωμένη επενδυτική δραστηριότητα, όπως φαίνεται από το παρακάτω σχήμα (McKinsey & Company, 2011, σελ. 11). Αυτό οδήγησε σε εμπορικό έλλειμμα, δεδομένου ότι η εγχώρια παραγωγή δε μπορούσε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της αυξημένης ζήτησης. Παράλληλα, το χαμηλό επίπεδο εγχώριων και ιδίως ξένων επενδύσεων δεν μπορούσε να συμβάλει στην αύξηση της παραγωγής σε επίπεδα τέτοια, που θα μπορούσαν να ικανοποιήσουν τα αυξημένα επίπεδα της ζήτησης.

Σχήμα 3. Μεγάλη εξάρτηση της Ελλάδας από την κατανάλωση και χαμηλές επενδύσεις σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη

Πηγή: McKinsey & Company (2011). *Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης*, σελ. 11

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό του αναπτυξιακού μοντέλου της οικονομίας της Ελλάδας αποτελεί ο μη εξαγωγικός του προσανατολισμός. Η Ελλάδα δε χαρακτηρίζεται σε τόσο μεγάλο βαθμό από εξωστρέφεια. Η εγχώρια ζήτηση ήταν κυρίως εκείνη από την οποία εξαρτιόνταν σε μεγάλο βαθμό οι τομείς της οικονομίας, ακόμα και οι εξωστρεφείς, όπως είναι ο τουρισμός, όπως φαίνεται από το παρακάτω σχήμα, σε αντίθεση με άλλες χώρες.

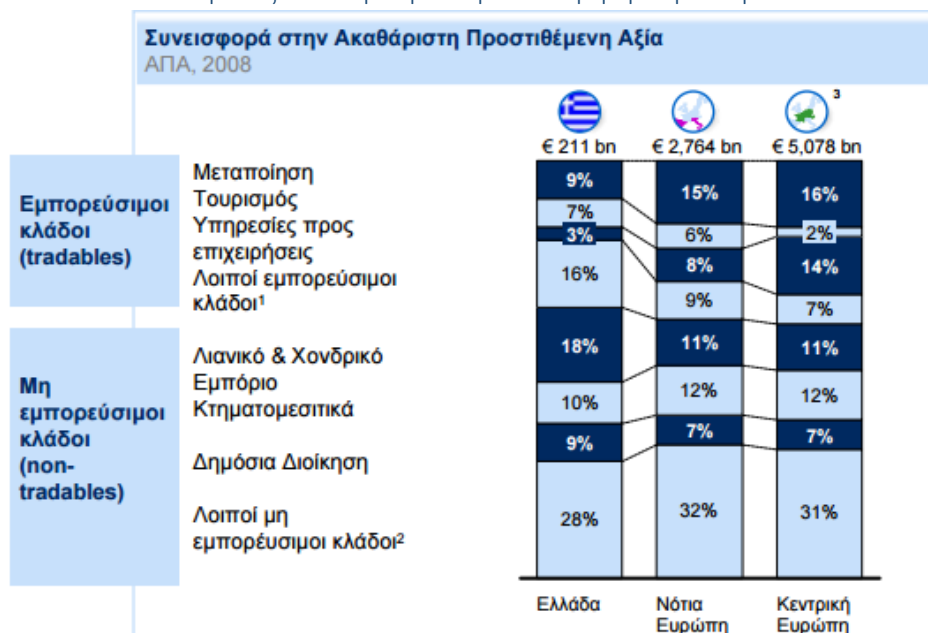
Σχήμα 4. Η ανάπτυξη στηρίχτηκε σε εγχώρια κατανάλωση ακόμη και σε 'εξωστρεφείς' κλάδους, όπως ο τουρισμός (σε δις €, ονομαστικές αξίες)

Πηγή: McKinsey & Company (2011). *Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης*, σελ. 13

Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει σε ανισορροπίες μεταξύ των διαφόρων κλάδων της οικονομίας της Ελλάδας, όπως αποτυπώνεται στο πιο κάτω σχήμα. Για παράδειγμα, ο τομέας των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών συμβάλλει στο ΑΕΠ περίπου 3-4 ποσοστιαίες μονάδες λιγότερο, από ότι σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Μεγαλύτερη διαφορά παρουσιάζεται σε τομείς όπως η βιομηχανία. Παράλληλα, παρατηρείται πολύ μεγαλύτερη συνεισφορά του κλάδου το λιανικού εμπορίου, που ενώ στην Ελλάδα αντιστοιχεί στο 18% του ΑΕΠ, στη Νότια Ευρώπη αντιστοιχεί στο 11%.

Σχήμα 5. Η δανειακά χρηματοδοτούμενη υπερκατανάλωση έχει οδηγήσει σε ανισορροπίες μεταξύ των εμπορεύσιμων και μη εμπορεύσιμων κλάδων

¹ Γεωργία, ναυπλία, ενέργεια, άλλα

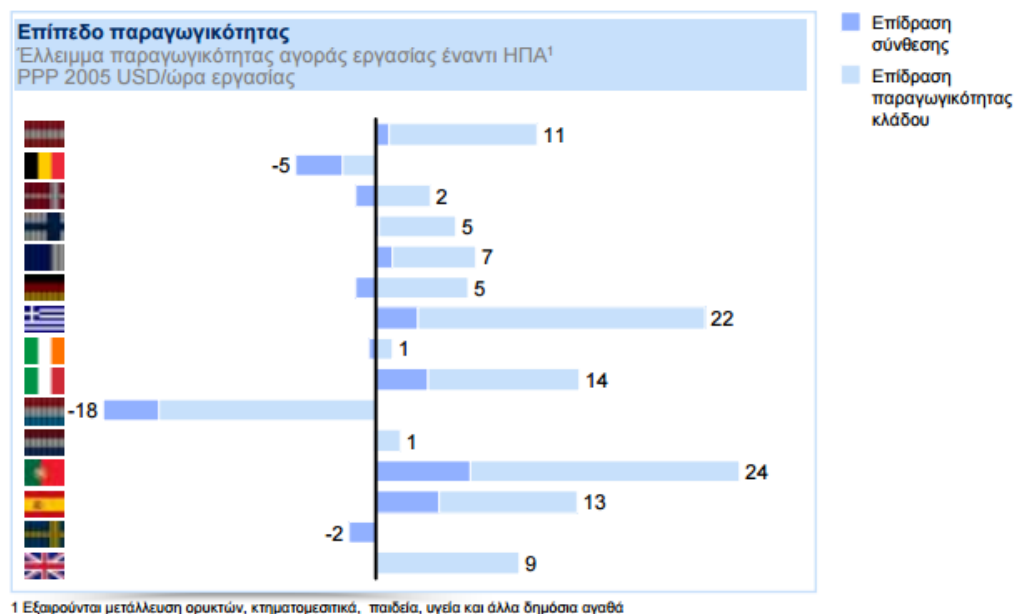
² Υγεία, εκπαίδευση, ταχυδρομεία & τηλεπικοινωνίες, υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, κατασκευές, χερσαίες μεταφορές

Πηγή: McKinsey & Company (2011). *Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης*, σελ. 13

Το πρόβλημα παραγωγικότητας που χαρακτηρίζει την Ελλάδα, ακόμα και σε περιόδους ανάπτυξης, αποτελεί μία σημαντική αδυναμία του αναπτυξιακού μοντέλου της χώρας. Για παράδειγμα, σε σύγκριση με την Αμερική, το έλλειμμα παραγωγικότητας στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερο της διαφοράς στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Το 2009, η παραγωγικότητα στην Ελλάδα υπολειπόταν κατά 40% αυτής των ΗΠΑ και κατά 29% του μέσου όρου της ΕΕ-15. Το πρόβλημα αυτό εστιάζεται όχι στη δομή της συνολικής οικονομίας, αλλά σε διαθρωτικές αδυναμίες των επιμέρους κλάδων της οικονομίας. Ένα επίσης σημαντικό πρόβλημα της Ελλάδας είναι το χαμηλό ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό στην Ευρώπη. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι: «Ενώ η χαμηλή παραγωγικότητα είναι ένα πρωτογενές, δομικό εμπόδιο στη αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ που πρέπει και μπορεί να διορθωθεί με τη λήψη άμεσων μέτρων, το έλλειμμα συμμετοχής είναι σύμπτωμα της ανελαστικότητας στην αγορά εργασίας και των μακροχρόνιων στρεβλώσεων που τεχνητά εμποδίζουν τη νέα απασχόληση σε πολλά επαγγέλματα

και το βαθμό κινητικότητας στην απασχόληση, ειδικά στο δημόσιο τομέα» (McKinsey & Company, 2011, σελ. 14).

Σχήμα 6. Το έλλειμμα παραγωγικότητας οφείλεται στη χαμηλή παραγωγικότητα των ιδίων των κλάδων, όχι στη σύνθεση της οικονομίας

Πηγή: McKinsey & Company (2011). *Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης*, σελ. 17

Συνολικά, τα θεμελιώδη αναπτυξιακά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας είναι τα εξής (McKinsey & Company, 2011, σελ. 17):

1. Η αποθάρρυνση επενδύσεων και μεγάλων επιχειρηματικών μονάδων και κατά συνέπεια η μη δημιουργία οικονομικών κλίμακας, εξαιτίας της δομής της οικονομίας
2. Ο μεγάλος και μη αποδοτικός ευρύτερος δημόσιος τομέας
3. Ο περιορισμός στην ευελιξία και την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού εξαιτίας της δομής και των όρων της αγοράς εργασίας
4. Η αποθάρρυνση των επενδύσεων εξαιτίας του νομικού και δικαστικού συστήματος
5. Η εκτεταμένη παραοικονομία

Πίνακας 9. Εμπόδια στην παραγωγικότητα και την ανάπτυξη στην ελληνική οικονομία

Εμπόδια	Προβλήματα που δημιουργούνται
Αποθάρρυνση επενδύσεων και επίτευξης κλίμακας	<ul style="list-style-type: none"> - Κατακερματισμός και μικρό μέγεθος επιχειρήσεων στους περισσότερους κλάδους - Υπερβολική ρύθμιση αγορών και επαγγελμάτων - Περίπλοκες και περιοριστικές διαδικασίες αδειοδότησης και λειτουργίας - Απουσία ολοκληρωμένου και συστηματικού χωροταξικού σχεδιασμού και χρήσεων γης - Περίπλοκο και ασταθές φορολογικό πλαίσιο με απουσία κινήτρων για τη δημιουργία κλίμακας
Μεγάλος και μη αποδοτικός δημόσιος τομέας	<ul style="list-style-type: none"> - Μεγάλος και δαπανηρός δημόσιος τομέας με υπηρεσίες χαμηλής ποιότητας - Χαμηλή αποδοτικότητα λόγω κατακερματισμού και αλληλοεπικάλυψης ευθυνών - Απουσία μηχανισμού για προσέλκυση ικανών στελεχών από την αγορά - Έλλειψη μηχανισμού διαχείρισης και ελέγχου απόδοσης και μειωμένη χρήση διπλογραφικού συστήματος
Ανελαστική και περιορισμένη χρήση εργατικού δυναμικού	<ul style="list-style-type: none"> - Χαμηλό επίπεδο συμμετοχής νέων και γυναικών στην αγορά εργασίας - Μειωμένη ευελιξία (π.χ., μερική απασχόληση) και κινητικότητα εργατικού δυναμικού - Δεσμευτικό και μη ευέλικτο πλαίσιο συλλογικών συμβάσεων - Απουσία συνεργασίας αγοράς και εκπαίδευσης - ελλιπής στήριξη της καινοτομίας
Πολύπλοκο νομικό και δικαστικό σύστημα	<ul style="list-style-type: none"> - Υπερπληθώρα νόμων (ενίοτε με αντιθέσεις) και ασαφή εφαρμογή τους - Αυξημένος όγκος δικαστικών υποθέσεων που οδηγεί σε μεγάλες καθυστερήσεις
Αυξημένη 'μαύρη'	<ul style="list-style-type: none"> - Αυξημένη φοροδιαφυγή, συνεχείς

οικονομία	<p>μεταρρυθμίσεις στον τομέα αντίχρευσσης της φοροδιαφυγής και στο σύστημα εισπραξής φόρων</p> <p>- Πολλές συναλλαγές και δημιουργία πλούτου εκτός επίσημης οικονομίας</p>
-----------	--

Πηγή: McKinsey & Company (2011). *Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης*, σελ. 18

Σε μία άλλη έρευνα, επισημαίνεται ότι τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας είναι τα εξής (Τσακλόγλου και συν., 2016, σελ. 38):

1. Η μη βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών
2. Η μείωση της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας και ιδίως των άμεσων ξένων επενδύσεων
3. Η έντονη αβεβαιότητα που κυριαρχεί σχετικά με τις μακροοικονομικές προοπτικές
4. Η ύπαρξη μη ανταγωνιστικών αγορών προϊόντων και υπηρεσιών
5. Η έλλειψη σχεδιασμού για την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας στο διεθνές εμπόριο
6. Η κακή ποιότητα των «θεσμών» (institutions) και η έλλειψη «κοινωνικού κεφαλαίου» (social capital)

Ως εκ τούτου, προτείνονται ορισμένες ενέργειες, προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης ενός νέου αναπτυξιακού μοντέλου, το οποίο θα στηρίζεται στα εξής (McKinsey & Company, 2011, σελ. 25):

1. Εξωστρέφεια: εξαγωγή αγαθών και υπηρεσιών και εισαγωγή επενδυτικών κεφαλαίων
2. Χρηματοδότηση της οικονομίας μέσω ιδιωτικών και μετοχικών κεφαλαίων, έναντι του δημοσίου χρέους, που απαιτεί εγχώριες και ξένες επενδύσεις
3. Βελτίωση παραγωγικότητας και αποδοτικότητας του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα: κατάργηση περιττών δημόσιων οργανισμών και αξιοποίηση επιχειρηματικών και επενδυτικών ευκαιριών από μέρος του ιδιωτικού τομέα
4. Δημιουργία φορολογικού ήθους: κουλτούρα συμμόρφωσης στους φορολογικούς νόμους

5. Δημιουργία νέα αντίληψης στο χώρο εργασίας: ενθάρρυνση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα, ύπαρξη αξιοκρατίας, επιβράβευση ικανότητας και ατομικής προσπάθειας, ευελιξία, κινητικότητα
6. Αύξηση της ταχύτητας του δικαστικού συστήματος στην εκδίκαση υποθέσεων
7. Απλοποίηση και επιτάχυνση των διαδικασιών για την έγκριση επενδύσεων
8. Επαναπροσδιορισμός του περιβαλλοντολογικού και χωροταξικού πλαισίου
9. Δημιουργία ενός ανεξάρτητου μηχανισμού πρόσληψης στελεχών από την εγχώρια και διεθνή αγορά για το δημόσιο τομέα
10. Βελτιστοποίηση των μέτρων πάταξης της φοροδιαφυγής
11. Ενίσχυση της σύνδεσης μεταξύ πανεπιστημίων και επιχειρήσεων

Ορισμένες ακόμη ενέργειες που προτείνονται προς την κατεύθυνση ενός νέου αναπτυξιακού μοντέλου στην Ελλάδα αφορούν σημαντικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στους εξής τομείς (Τσακλόγλου και συν., 2016, σελ. 47):

1. Δημόσιος Τομέας και Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση, με εξειδίκευση στη δημόσια διοίκηση, στη φορολογική πολιτική και διοίκηση και στο δικαστικό σύστημα
2. Αγορές Προϊόντος και Κεφαλαίου, με εξειδίκευση στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, στην αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας και στους παραγωγικούς κλάδους με δυναμικό συγκριτικό πλεονέκτημα
3. Ανθρώπινοι Πόροι και Κοινωνική Προστασία, με έμφαση στην αγορά εργασίας, στην κοινωνική προστασία, στην εκπαίδευση, στην έρευνα και στην καινοτομία, καθώς και στην υγεία

3.8. Επιχειρηματικότητα, ανάπτυξη και απασχόληση

Κατά την εξέταση της σχέσης μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανάπτυξης, η πλειοψηφία των ερευνών έχει εστιάσει στον αντίκτυπο που έχει η επιχειρηματικότητα στην ανάπτυξη. Μία τέτοια προσπάθεια έγινε από τον Plehn-Dujowich (2012), ο οποίος βασίστηκε στον αντίκτυπο που έχουν τρεις μορφές επιχειρηματικότητας στην ανάπτυξη: η αυτοαπασχόληση, νέες επιχειρήσεις και τέλος οι δείκτες που έχουν

αναπτυχθεί από το Global Entrepreneurship Monitor (GEM) και την World Bank Group Entrepreneurship Survey (WBGES).

Αναφορικά με την αυτοαπασχόληση, τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών που αναφέρονται στον Plehn-Dujowich (2012) είναι μικτά. Πιο συγκεκριμένα, σε ορισμένες έρευνες βρέθηκε ότι η αυτοαπασχόληση έχει θετικό αντίκτυπο στη συνολική απασχόληση. Αντίθετα, σε άλλες βρέθηκε ότι η ετήσια μεταβολή στο ποσοστό αυτοαπασχόλησης είχε αρνητική επίδραση στο ΑΕΠ, ή ότι η αυτοαπασχόληση σχετίζεται αρνητικά με την ανάπτυξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επίσης, έχει βρεθεί και ότι ακραίες τιμές της αυτοαπασχόλησης, δηλαδή πολύ υψηλά ή αντίθετα πολύ χαμηλά ποσοστά, έχουν επίσης αρνητική επίδραση στην ανάπτυξη.

Αναφορικά με τις νέες επιχειρήσεις (startups), η πλειοψηφία των ερευνών έχει καταδείξει ότι έχουν θετικό αντίκτυπο στην απασχόληση και την ανάπτυξη σε όρους ΑΕΠ. Αυτό που θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, είναι ότι η διερεύνηση της επίδρασης της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων στην απασχόληση και την ανάπτυξη εξαρτάται και από την περίοδο κατά την οποία εξετάζεται αυτή η σχέση, καθώς απαιτείται ένα χρονικό διάστημα προκειμένου να γίνει φανερή αυτή η επίδραση. Παρ' όλα αυτά, οι περισσότερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε αυτό το πεδίο καταδεικνύουν το θετικό αντίκτυπο που έχει η δημιουργία νέων επιχειρήσεων στην ενίσχυση της απασχόλησης, ιδίως κατά τα πρώτα έτη δημιουργίας των επιχειρήσεων. Αυτό, όμως, μπορεί να αλλάξει κατά τα επόμενα έτη. Έτσι, ορισμένες έρευνες έχουν βρει θετική επίδραση των startups στην απασχόληση σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, ή και σε μακροπρόθεσμο, αλλά όχι σε μεσοπρόθεσμο. Η μορφή της εισόδου μίας επιχείρησης στην αγορά, ο κλάδος στον οποίον ανήκει, η χρονική περίοδος δημιουργίας της, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής στην οποία δραστηριοποιείται, αποτελούν παράγοντες που φαίνεται ότι καθορίζουν το αν η δημιουργία επιχειρήσεων έχει θετική ή αρνητική επίδραση στην απασχόληση.

Το ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM) έχει αναπτύξει μία σειρά εργαλείων για τη μέτρηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε διάφορες χώρες, όπως είναι η Συνολική Επιχειρηματική Δραστηριότητα (Total Entrepreneurial Activity - TEA) και η εκκολαπτόμενη επιχειρηματικότητα. Τα ευρήματα διαφόρων ερευνών που έχουν γίνει στη βάση του GEM καταδεικνύουν ότι

η σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανάπτυξης δεν είναι γραμμική. Σε μία έρευνα βρέθηκε ότι μεταξύ της εκκολαπτόμενης επιχειρηματικότητας και του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης, όπως αυτό μετράται από το κατά κεφαλήν εισόδημα ή το δείκτη καινοτομίας, έχει σχήμα U. Μία άλλη έρευνα εξέτασε την επίδραση τεσσάρων τύπων επιχειρηματικότητας (TEA, ευκαιριακή TEA, αναγκαστική TEA και TEA υψηλής αναπτυξιακής δυνατότητας) στην ανάπτυξη του ΑΕΠ ανά εργαζόμενο και βρήκε ότι υπάρχει θετικός αντίκτυπος. Ωστόσο, έχει επίσης καταδειχθεί ότι η επίδραση της TEA στην ανάπτυξη του ΑΕΠ και την απασχόληση εξαρτάται από το επίπεδο του κατά κεφαλήν εισοδήματος: αρνητική στην περίπτωση φτωχών και θετική στην περίπτωση πλούσιων χωρών.

Τέλος, μία ακόμη έρευνα σύγκρινε τα στοιχεία του GEM, που μετρούν την επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων, με τα στοιχεία του World Bank Group Entrepreneurship Survey (WBGES), που μετρούν την επίσημη εγγραφή / καταγραφή επιχειρήσεων. Πιο συγκεκριμένα, υπολογίστηκε η διαφορά μεταξύ της επιχειρηματικότητας σε GEM (το ποσοστό των ενηλίκων ηλικίας 18-64 ετών που ξεκινούν μία επιχείρηση) και της επιχειρηματικότητας σε WBGES (ο αριθμός των πρόσφατα εγγεγραμμένων επιχειρήσεων ως ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού). Επίσης, υπολογίστηκε η διαφορά μεταξύ της νέας επιχειρηματικότητας σε GEM (το ποσοστό των ενηλίκων ηλικίας 18-64 ετών που είναι ιδιοκτήτες-manager μίας νέας επιχείρησης που καταβάλλει μισθούς για λιγότερο από 42 μήνες) και της εταιρικής επιχειρηματικότητας σε WBGES. Με βάση τα στοιχεία αυτά, βρέθηκε ότι η είσοδος νέων επιχειρήσεων στο WBGES ήταν υψηλότερο από ότι στο GEM στις ανεπτυγμένες χώρες, ενώ το GEM τείνει να έχει υψηλότερα επίπεδα επιχειρηματικότητας πρώτων σταδίων στις αναπτυσσόμενες συγκρινόμενο με την είσοδο επιχειρήσεων στο WBGES. Οι διαφορές αυτές βρέθηκαν ότι οφείλονται σε τοπικά θεσμικά εμπόδια, όπως αυτά μετρώνται με τέσσερις δείκτες: δυσκολία στην έναρξη, δυσκολία στη λειτουργία, δυσκολία στη λήξη (τερματισμό) της επιχείρησης, αλλά και λειτουργικούς κινδύνους (συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών κινδύνων, των πολιτικών, του νόμου και της τάξης).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι τα αποτελέσματα διαφόρων ερευνών αναφορικά με τη σχέση ανάπτυξης και απασχόλησης είναι μικτά (Plehn-Dujowich, 2012). Αύξηση της ανεργίας μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της παραγωγικότητας και του ποσοστού

ανάπτυξης του ΑΕΠ, ενώ από την άλλη αύξηση της παραγωγικότητας μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανεργία.

Η επιχειρηματικότητα μπορεί να επηρεάσει την οικονομική απόδοση (ανάπτυξη) με διαφορετικούς τρόπους. Οι επιχειρηματίες συχνά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αρχική εξέλιξη και ανάπτυξη των βιομηχανιών, μέσα από την εισαγωγή νέων προϊόντων ή διαδικασιών, ενώ σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα ενισχύουν την παραγωγικότητα μέσω του αυξανόμενου ανταγωνισμού. Οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά μπορούν επίσης να δημιουργήσουν γνώση για το τι είναι τεχνικά βιώσιμο και τι προτιμούν οι καταναλωτές, εισάγοντας παραλλαγές των υφιστάμενων προϊόντων και υπηρεσιών στην αγορά. Η μαθησιακή διαδικασία που επιτυγχάνεται επιταχύνει την ανακάλυψη κυρίαρχων σχεδιασμών για συνδυασμούς προϊόντων. Η μάθηση αυτή, όμως, δεν εφαρμόζεται αποκλειστικά στον επιχειρηματία που πειραματίζεται. Η διάχυση της γνώσης διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην παραγωγική διαδικασία. Τέλος, τα αυτοαπασχολούμενα άτομα τείνουν να εργάζονται περισσότερες ώρες από ότι τα άτομα που εργάζονται ως μισθωτοί, και κατά συνέπεια μπορεί να είναι πιο παραγωγικά, καθώς το εισόδημά τους συνδέεται σαφώς με την προσπάθεια στην εργασία τους. Τα εμπειρικά δεδομένα απεικονίζουν την προαναφερθείσα ασάφεια μεταξύ απασχόλησης, ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας. Ορισμένοι ερευνητές βρήκαν ότι, η ανεργία συνδέεται θετικά με μια μεγαλύτερη τάση έναρξης νέων επιχειρήσεων μια νέα επιχείρηση, άλλοι ότι συνδέεται αρνητικά με αυτήν την τάση, ενώ σε άλλες έρευνες δε βρέθηκε καμία σχέση. Επιπρόσθετα, οι νέες επιχειρήσεις μειώνουν την ανεργία, αλλά αυτό δεν ισχύει πάντοτε. Η σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανεργίας εξετάζεται στην επόμενη ενότητα (Ghayidel et al., 2011).

3.8.1. Η σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανεργίας

Η σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανεργίας έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών ερευνών κατά το παρελθόν. Επίσης, έχει απασχολήσει και σε μεγάλο βαθμό τους φορείς χάραξης οικονομικής πολιτικής σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Υψηλό ποσοστό ανεργίας που δε μειώνεται εύκολα σε συνδυασμό με περιορισμένη οικονομική ανάπτυξη έχει οδηγήσει αυτούς τους φορείς στο να δίνουν

μεγαλύτερη έμφαση στην επιχειρηματικότητα, ως ένας τρόπος να ενισχυθεί και να επιταχυνθεί η οικονομική πρόοδος και να μειωθεί η ανεργία (Baptista και Thurik, 2007; Ghayidel et al., 2011).

Η σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανεργίας μπορεί να είναι μία κυκλική σχέση, με ισχυρή αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο αυτών παραμέτρων. Από τη μία πλευρά, οι start up επιχειρήσεις απασχολούν εργαζομένους, το οποίο μπορεί να οδηγήσει στη μείωση του ποσοστού ανεργίας (Faria et al., 2009). Η θετική επίδραση της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη μέσω της απασχόλησης προσωπικού αναφέρεται ως 'Schumpeter effect' (Ghayidel et al., 2011). Από την άλλη πλευρά, όμως, το υψηλό ποσοστό της ανεργίας μπορεί να οδηγήσει στην αύξηση της start up δραστηριότητας, καθώς το κόστος ευκαιρίας ίδρυσης μίας νέας επιχείρησης είναι χαμηλότερο για τους ανέργους (Faria et al., 2009).

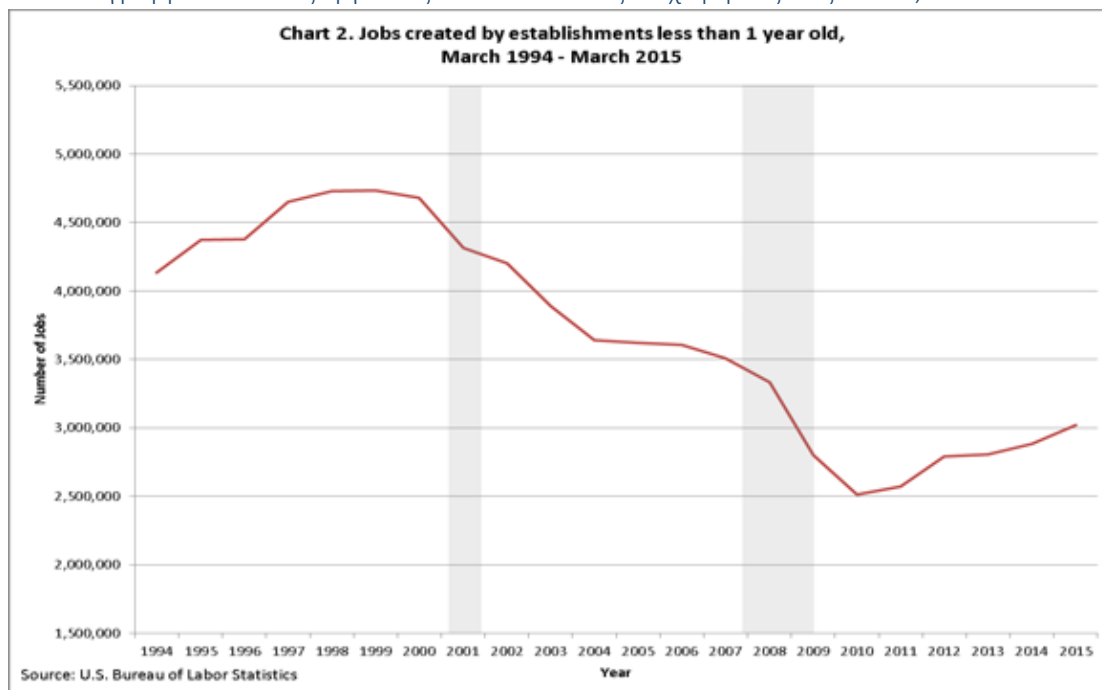
Αυτή η σχέση οδηγεί σε έναν κύκλο, όπου οι μεταβλητές, δηλαδή η επιχειρηματικότητα και η ανεργία, επηρεάζουν η μία την άλλη με δυναμικό τρόπο. Έτσι, όταν η ανεργία είναι υψηλή, περισσότερα άτομα επιλέγουν την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, οι οποίες με τη σειρά τους προσλαμβάνουν εργαζομένους, μειώνοντας το ποσοστό ανεργίας σε μία οικονομία. Μία αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων που λειτουργούν σημαίνει υψηλότερο ανταγωνισμό, κάτι το οποίο οδηγεί στη μείωση της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων. Επίσης, μπορεί να οδηγήσει στο κλείσιμο λιγότερο ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, το οποίο οδηγεί στην αύξηση της ανεργίας (Faria et al., 2009).

Κατά συνέπεια, ένα χαμηλό ποσοστό των νεοσύστατων επιχειρήσεων μπορεί επίσης να είναι συνέπεια των χαμηλών επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης, τα οποία συσχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα ανεργίας. Οι επιχειρηματικές ευκαιρίες δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα της επίδρασης (απειλής) της ανεργίας, αλλά και της επίδρασης (έλξης) που παράγεται από μια ακμάζουσα οικονομία, καθώς και από επιχειρηματικές δραστηριότητες κατά το παρελθόν (Baptista και Thurik, 2007; Ghayidel et al., 2011; Musa και Samasinghe, 2013). Εκτός, όμως, από την ανεργία που οδηγεί σε περισσότερο ή λιγότερο εκκίνηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, οι νεοσύστατες επιχειρήσεις προσλαμβάνουν υπαλλήλους, με αποτέλεσμα την επακόλουθη μείωση της ανεργίας. Αλλά υπάρχει ένα αντεπιχείρημα. Τα χαμηλά

ποσοστά επιβίωσης σε συνδυασμό με την περιορισμένη αύξηση της πλειοψηφίας των μικρών επιχειρήσεων σημαίνει ότι η συμβολή της απασχόλησης των νέων επιχειρήσεων είναι περιορισμένη στην καλύτερη περίπτωση, κάτι το οποίο αντιτίθεται στην άποψη που υποστηρίζεται ότι οι επιχειρηματικές δραστηριότητες συμβάλλουν στη μείωση της ανεργίας (Baptista και Thurik, 2007).

Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η οικονομία των Η.Π.Α. και πιο συγκεκριμένα τα αποτελέσματα από το BLS Business Employment Dynamics (BED) πρόγραμμα, που απεικονίζονται στα πιο κάτω γραφήματα. Από το πρώτο, παρατηρεί κανείς ότι η συνεισφορά των νέων επιχειρήσεων στην απασχόληση δεν είναι θετική. Πιο συγκεκριμένα, στο Διάγραμμα απεικονίζονται οι νεοσύστατες επιχειρήσεις, με σύσταση λιγότερο από ένα έτος, και οι θέσεις εργασίες που δημιουργήθηκαν, κατά την περίοδο 1994-2015. Ο αριθμός αυτών των θέσεων μειώθηκε από 4,1 εκατομμύρια το 1994 σε 3 εκατομμύρια το 2015. Κατά συνέπεια, φαίνεται ότι ο αριθμός των νέων θέσεων εργασίας σε νεοσύστατες επιχειρήσεις βαίνει μειούμενος.

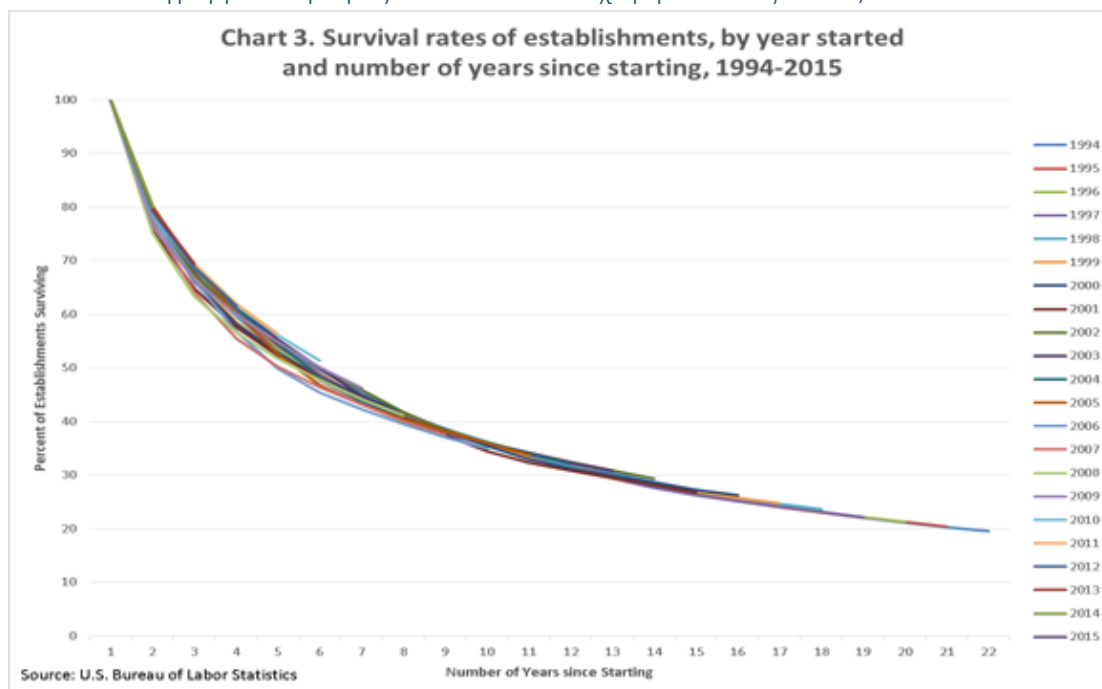
Διάγραμμα 3. Θέσεις εργασίας σε νεοσύστατες επιχειρήσεις στις Η.Π.Α., 1994-2015

Πηγή: Bureau of Labor Statistics, 2016. Ανακτήθηκε από: <https://www.bls.gov/bdm/entrepreneurship/entrepreneurship.htm>

Η απλή θεωρία της επιλογής εισοδήματος αποτελεί τη βάση για πολλές έρευνες που εξετάζουν την απόφαση ενός ατόμου να ξεκινήσει μία επιχειρηματική δραστηριότητα. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει πως η αυξανόμενη ανεργία μπορεί να οδηγήσει σε μία αύξηση νεοσύστατων επιχειρήσεων, καθώς το κόστος ευκαιρίας για τη μη έναρξη μίας επιχείρησης έχει μειωθεί (Ghavidel et al., 2011; Musa και Samasinghe, 2013). Η επίδραση αυτή αναφέρεται ως ‘refugee effect’ ή ‘shopkeeper effect’. Ωστόσο, οι άνεργοι τείνουν να έχουν χαμηλότερο επίπεδο ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου και του επιχειρηματικού ταλέντου που απαιτείται για να ξεκινήσει και να διατηρήσει κάποιος μια νέα επιχείρηση, κάτι το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε πρόωρη έξοδο από την επιχειρηματική αγορά (Ghavidel et al., 2011; Musa και Samasinghe, 2013). Για παράδειγμα, στις Η.Π.Α., όπως φαίνεται από το παρακάτω Διάγραμμα, ο αριθμός των επιχειρήσεων που επιβιώνουν βαίνει μειούμενος, παρά το γεγονός ότι συνολικά οι νεοσύστατες επιχειρήσεις έχουν θετική συνεισφορά στην οικονομία.

Διάγραμμα 4. Αριθμός νεοσύστατων επιχειρήσεων στις Η.Π.Α., 1994-2015

Πηγή: Bureau of Labor Statistics, 2016

Η υψηλή ανεργία μπορεί επίσης να συνεπάγεται χαμηλότερα επίπεδα προσωπικής περιουσίας, μειώνοντας την πιθανότητα ενός ατόμου να γίνει αυτοαπασχολούμενος ή να επιβιώσει στα αρχικά στάδια της ιδιοκτησίας μιας επιχείρησης. Τα υψηλά επίπεδα

της ανεργίας μπορεί να συσχετίζονται με χαμηλή οικονομική ανάπτυξη που οδηγεί σε ένα μικρό αριθμό των επιχειρηματικών ευκαιριών. Ένα χαμηλό ποσοστό της επιχειρηματικότητας μπορεί επίσης να είναι μια συνέπεια των χαμηλών επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης, τα οποία αντικατοπτρίζουν επίσης υψηλότερα επίπεδα ανεργίας (Ghavidel et al., 2011; Musa και Samasinghe, 2013).

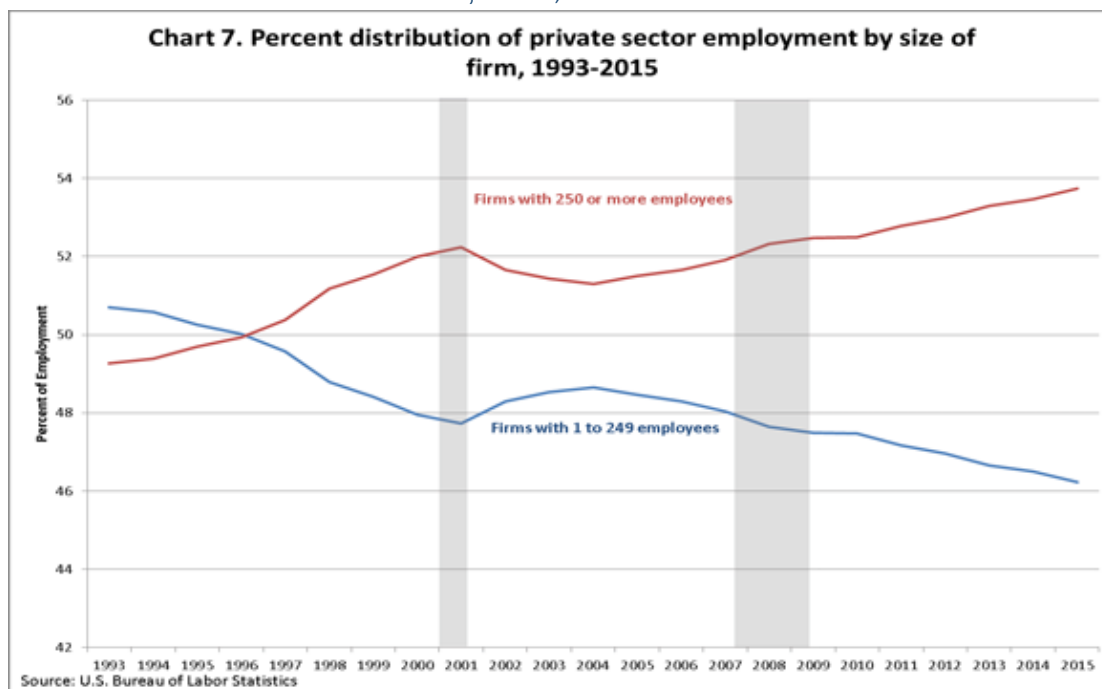
Σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχουν χώρες με υψηλή επιχειρηματική δραστηριότητα που χαρακτηρίζονται από χαμηλά επίπεδα ανεργίας. Για παράδειγμα, το 2012 το ποσοστό ανεργίας στην Ιαπωνία ήταν 4,6%, στο Ηνωμένο Βασίλειο 8,1%, στις Η.Π.Α. 7,7%, στη Φινλανδία 7.8%, στην Αυστρία 4.8%, στη Γερμανία 5.7%, στη Σιγκαπούρη 2.1% και στη Μαλαισία 3.1%. Από την άλλη, υπάρχουν χώρες με χαμηλή επιχειρηματική δραστηριότητα και υψηλό ποσοστό ανεργίας. Παραδείγματα τέτοιων χωρών είναι η Κένυα με 40% ανεργία, οι Μαλδίβες με 14.5%, η Ναμίμπια με 51.2%, η Αίγυπτος με 12.7%, η Τζαμάικα με 13.0%, το Ιράν με 14.1%, το Νεπάλ με 46%, αλλά και η Αλγερία με 9.7% (Musa και Samasinghe, 2013).

Το γεγονός ότι μία αυξημένη επιχειρηματική δραστηριότητα επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη και κατά συνέπεια την ανεργία, μπορεί να αποδοθεί στον Νόμο του Gibrat (Gibrat's Law). Σύμφωνα με το νόμο αυτό, η ανάπτυξη μίας επιχείρησης είναι ανεξάρτητη του μεγέθους της. Ως εκ τούτου, μία σημαντική επίπτωση αυτού του νόμου είναι ότι η μεταστροφή της απασχόλησης από τις μεγάλες στις μικρές επιχειρήσεις δεν θα πρέπει να έχει αντίκτυπο στη συνολική απασχόλησης, καθώς τα αναμενόμενα ποσοστά ανάπτυξης των μεγάλων και των μικρών επιχειρήσεων είναι ταυτόσημα. Για το λόγο αυτό, η αναδιάρθρωση της οικονομίας από τις μεγάλες προς τις μικρές επιχειρήσεις δεν θα έχει αντίκτυπο στο ποσοστό ανεργίας (Baptista και Thurik, 2007).

Ωστόσο, υπάρχουν εμπειρικά δεδομένα που αμφισβητούν τη θεωρία στη βάση του νόμου του Gibrat, καθώς δε φαίνεται να ισχύει για ένα ευρύ φάσμα μεγέθους επιχειρήσεων. Σε ορισμένες έρευνες, έχει βρεθεί ότι το μέγεθος των επιχειρήσεων επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη αυτών, με τις μικρές επιχειρήσεις να έχουν υψηλότερα ποσοστά ανάπτυξης από ότι οι μεγάλες (Baptista και Thurik, 2007). Οι μικρές επιχειρήσεις είναι συνήθως το σημείο εισόδου για τους επιχειρηματίες, καθώς αναπτύσσουν ιδέες και δημιουργούν μια πελατειακή βάση πριν αποφασίσουν αν θα

επεκταθούν. Όπως παρατηρούμε, όμως, από το παρακάτω Διάγραμμα που αναφέρεται στις Η.Π.Α. για την περίοδο 1993-2015, οι μικρές επιχειρήσεις (με έως 249 εργαζομένους), παρουσιάζουν μείωση στο μερίδιό τους στην απασχόληση του ιδιωτικού τομέα, σε αντίθεση με τις μεγάλες επιχειρήσεις, δηλαδή όσες έχουν περισσότερους από 250 εργαζομένους.

Διάγραμμα 5. Κατανομή απασχόλησης ιδιωτικού τομέα με βάση το μέγεθος της επιχείρησης στις Η.Π.Α., 1993-2015

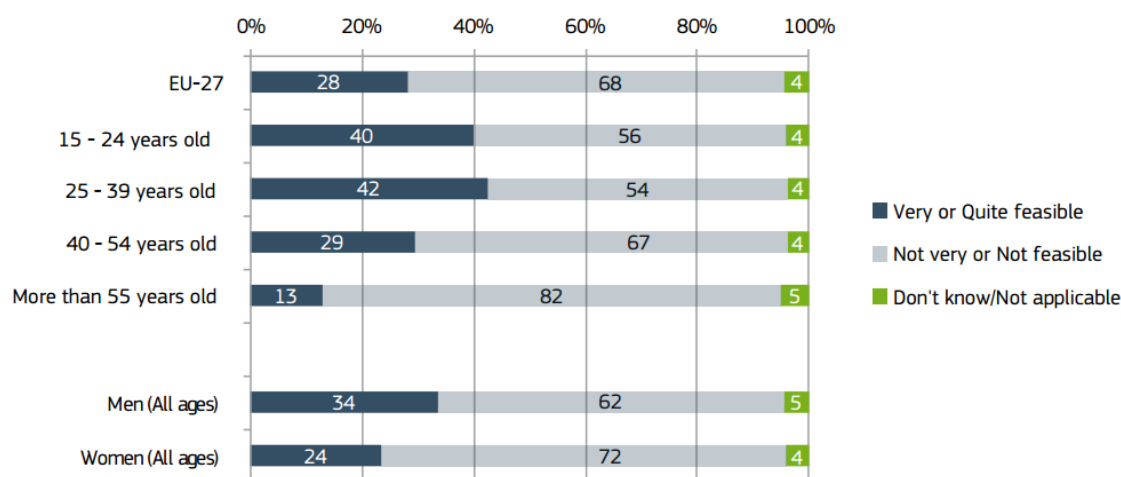
Πηγή: Bureau of Labor Statistics, 2016

Για το λόγο αυτό, προτείνεται η ανάπτυξη των επιχειρηματικών δεξιοτήτων και των δυνατοτήτων, ενεργώντας με βάση την προώθηση της επιχειρηματικής σκέψης. Προτείνεται, επίσης, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής να προωθήσουν την επιχειρηματική σκέψη και τις δεξιότητες των ατόμων, προκειμένου να δημιουργήσουν επιχειρηματικές οικονομίες. Οι μικρές επιχειρήσεις, αναφερόμενες στους επιχειρηματίες, είναι περισσότερο σε θέση να ανταποκριθούν γρήγορα στις απαιτήσεις της αγοράς, επειδή δεν είναι τόσο αυστηρά άκαμπτες και είναι εντάσεως εργασίας (π.χ. αυτοαπασχολούμενοι). Στις σύγχρονες οικονομίες η επιχειρηματικότητα είναι μια προτιμώμενη επιλογή για την απασχόληση, διότι προσφέρει ορισμένα οφέλη που δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν μέσα από τις μεγάλες επιχειρήσεις ή μέσα από το δημόσιο τομέα (Musa και Samasinghe, 2013).

Ένα συμπέρασμα αρκετών ερευνών είναι ότι η ανάπτυξη των επιχειρήσεων σχετίζεται αρνητικά με το μέγεθος και την ηλικία τους. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι αυτό το συμπέρασμα έχει επιβεβαιωθεί από ποικίλες έρευνες σε διαφορετικές χώρες, σε διαφορετικούς κλάδους, σε διαφορετικές περιόδους και με διαφορετικές μεθοδολογίες έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, τα στοιχεία ήταν ιδιαίτερα έντονα για τις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις να ξεπερνούν τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις από την άποψη της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης. Άλλες μελέτες έχουν καταδείξει ότι η επίπτωση από την ηλικία και το μέγεθος των επιχειρήσεων εξαφανίζεται μετά από μερικά χρόνια και πάνω από ένα ορισμένο μέγεθος απασχόλησης (Bartista και Thurik, 2007). Επίσης, έχει καταδειχθεί σε άλλη έρευνα ότι η ατομική ανεργία ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα, ενώ αντίθετα η συλλογική ανεργία την αποθαρρύνει (Berglann et al., 2011).

Επίσης, στη σχέση μεταξύ ανεργίας και επιχειρηματικότητας η ηλικία των ατόμων φαίνεται να έχει ισχυρή διαμεσολαβητική σχέση, όπως παρατηρούμε από το πιο κάτω Διάγραμμα. Αν και τα νεότερα σε ηλικία άτομα δεν αποτελούν συχνά μια πιθανή ομάδα για την επιχειρηματικότητα, λόγω της απειρίας τους αλλά και την έλλειψη οικονομικών πόρων, δείχνουν ένα μεγάλο ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα και πολλοί από αυτούς πιστεύουν ότι η αυτοαπασχόληση είναι εφικτή. Το Ευρωβαρόμετρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διεξήγαγε μια έρευνα σε όλη την Ευρώπη και σε άλλες βιομηχανικές χώρες το 2009 με σκοπό τη διερεύνηση των απόψεων των ατόμων προς την αυτο-απασχόληση και των νεοσύστατων επιχειρήσεων. Συνολικά, στην ΕΕ, το 28% των ερωτηθέντων απάντησε ότι η αυτοαπασχόληση θα είναι είτε «πολύ εφικτή» ή «αρκετά εφικτή» μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια. Το ποσοστό αυτό είναι, ωστόσο, χαμηλότερα από ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και την Κίνα, όπου 36% και το 49% των ατόμων αντίστοιχα θεωρούν την αυτοαπασχόληση ως «πολύ» ή «αρκετά εφικτή» στα επόμενα πέντε χρόνια (OECD, 2012).

Διάγραμμα 6. Απόψεις ερωτηθέντων στην ΕΕ σχετικά με το κατά πόσο η αυτοαπασχόληση είναι εφικτή τα επόμενα πέντε έτη, 2009

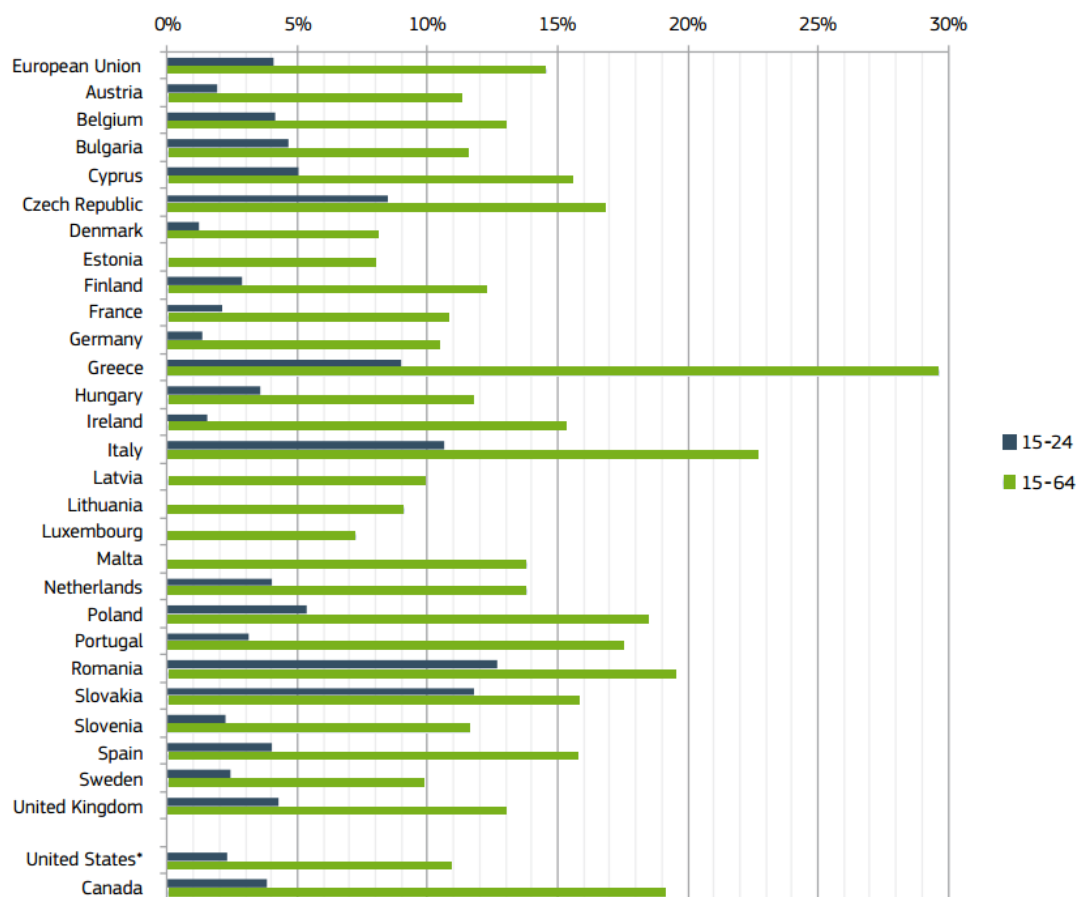
Πηγή: OECD, 2012, σελ. 6

Αυτό που είναι αξιοσημείωτο από το πιο πάνω Διάγραμμα είναι ότι οι στάσεις προς την σκοπιμότητα της αυτοαπασχόλησης στην ΕΕ μειώνεται με την ηλικία. Οι δύο νεότερες ηλικιακές ομάδες (15-24 ετών και 25-39) φαίνεται να έχουν το υψηλότερο επίπεδο ενδιαφέροντος για αυτοαπασχόληση με 40% και 42%, αντίστοιχα, απαντώντας ότι η αυτοαπασχόληση στα επόμενα πέντε χρόνια ήταν είτε «πολύ εφικτή» ή «αρκετά εφικτή», ποσοστό πολύ υψηλότερο από ότι για τις ηλικιακές ομάδες 40-54 και άνω των 55 ετών, με 29% και 13%, αντίστοιχα. Αυτό υποδηλώνει ότι οι νεότεροι ομάδες του πληθυσμού μπορούν να προσφέρουν πιο δυναμικά στην επιχειρηματικότητα. Αυτό το αποτέλεσμα είναι συμβατό με ένα άλλο ερώτημα που τέθηκε στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου σχετικά με το αν οι επιχειρηματίες είναι δημιουργοί θέσεων εργασίας, όπου η μικρότερη ηλικιακή ομάδα (15-24 ετών) συμφώνησε σε μεγαλύτερο βαθμό από τις άλλες ηλικιακές ομάδες.

Ωστόσο, παρ' όλο που τα νεαρά σε ηλικία άτομα φαίνεται να έχουν υψηλότερη πρόθεση για αυτοαπασχόληση, συγκριτικά με τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, τα δεδομένα καταδεικνύουν ακριβώς το αντίθετο. Αυτό φαίνεται από το πιο κάτω Διάγραμμα, όπου παρουσιάζεται το ποσοστό αυτοαπασχολούμενων ανά ηλικιακή ομάδα και χώρα για το 2010. Όπως παρατηρούμε, παρ' όλο που το 15% των ενηλίκων είναι αυτοαπασχολούμενοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μόνο το 4% ηλικίας 15-24 είναι αυτοαπασχολούμενοι. Έτσι, παρά το γεγονός ότι χαρακτηρίζουν ως εφικτή την αυτοαπασχόληση, υπάρχουν εμπόδια που ενδεχομένως δεν έχουν σκεφθεί,

όπως οι οικονομικοί πόροι, η έλλειψη ενθάρρυνσης από το περιβάλλον τους (πολιτισμικός αντίκτυπος στην επιχειρηματικότητα), η μη σύνδεση εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας, αλλά και το χαμηλό κοινωνικό κεφάλαιο και οι διασυνδέσεις.

Διάγραμμα 7. Ποσοστό αυτοαπασχολουμένων στην Ε.Ε. ανά ηλικία και χώρα, 2010

Πηγή: OECD, 2012, σελ. 7

Στην έρευνα των Koellinger και Thurik (2011) βρέθηκε ότι η επιχειρηματικότητα σε εθνικό αποτελεί μία αντίδραση στις διακυμάνσεις της ανεργίας και όχι ότι η επιχειρηματικότητα προκαλεί αυτές τις επιδράσεις, ενώ σε παγκόσμιο επίπεδο, η επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα δείκτη ανάκαμψης από μία οικονομική κρίση. Αυτά τα ευρήματα επιδέχονται αρκετών αιτιολογήσεων. Πρώτον, δεν είναι όλοι οι επιχειρηματίες ίδιοι ως προς την απόδοση και τα κίνητρό τους. Αυτό καθορίζει τις πιθανές επιπτώσεις τους στην οικονομία. Η πλειοψηφία των νεοσύστατων επιχειρήσεων εμπλέκονται σε περιθωριακές και μιμητικές οικονομικές δραστηριότητες, πολλές φορές, με αποτέλεσμα την αποτυχία τους λίγο μετά την έναρξή τους. Οι πιθανές επιπτώσεις αυτών των οριακών επιχειρηματιών για τη

μακροοικονομική οικονομία είναι πιθανό να περιοριστούν. Το μικρό ποσοστό των επιτυχημένων, καινοτόμων και υψηλής ανάπτυξης επιχειρηματιών, ωστόσο, μπορεί να έχει σημαντική θετική επίδραση στην οικονομία. Αυτοί οι διαφορετικοί τύποι των επιχειρηματιών είναι πιθανό να υποκινούνται από διάφορους παράγοντες.

Οι υψηλών δυνατοτήτων επιχειρηματίες αντιδρούν περισσότερο στην παρουσία των καλών επιχειρηματικών ευκαιριών και όχι στην έλλειψη εναλλακτικών λύσεων απασχόλησης. Αυτό σημαίνει ότι εμπλέκονται περισσότερο στην επιχειρηματικότητα ευκαιρίας και όχι στην επιχειρηματικότητα ανάγκης, λόγω της ανεργίας. Οι καλές επιχειρηματικές ευκαιρίες συχνά σχετίζονται με πρόσφατα επινοημένες τεχνολογίες, γεωπολιτικές εξελίξεις ή αλλαγές στις τιμές των εμπορευμάτων που είναι παγκόσμιας σημασίας. Ως εκ τούτου, η μη οριακή επιχειρηματικότητα τείνει να παρουσιάζει ιδιαίτερη άνοδο όταν προκύψουν επιχειρηματικές ευκαιρίες παγκόσμιας εμβέλειας, όπως κατά τη διάρκεια της άνθησης των τεχνολογιών πληροφορίας στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Οι οριακοί επιχειρηματίες, ωστόσο, είναι πιο πιθανό να ανταποκριθούν στις εθνικές συνθήκες της αγοράς εργασίας. Ως εκ τούτου, η αύξηση της ανεργίας κατά τη διάρκεια της ύφεσης προκαλεί αυξήσεις στην οριακή επιχειρηματικότητα. Επιπλέον, το κόστος εκκίνησης για την πληρωμή εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού και δανεισμό κεφαλαίων τείνουν να είναι χαμηλότερα κατά τη διάρκεια της ύφεσης. Και οι δύο παράγοντες μαζί συμβάλλουν στην αύξηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, ως απάντηση στην ύφεση, σε εθνικό επίπεδο.

Επιπρόσθετα, οι επιχειρηματικοί κύκλοι σε όλες τις χώρες συσχετίζονται ασθενώς. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι εθνικοί επιχειρηματικοί κύκλοι δεν καθοδηγούνται μόνο από τις παγκόσμιες επιχειρηματικές συνθήκες, αλλά και από τις απροσδόκητες διαταραχές των κρατικών δαπανών, φόρων, φούσκες στην αγορά ακινήτων, απορρύθμιση, νομισματική πολιτική και άλλους σχετικούς παράγοντες σε εθνικό επίπεδο. Ένας άλλος λόγος για κρίσεις σε μία συγκεκριμένη χώρα μπορεί να προκύψει από κακή ενημέρωση των υπεύθυνων φορέων στη χάραξη της πολιτικής. Ο συνδυαστικός ρόλος των απρόβλεπτων γεγονότων στη δημοσιονομική και νομισματική πολιτικής είναι πιθανό να κυριαρχήσει τις επιπτώσεις από την ως επί το πλείστον οριακή επιχειρηματική δραστηριότητα σε επίπεδο χώρας.

Ως συνέπεια των ανωτέρω, οι κυκλικές διακυμάνσεις του ΑΕΠ, της ανεργίας και της επιχειρηματικότητας μεταξύ των διαφόρων χωρών έχουν διπλό αποτέλεσμα. Πρώτον, φιλτράρουν την επίδραση μίας εθνικής πολιτικής που χαρακτηρίζεται από σοκ στο ΑΕΠ και την ανεργία που είναι πιθανό να προέλθουν από την παραγωγική επιχειρηματική δραστηριότητα. Δεύτερον, τα δεδομένα που αφορούν σε υψηλά καινοτόμους επιχειρηματίες (επιχειρηματικότητα ευκαιρίας) αναφέρονται σε παγκόσμιο επίπεδο. Κατά συνέπεια, υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις χώρες ως προς την επίπτωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε εθνικό επίπεδο όσον αφορά στην ανεργία, σε σύγκριση με το παγκόσμιο επίπεδο.

Από την προηγηθείσα ανάλυση, διαπιστώνεται ότι υπάρχουν δύο ομάδες ερευνών (Sadeghi και Sadeghi, 2013). Σύμφωνα με τη μία ομάδα, διατυπώνεται το επιχείρημα ότι, η αύξηση της ανεργίας μειώνει το κόστος του να είναι κάποιος επιχειρηματίας και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι σε συνθήκες υψηλής ανεργίας τα άτομα ενθαρρύνονται για αυτοαπασχόληση και την ίδρυση νέας επιχείρησης. Αυτή η ομάδα μελετών θεωρεί ότι υπάρχει μια θετική σχέση μεταξύ της ανεργίας και της επιχειρηματικότητας, με την αύξηση του ποσοστού της ανεργίας να φέρεται ως το αποτέλεσμα της αύξησης της επιχειρηματικότητας.

Η δεύτερη ομάδα μελετών θεωρεί ότι υπάρχει μια αντίστροφη σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και του ποσοστού της ανεργίας και ότι η επιχειρηματικότητα και την ανάπτυξή της έχουν μεγάλη επιρροή στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και θέσεων εργασίας και τη μείωση του ποσοστού της ανεργίας. Στην πραγματικότητα, η πρώτη άποψη θεωρεί ότι υπάρχει μία θετική σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανεργίας, ενώ η δεύτερη ότι υπάρχει μία αρνητική σχέση μεταξύ τους.

Συνολικά, η επιχειρηματικότητα έχει σημαντική σχέση με την ανεργία. Αυτό φαίνεται από τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω στην ενότητα αυτή. Ορισμένες χώρες με υψηλό ποσοστό επιχειρηματικής δραστηριότητας έχουν χαμηλό ποσοστό ανεργίας (π.χ. αναπτυγμένες χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο). Αντίθετα, σε άλλες χώρες με υψηλό ποσοστό ανεργίας παρατηρείται ένα χαμηλό ποσοστό των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (π.χ. σε αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Ναμίμπια, το Νεπάλ, η Κένυα). Η αλληλεπίδραση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της

ανεργίας καθορίζεται ουσιαστικά από τη θέση της χώρας στην αγορά εργασίας. Η εξέταση της σχέσης μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανεργίας δείχνει ότι τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη, υπάρχει μία επίδραση ‘έλξης’ (η επιχειρηματικότητα μειώνει την ανεργία), αλλά και μία επίδραση ‘ώθησης’ (η ανεργία ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα) (Musa και Samasinghe, 2013).

Ωστόσο, η σχέση μεταξύ της ανεργίας και της επιχειρηματικότητας είναι περισσότερο περίπλοκη, όπως καταδείχθηκε. Η επιχειρηματική δραστηριότητα μπορεί να είναι το αποτέλεσμα της απειλής της ανεργίας (επιχειρηματικότητα ανάγκης), αλλά μπορεί να είναι και το αποτέλεσμα μίας ακμάζουσας οικονομίας γεμάτη ευκαιρίες (επιχειρηματικότητα ευκαιρίας). Η πρώτη προσέγγιση υποδεικνύει ότι η αυξημένη ανεργία θα οδηγήσει σε αύξηση της εκκίνησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, διότι το κόστος ευκαιρίας της έναρξης μιας επιχείρησης έχει μειωθεί, φαινόμενο που αναφέρεται ως ‘refugee effect’. Ωστόσο, άνεργα άτομα έχουν χαμηλότερα επιχειρηματικά ταλέντα, ανθρώπινο κεφάλαιο και ιδίως οικονομικούς πόρους, που μπορεί να οδηγήσει σε έξοδο από την επιχειρηματική δραστηριότητα, μειώνοντας την πιθανότητα αυτοαπασχόλησης και επιβίωσης της επιχείρησης στα αρχικά της στάδια. Επίσης, καταδείχθηκε ότι οι νέες επιχειρήσεις προσλαμβάνουν προσωπικό, κάτι το οποίο έχει θετική επίδραση στην απασχόληση, καθώς μειώνει το επίπεδο ανεργίας, γνωστό ως ‘Schumpeter effect’. Επίσης, η είσοδος στην αγορά νέων προϊόντων και υπηρεσιών από τις νεοσύστατες εταιρείες και η συνεπακόλουθη διάχυση γνώσης έχει θετικό αντίκτυπο στο σύνολο της οικονομίας, οδηγώντας σε οικονομική ανάπτυξη. Τέλος, οι αυτοαπασχολούμενοι τείνουν να εργάζονται περισσότερο, επιφέροντας και πάλι θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη.

Παρ’ όλα αυτά, υπάρχει και το αντίλογο, βάσει εμπειρικών ερευνών, βάσει του οποίου η επιχειρηματικότητα δεν είναι πάντοτε σίγουρο ότι οδηγεί σε αύξηση της απασχόλησης, ιδίως στην περίπτωση της επιχειρηματικότητας ανάγκης. Επιπρόσθετα, τα εμπόδια δημιουργίας νέων επιχειρήσεων από τις μικρότερες σε ηλικία ομάδες του πληθυσμού που μπορεί να είναι αντιμέτωπες με το πρόβλημα της ανεργίας δεν οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη υψηλών ποσοστών ανεργίας μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τέλος, καταδείχθηκε ότι υπάρχουν και άλλοι διαμεσολαβητικοί παράγοντες στη σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανεργίας.

Συμπεράσματα

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφερθήκαμε στην έννοια της επιχειρηματικότητας, αναλύσαμε τις σύγχρονες τάσεις και τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχει ο επιχειρηματίας σύμφωνα με τη βιβλιογραφία αναφερθήκαμε στις μορφές επιχειρηματικότητας σύμφωνα με το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM), όπως επιχειρηματικότητα ευκαιρίας, η επιχειρηματικότητά αρχικών σταδίων με υψηλές προσδοκίες, η επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων με προσανατολισμό σε νέα προϊόντα και / ή υπηρεσίες και τέλος επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων με εξωστρεφή προσανατολισμό.

Εντοπίσαμε και αναλύσαμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα οι οποίοι μπορούν να συνοψιστούν στους παρακάτω:

- Χρηματοδοτική Υποστήριξη
- Κυβερνητικές Πολιτικές
- Κυβερνητικά Προγράμματα
- Παιδεία και Μόρφωση
- Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης
- Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή
- Πόσο «ανοιχτή» είναι η Αγορά/Εμπόδια Εισόδου
- Πρόσβαση στην Υλική Υποδομή
- Πρόσβαση στην Υλική Υποδομή
- Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα

Τα τελευταία χρόνια, και με το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, οι ελληνικές επιχειρήσεις αντιμετώπισαν αλλά και συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σοβαρά θέματα βιωσιμότητας. Η διαφορά στο βαθμό ανταπόκρισης των επιχειρήσεων απέναντι στην οικονομική ύφεση και την αύξηση του ανταγωνισμού σχετίζεται με την διαφορετική προσέγγισης στην έννοια της επιχειρηματικότητας. Επιχειρηματίες οι οποίες αφοσιώθηκαν στην αύξηση της παραγωγικότητας, στην εξωστρέφεια, στο συνετό δανεισμό, στην αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων και γενικότερα στη δημιουργία μιας εταιρικής κουλτούρας συνδεδεμένη στους

παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα κατάφεραν να ανταπεξέλθουν στην οικονομική κρίση.

Η επιχειρηματικότητα είδαμε επίσης ότι είναι συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη και με την ανεργία. Ορισμένες χώρες με υψηλό ποσοστό επιχειρηματικής δραστηριότητας έχουν χαμηλό ποσοστό ανεργίας (π.χ. αναπτυγμένες χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο). Αντίθετα, σε άλλες χώρες με υψηλό ποσοστό ανεργίας παρατηρείται ένα χαμηλό ποσοστό των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (π.χ. σε αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Ναμίμπια, το Νεπάλ, η Κένυα). Η αλληλεπίδραση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανεργίας καθορίζεται ουσιαστικά από τη θέση της χώρας στην αγορά εργασίας.

Βιβλιογραφία

1. Γκαγκάτσιος, Ι. (2011) Καινοτομία-Επιχειρηματικότητα-Επιχειρήσεις. Διαθέσιμο από: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3094/900.pdf>
2. Γραφείο Ενθάρρυνσης & Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας (2008) *Εγχειρίδιο επιχειρηματικότητας για υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες*. Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
3. Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου (2011) Διαθέσιμο από: <http://naftemporiki.gr.s3.amazonaws.com/docs/2011/12/05/esee.pdf>
4. Ιωαννίδης, Σ. & Γιωτόπουλος, Ι. (2014) *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2012-13: Ενδείξεις ανάκαμψης της μικρής επιχειρηματικότητας*. Αθήνα, Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών.
5. Μιχιώτης, Σ. & Οικονόμου, Κ. (2006) Η έννοια και η σημασία της επιχειρηματικότητας σήμερα. Διαθέσιμο από: <http://www.tetras-consult.gr/resources/Resources/Papers%20in%20Greek/Entrepreneurship%20today.pdf>
6. Τσακλόγλου, Π., Οικονομίδης, Γ., Παγουλάτος, Γ., Τριαντόπουλος, Χ. & Φιλιππόπουλος, Α. (2016) Ένα νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο για την Ελληνική Οικονομία και η Μετάβαση σε αυτό. Διαθέσιμο από: http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/10/Parag-modelo_28_9_2.pdf

7. Baptista, R. & Thurik, A.R. (2007) The relationship between entrepreneurship and unemployment: Is Portugal an outlier?, *Technological Forecasting & Social Change*. 74, 75-89.
8. Berglann, H., Moen, E.R., Roed, K. & Skogstrom, J.F. (2011) Entrepreneurship: Origins and returns. *Labour Economics*. 18, 180-193.
9. Branstad, P., Jackson, B. & Banerji, S. (2009) Rethink Your Strategy An Urgent Memo To the CEO. Διαθέσιμο από: http://www.strategyand.pwc.com/media/uploads/Rethink_Your_Strategy.pdf
10. Cunningham, J.B. & Lischeron, J. (1991) Defining Entrepreneurship. *Journal of Small Business Management*. 29, 45-61.
11. Faria, J.R., Cuestas, J.C. & Gil-Alana, L.A. (2009) Unemployment and entrepreneurship: A cyclical relation?. *Economics Letters*. 105, 318-320.
12. Ghavidel, S., Farjadi, G. & Mohammadpour, A. (2011) The relationship between entrepreneurship and unemployment in developed and developing countries. International Conference On Applied Economics. 187-192.
13. Huggins, R. & Williams, N. (2011) Entrepreneurship and regional competitiveness: The role and progression of policy. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 23 (9-10), 907-932.
14. Kalantaridis, C., Fletcher, D. (2012). Entrepreneurship and institutional change: A research agenda. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*, 24(3-4), 199-214,
15. Kelley, D., Singer, S., Herrington, M. (2016). 2015/2016 Global Report, Global Entrepreneurship Monitor. Ανακτήθηκε από: <http://thecis.ca/wp-content/uploads/2016/04/GEM-Global-Report-2015.pdf>
16. Keynes, J.M. (2001). Η γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος. Αθήνα. Εκδόσεις Παπαζήση.
17. Klyver, K. & Foley, D. (2012). Networking and culture in entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (7-8), 561-588.
18. Koellinger, P.D. & Thurik, A.R. (2011) Entrepreneurship and the Business Cycle. Διαθέσιμο από: <https://papers.tinbergen.nl/09032.pdf>
19. Lamotte, O. & Colovic, A. (2013) Do demographics influence aggregate entrepreneurship?. *Applied Economics Letters*. 20 (13), 1206-1210.

20. McKinsey & Company (2011) *Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης*. Διαθέσιμο από: http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/Greece_10_Years_Ahead_Executive_summary_Greek_version_small.pdf
21. Méntez-Picazo, M.T., Galingo-Matrn, M. & RIbeiro-Sobriano, D. (2012) Governance, entrepreneurship and economic growth. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (9-10), 865-877.
22. Musa, B.M. & Samasinghe, D.M. (2013) Entrepreneurship and unemployment: a literature review, *International Conference on Business & Information 2013*, ISBN 978-955-4563-17-9.
23. OECD (2012) Policy Brief on Youth Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe. Διαθέσιμο από: https://www.oecd.org/cfe/leed/Youth%20entrepreneurship%20policy%20brief%20EN_FINAL.pdf
24. Panageotou S.A. (2012) *The Global Debt Monitaur: An analysis of the Greek Financial Crisis*. Knoxville, University of Tennessee.
25. Plehn-Dujowich, J.M. (2012) The Dynamic Relationship between Entrepreneurship, Unemployment, and Growth: Evidence from U.S. Industries. Διαθέσιμο από: <https://www.sba.gov/content/dynamic-relationship-between-entrepreneurship-unemployment-and-growth-evidence-us-industries>
26. Ribeiro-Soriano, D. & Galindo-Martn, M. (2012) Government policies to support entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (9-10), 861-864
27. Sadeghi, A. & Sadeghi, A. (2013) The role and impact of entrepreneurship on unemployment rate. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*. 2 (3), 858-862.
28. SBA (2014) Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2014, Επιχειρήσεις και Βιομηχανία Ελλάδας. Διαθέσιμο από: <http://docplayer.gr/1474116-Enimerotiko-deltio-sba-2014-ellada.html>
29. Smallbone, D. & Welter, F. (2012). Cross-border entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (3-4), 95-104.
30. Ulrich, S., Rogovsky, N. & Lamotte, D. (2009) Promoting Responsible and Sustainable Enterprise-Level Practices at Times of Crisis: A Guide for Policy-

Makers 105 and Social Partners. Διαθέσιμο από:
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108420.pdf

31. Vecchi, V., Brusoni, M. & Borgonovi, E. (2014) Public Authorities for Entrepreneurship: A management approach to execute competitiveness policies. *Public Management Review*. 16 (2), 256-273.
32. Verdujin, K. & Essers, C. (2013) Questioning dominant entrepreneurship assumptions: the case of female ethnic minority entrepreneurs. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 25 (7-8), 612-630.
33. Welsch, H. (2004) *Entrepreneurship: The Way Ahead*. UK, Routledge.

4. Εμπειρική Έρευνα

4.1. Μεθοδολογία Έρευνας

Για τους σκοπούς αυτής της έρευνας επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος. Η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε έναντι της ποιοτικής επειδή επιτρέπει την άμεση συλλογή δεδομένων και τη στατιστική τους ανάλυση, με απώτερο στόχο την παραγωγή ποσοτικών δεδομένων σχετικά με τις απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα και την παρουσίασή τους σε αριθμητική μορφή με τη βοήθεια πινάκων και / ή γραφημάτων (Blessing και Chakrabarti, 2009). Ένας δεύτερος λόγος για τον οποίον επιλέχθηκε η ποσοτική έρευνα είναι ότι επιτρέπει, μέσα από τη στατιστική ανάλυση, τη διεξαγωγή συσχετίσεων, προκειμένου να διερευνηθεί τυχόν σχέση μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών (Κυριαζή, 2009), όπως για παράδειγμα ανεργίας και επιχειρηματικότητας.

Στο πλαίσιο της ποσοτικής μεθόδου, χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο για τη συλλογή των δεδομένων. Το ερωτηματολόγιο αποτελεί το πιο κοινό και το κυριότερο εργαλείο συλλογής πρωτογενών δεδομένων στην ποσοτική έρευνα, καθώς είναι πολύ εύκολο στη διανομή του, στη συμπλήρωσή του από τους ίδιους τους συμμετέχοντες

στην έρευνα, ενώ τέλος επιτρέπει την καλύτερη κωδικοποίηση και στατιστική ανάλυση των δεδομένων (Singh, 2007).

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου είναι κλειστές, καθώς αυτό επιτρέπει την καλύτερη κωδικοποίησή τους, αλλά και τη συσχέτιση μεταξύ των ερωτήσεων (Cohen et al., 2008). Επίσης, οι ερωτήσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί στο ερωτηματολόγιο είναι διαζευκτικού τύπου, πολλαπλής επιλογής με δυνατότητα μίας απάντησης, αλλά και πενταβάθμιας κλίμακας Likert, στη βάση όσων αναφέρονται σχετικά με την κατασκευή ενός ερωτηματολογίου (Javeau, 2000).

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς αυτής της έρευνας αποτελείται από είκοσι (20) ερωτήσεις που διακρίνονται σε δύο ενότητες. Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει τις ερωτήσεις 1-5 και αναφέρεται στο προφίλ των 69 επιχειρήσεων που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Οι ερωτήσεις 6-20 διερευνούν τις απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με την ανεργία και την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος Statistical Package for Social Sciences έκδοση 21. Για την ποσοτικοποίηση των απόψεων των ερωτηθέντων, αλλά και την παρουσίαση του δείγματος της έρευνας, χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική (Arguorous, 2011). Η περιγραφική στατιστική περιλαμβάνει τη χρήση πινάκων (συχνότητες και ποσοστά, αλλά και μέσους όρους και τυπικές αποκλίσεις), καθώς και τη χρήση γραφημάτων (πίτες ή ραβδογράμματα).

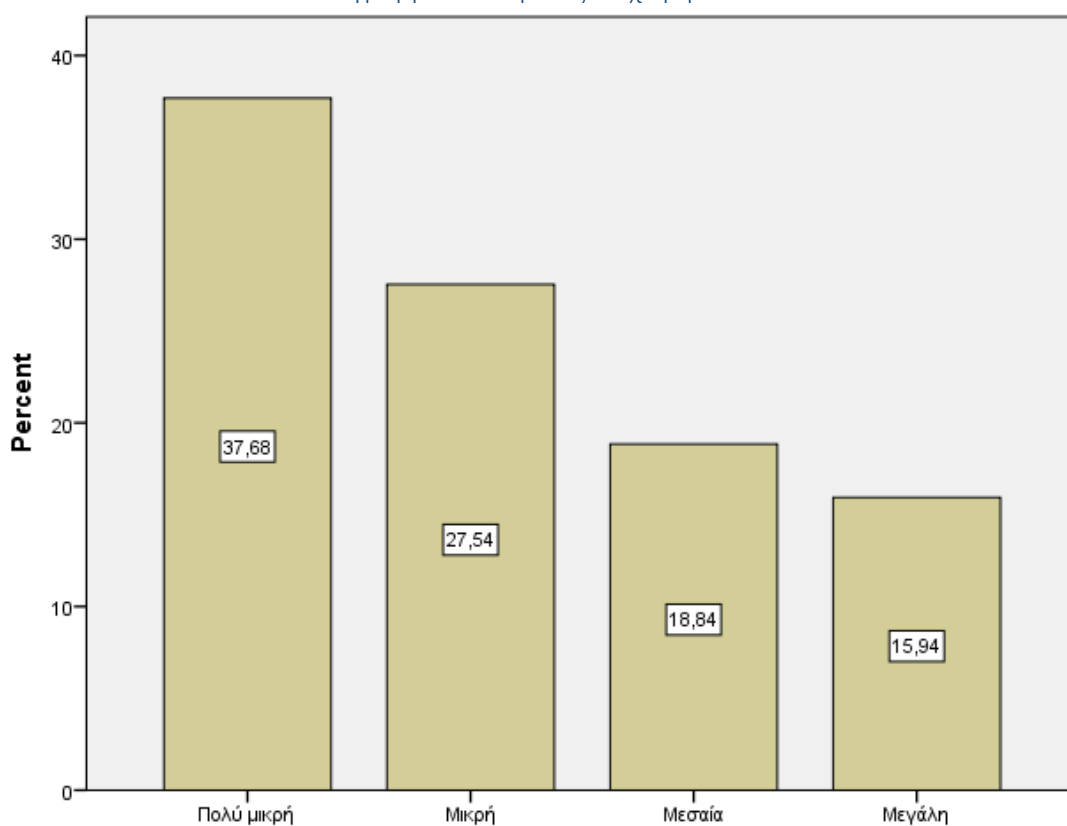
4.2. Ανάλυση Αποτελεσμάτων

Προφίλ επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα

Μέγεθος εταιρείας

Οι περισσότερες επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα είναι πολύ μικρές (37,7%). Ακολουθούν όσες είναι μικρές (27,5%), μεσαίες (18,8%) και τέλος μεγάλες (15,9%).

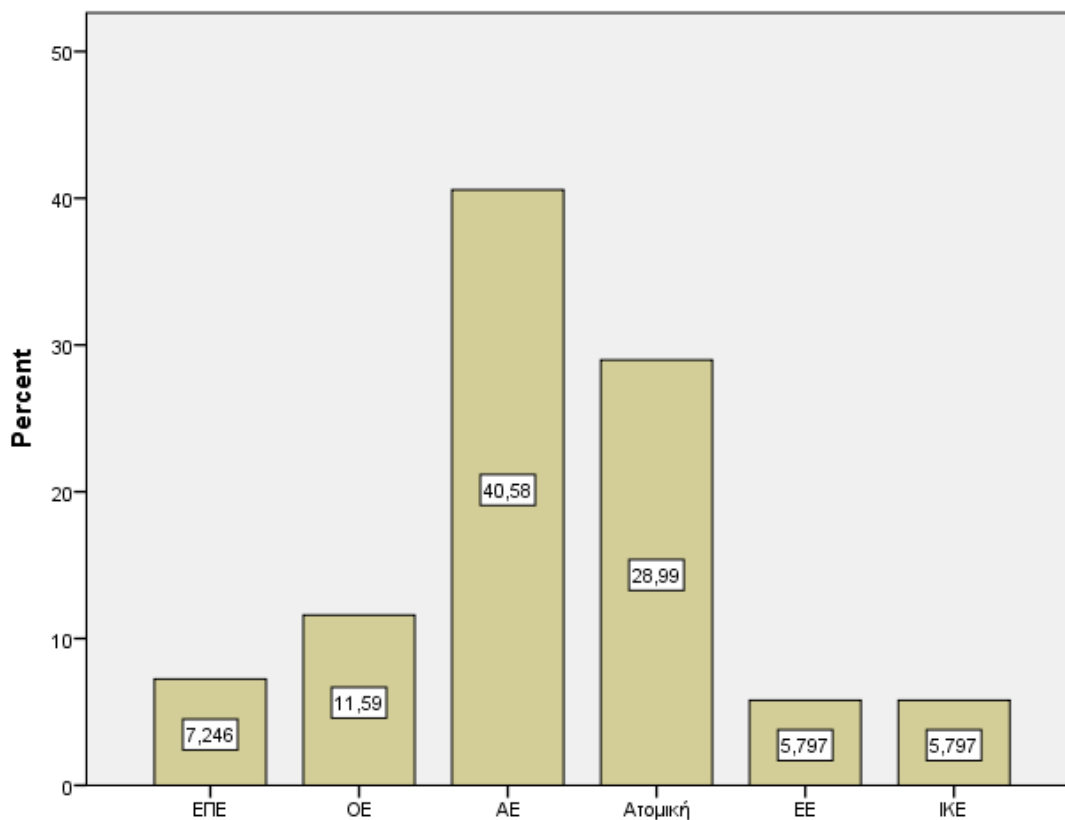
Διάγραμμα 8. Μέγεθος επιχειρήσεων

Νομική μορφή εταιρείας

Η πλειοψηφία των εταιρειών που έλαβαν μέρος στην έρευνα είναι μορφής Α.Ε. (40,6%). Ακολουθούν όσες είναι ατομικής μορφής (29%) και Ο.Ε. (11,6%). Μικρότερος αριθμός εταιρειών είναι ΕΠΕ (7,2%), Ε.Ε. 95,8%) και ΙΚΕ (5,8%).

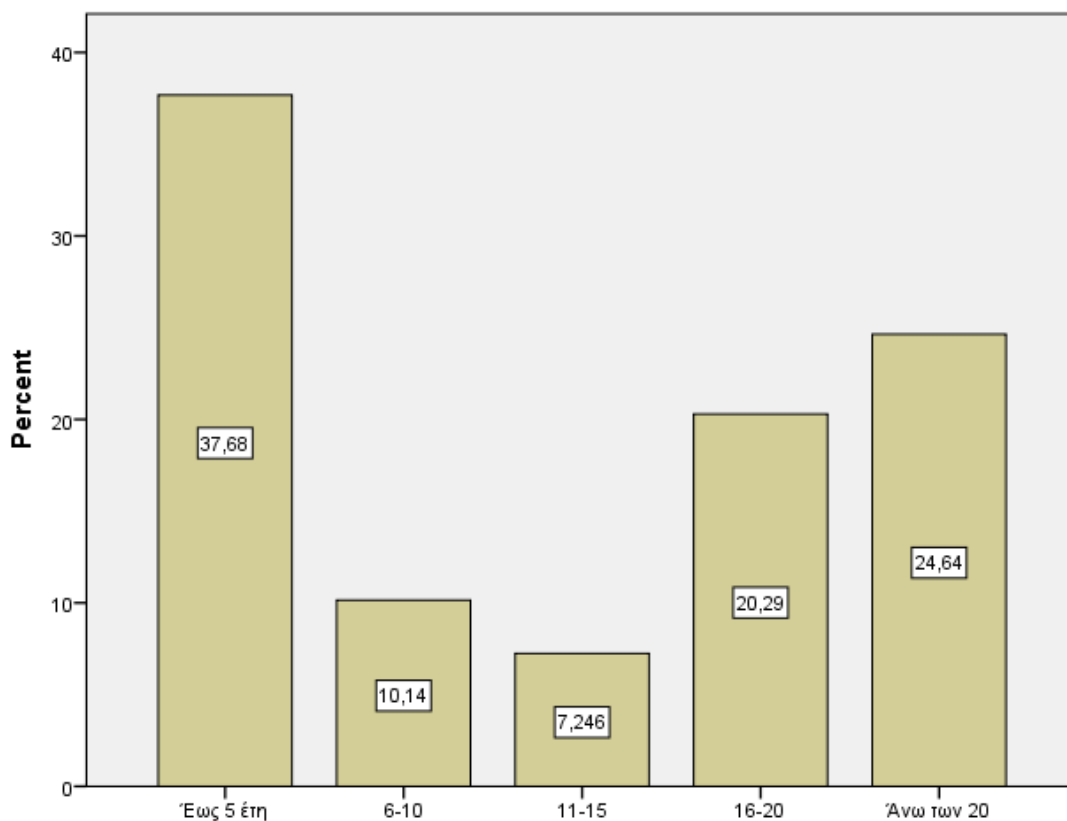
Διάγραμμα 9. Νομική μορφή επιχειρήσεων

Έτη λειτουργίας εταιρείας

Οι περισσότερες από τις επιχειρήσεις του δείγματος λειτουργούν έως πέντε έτη (37,7%). Ακολουθούν όσες λειτουργούν πάνω από 20 έτη (24,6%) και 16-20 έτη (20,3%). Λιγότερες επιχειρήσεις λειτουργούν 6-10 έτη (10,1%) και ακόμα λιγότερες 11-15 έτη (7,2%).

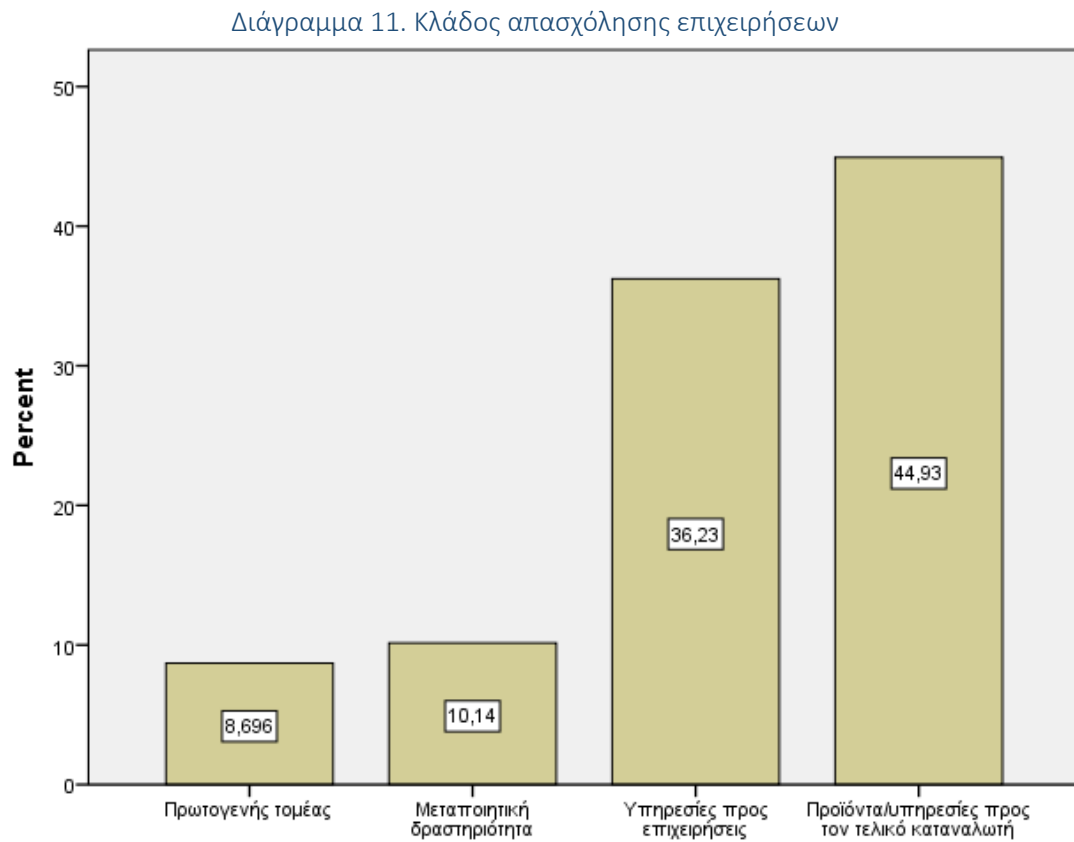
Διάγραμμα 10. Έτη λειτουργίας επιχειρήσεων

Κλάδος απασχόλησης

Αναφορικά με τον κλάδο απασχόλησης, οι περισσότερες εταιρείες προσφέρουν προϊόντα/υπηρεσίες προς τον τελικό καταναλωτή (44,9%) και ακολουθούν όσες προσφέρουν υπηρεσίες προς επιχειρήσεις (36,2%). Ένα μικρό ποσοστό εταιρειών

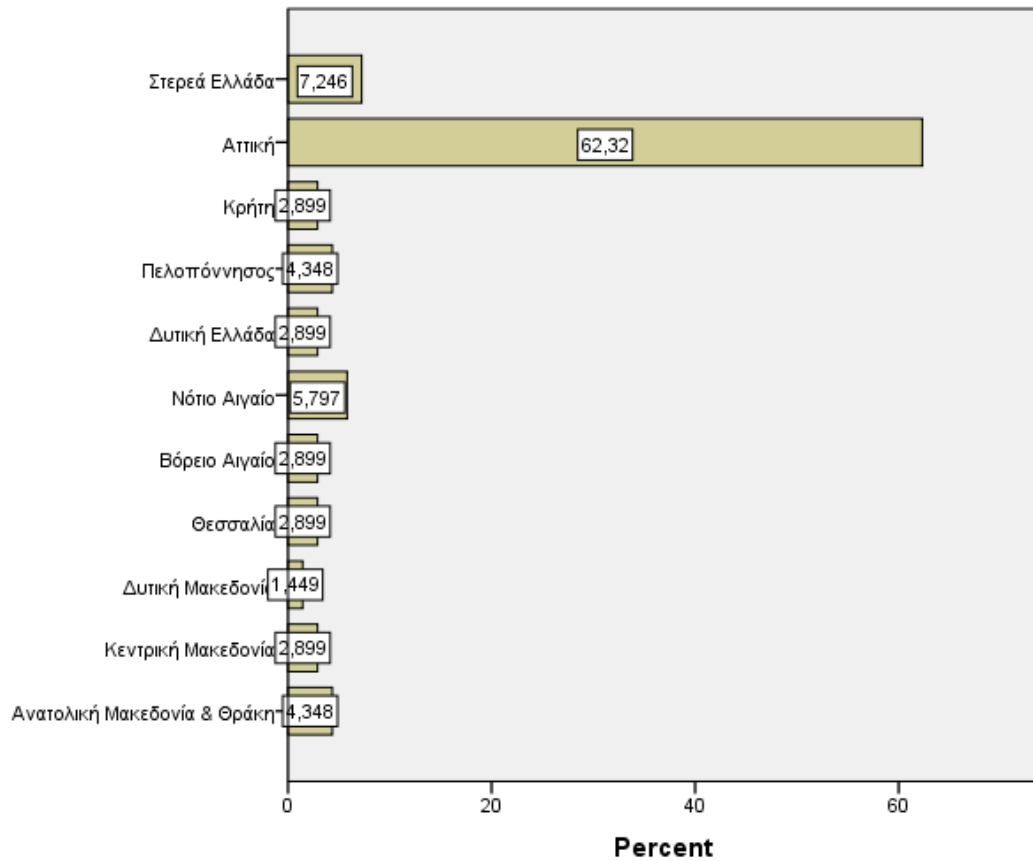
έχουν μεταποιητική δραστηριότητα (10,1%), ενώ ένα μικρό μέρος ασχολείται με τον πρωτογενή τομέα (8,7%).

Γεωγραφική περιφέρεια δραστηριοποίησης

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων δραστηριοποιούνται στην Αττική (62,3%), όπως φαίνεται και από το πιο κάτω Διάγραμμα.

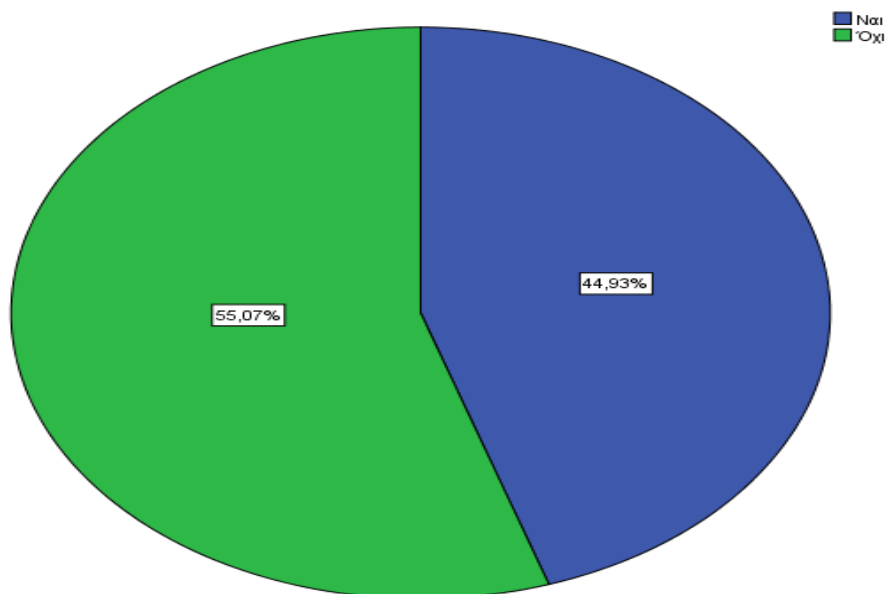
Διάγραμμα 12. Γεωγραφική περιφέρεια δραστηριοποίησης επιχειρήσεων

Η εταιρεία εξάγει αγαθά – υπηρεσίες στο εξωτερικό

Οι περισσότερες επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα σε ποσοστό 55,1% δεν εξάγει αγαθά – υπηρεσίες στο εξωτερικό.

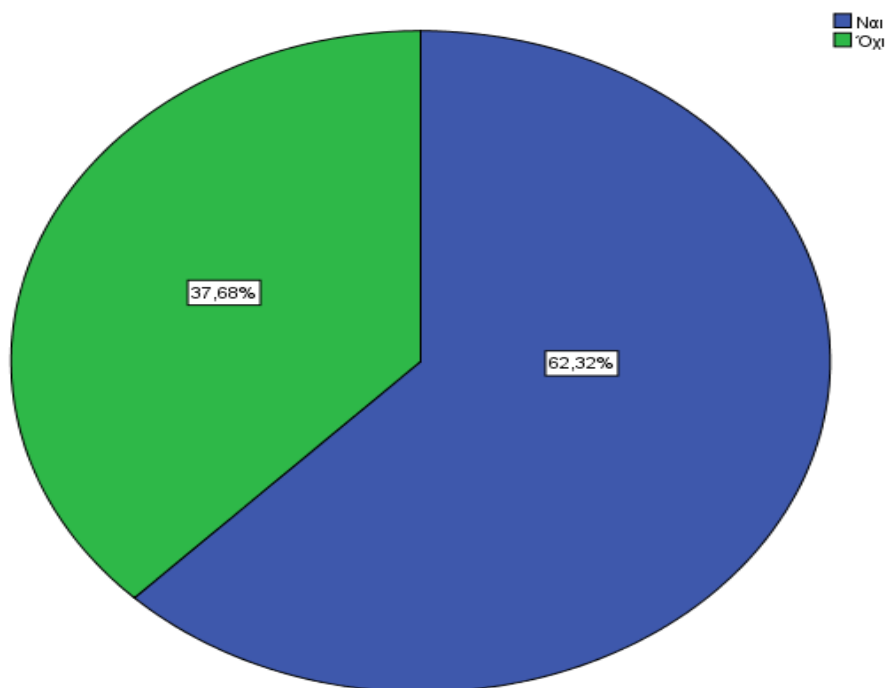
Διάγραμμα 13. Ποσοστό επιχειρήσεων που εξάγει αγαθά – υπηρεσίες στο εξωτερικό

Η εταιρεία παρέχει καινοτόμα αγαθά – υπηρεσίες

Αντίθετα, η πλειοψηφία των επιχειρήσεων του δείγματος σε ποσοστό 62,3% παρέχει καινοτόμα αγαθά – υπηρεσίες.

Διάγραμμα 14. Ποσοστό επιχειρήσεων που παρέχει καινοτόμα αγαθά – υπηρεσίες

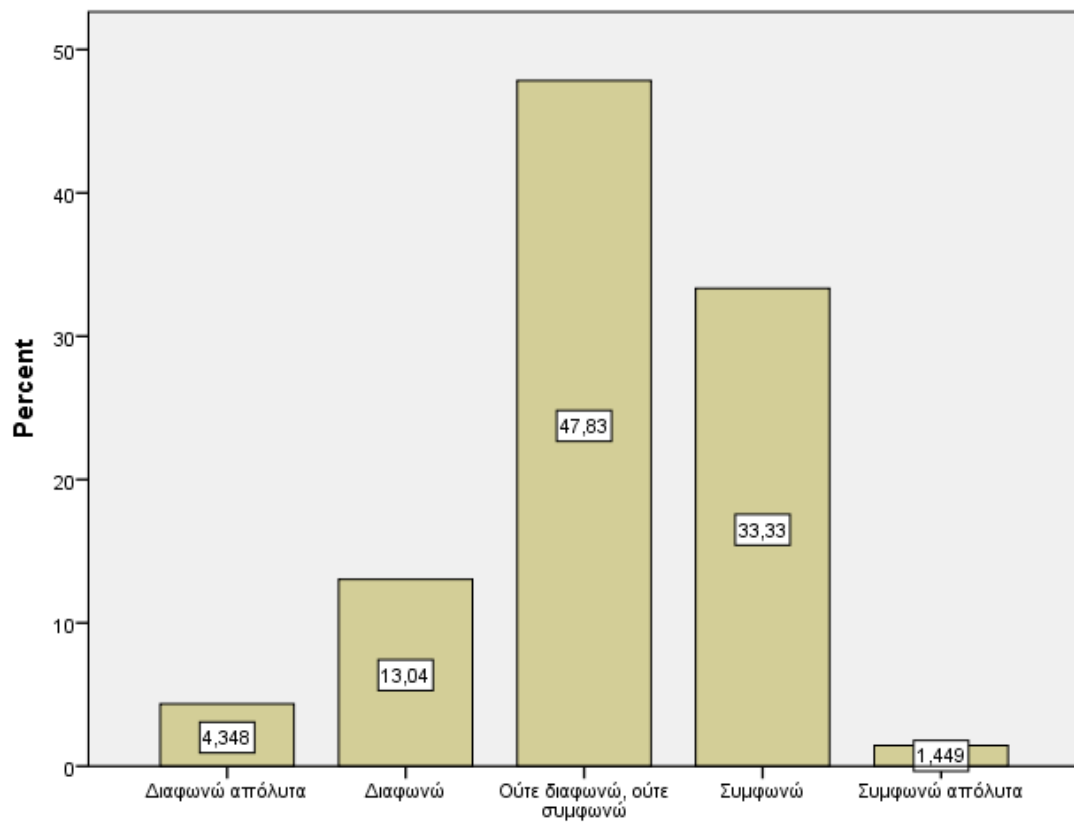
Περιγραφική στατιστική

Απόψεις ερωτηθέντων σχετικά με την επιχειρηματικότητα και την ανεργία

Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας και Επιχειρηματικότητα ανάγκης

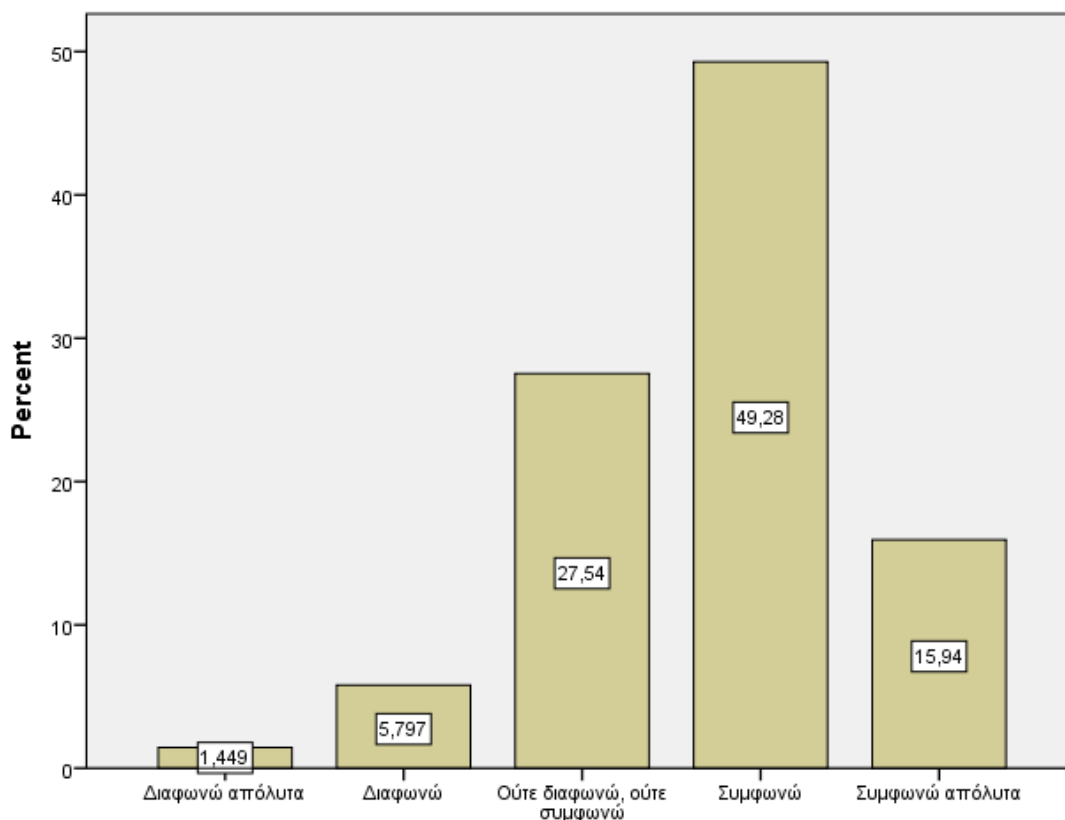
Μεγάλο μέρος του πληθυσμού δραστηριοποιείται επιχειρηματικά γιατί έχει αντιληφθεί κάποια πραγματική επιχειρηματική ευκαιρία (επιχειρηματικότητα ευκαιρίας). Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες σε ποσοστό 47,8% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με την άποψη ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού δραστηριοποιείται επιχειρηματικά γιατί έχει αντιληφθεί κάποια πραγματική επιχειρηματική ευκαιρία.

Διάγραμμα 15. Ποσοστό ερωτηθέντων που συμφωνεί ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού καθοδηγείται από την επιχειρηματικότητα ευκαιρίας

Μεγάλο μέρος του πληθυσμού δραστηριοποιείται επιχειρηματικά για λόγους βιοπορισμού (επιχειρηματικότητα ανάγκης). Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες σε ποσοστό 49,3% συμφωνεί με την άποψη ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού δραστηριοποιείται επιχειρηματικά για λόγους βιοπορισμού.

Διάγραμμα 16. Ποσοστό ερωτηθέντων που συμφωνεί ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού καθοδηγείται από την επιχειρηματικότητα ανάγκης

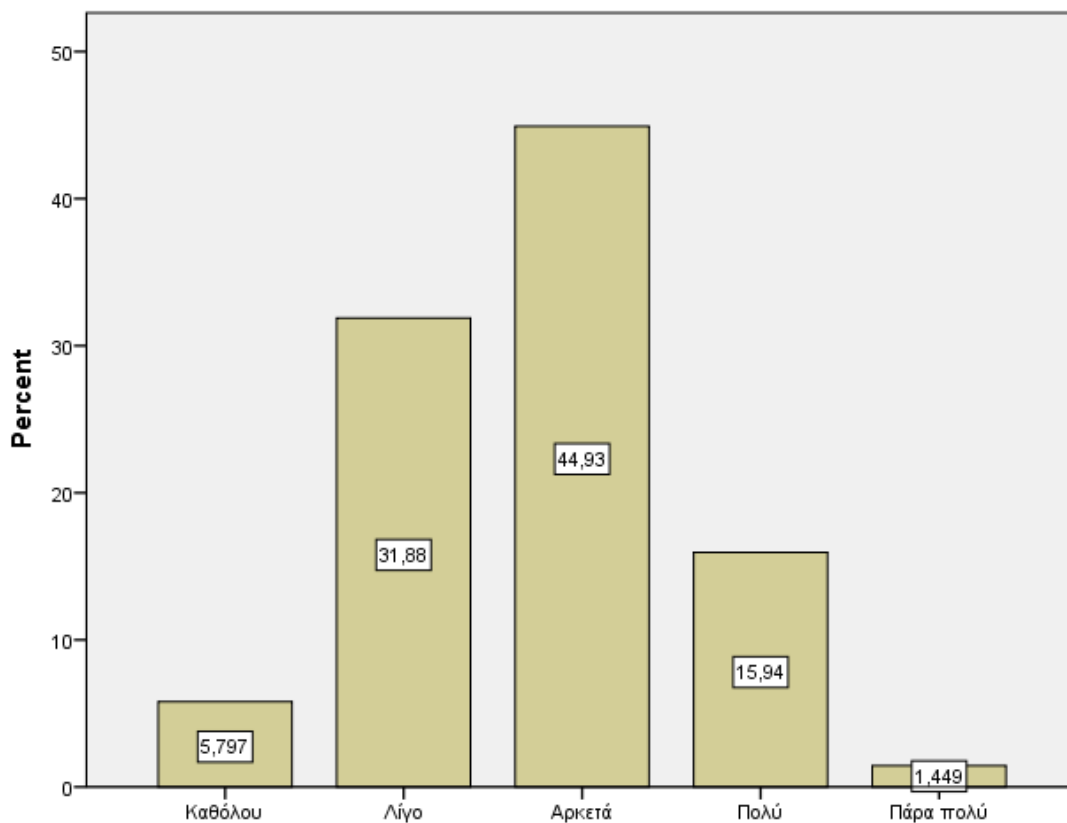

Χαρακτηριστικά που υπάρχουν στην Ελλάδα σήμερα

Υψηλό επίπεδο καινοτόμας επιχειρηματικότητας

Σε αρκετά μεγάλο βαθμό πιστεύει το 42% ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο καινοτόμας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα σήμερα.

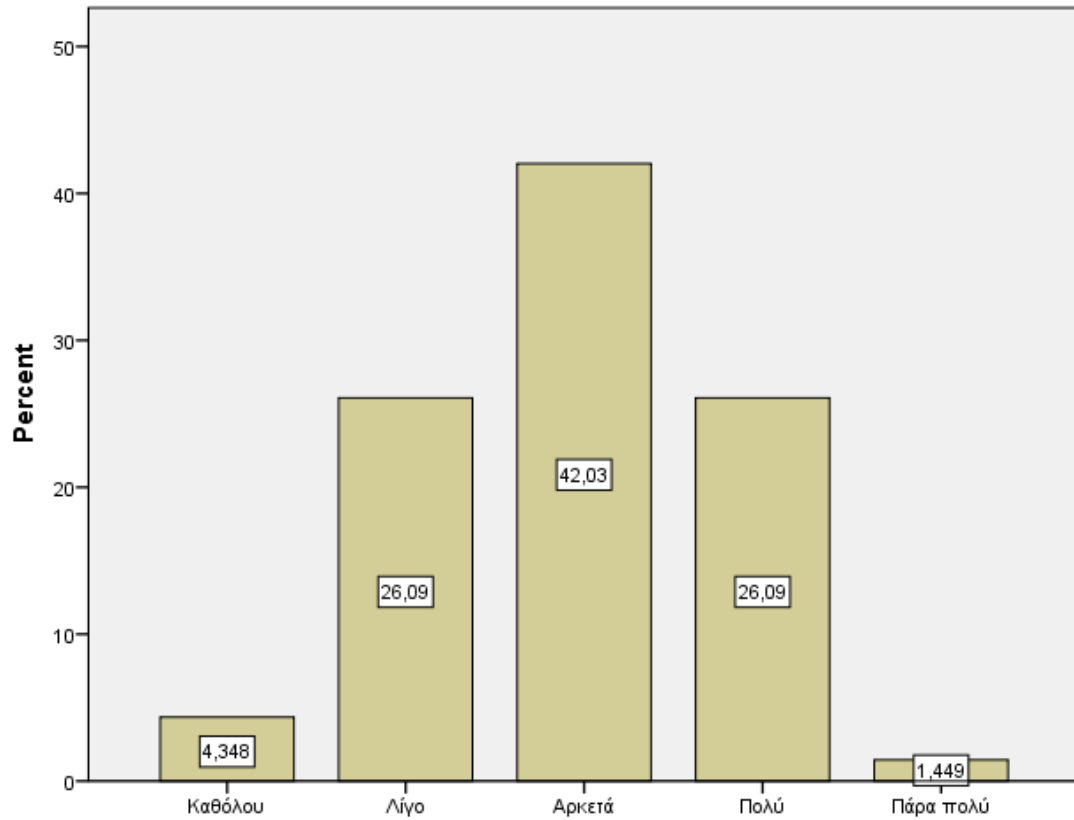
Διάγραμμα 17. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο καινοτόμας επιχειρηματικότητας

Υψηλό επίπεδο χρησιμοποίησης τεχνολογίας

Επίσης το 42% πιστεύει ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο χρησιμοποίησης της τεχνολογίας σήμερα στην Ελλάδα.

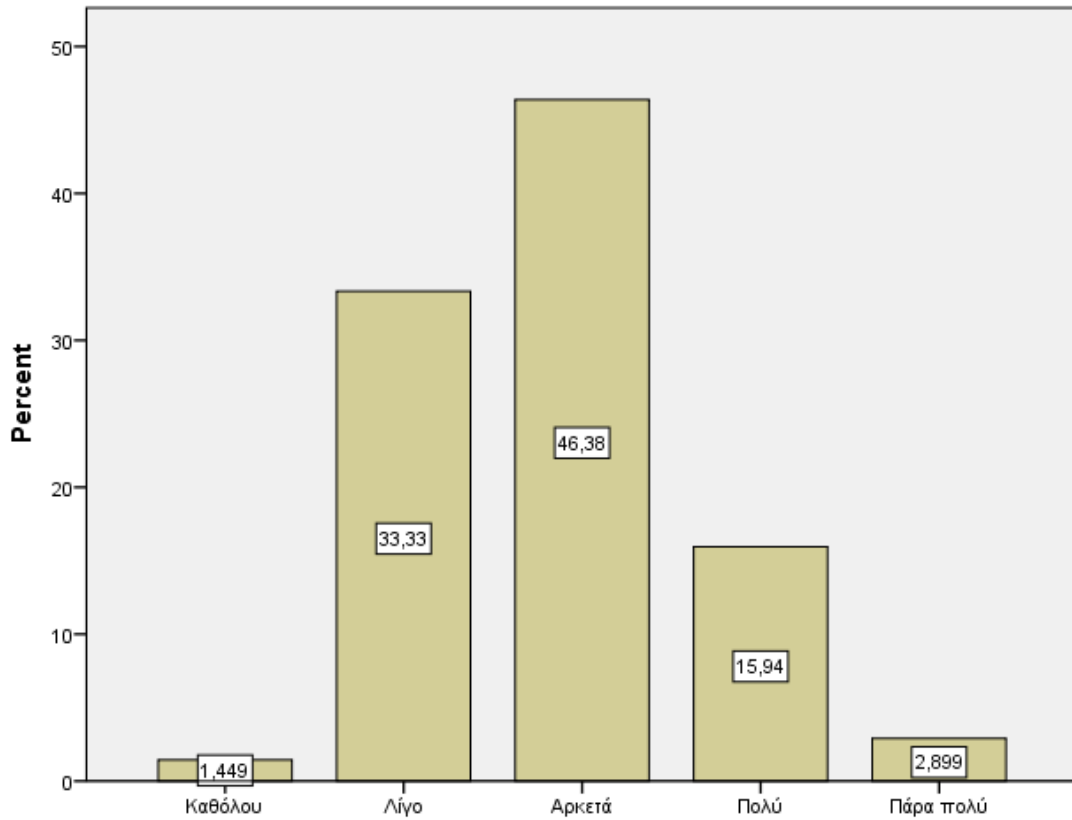
Διάγραμμα 18. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο χρησιμοποίησης τεχνολογίας

Υψηλό επίπεδο εξωστρέφειας

Παρομοίως, σε αρκετά μεγάλο βαθμό πιστεύει το 42% ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο εξωστρέφειας στην Ελλάδα σήμερα.

Διάγραμμα 19. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει υψηλό επίπεδο εξωστρέφειας

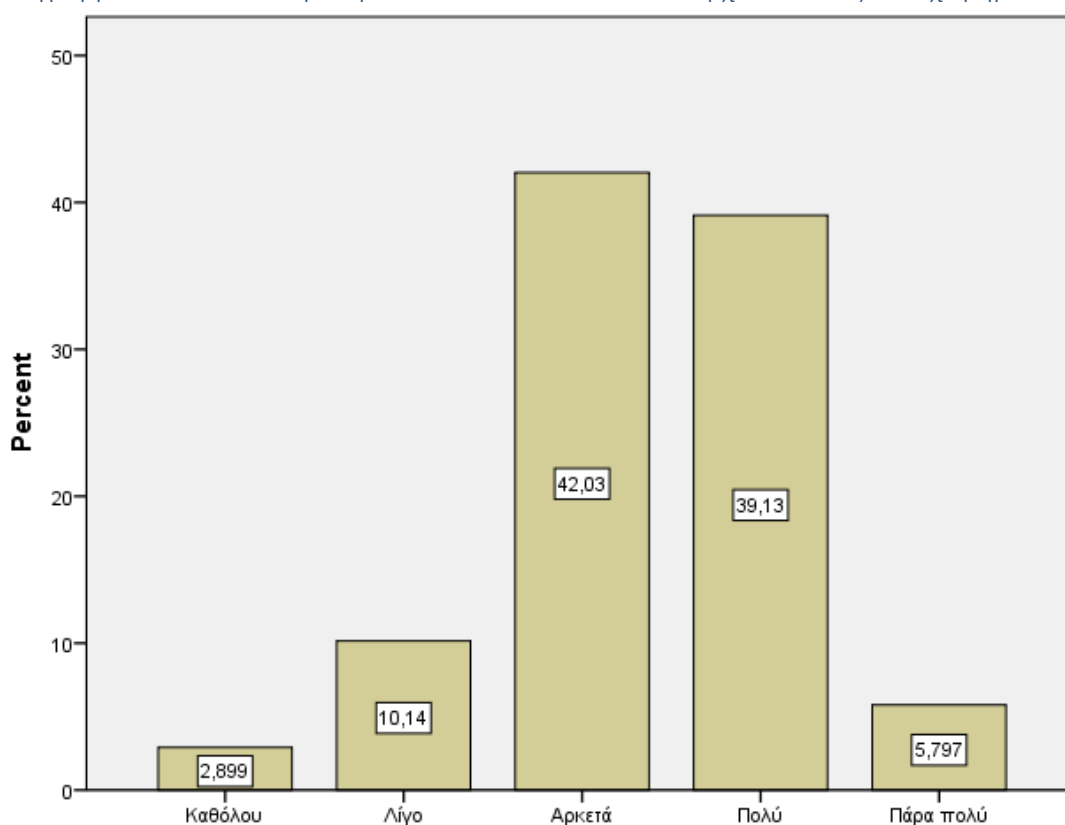

Τύποι επιχειρηματικότητας που υπάρχουν στην Ελλάδα

Επίδοξοι επιχειρηματίες

Σε αρκετά μεγάλο και σε πολύ μεγάλο βαθμό πιστεύει το 42% και το 39,1% των συμμετεχόντων στην έρευνα ότι σήμερα στην Ελλάδα υπάρχουν επίδοξοι επιχειρηματίες.

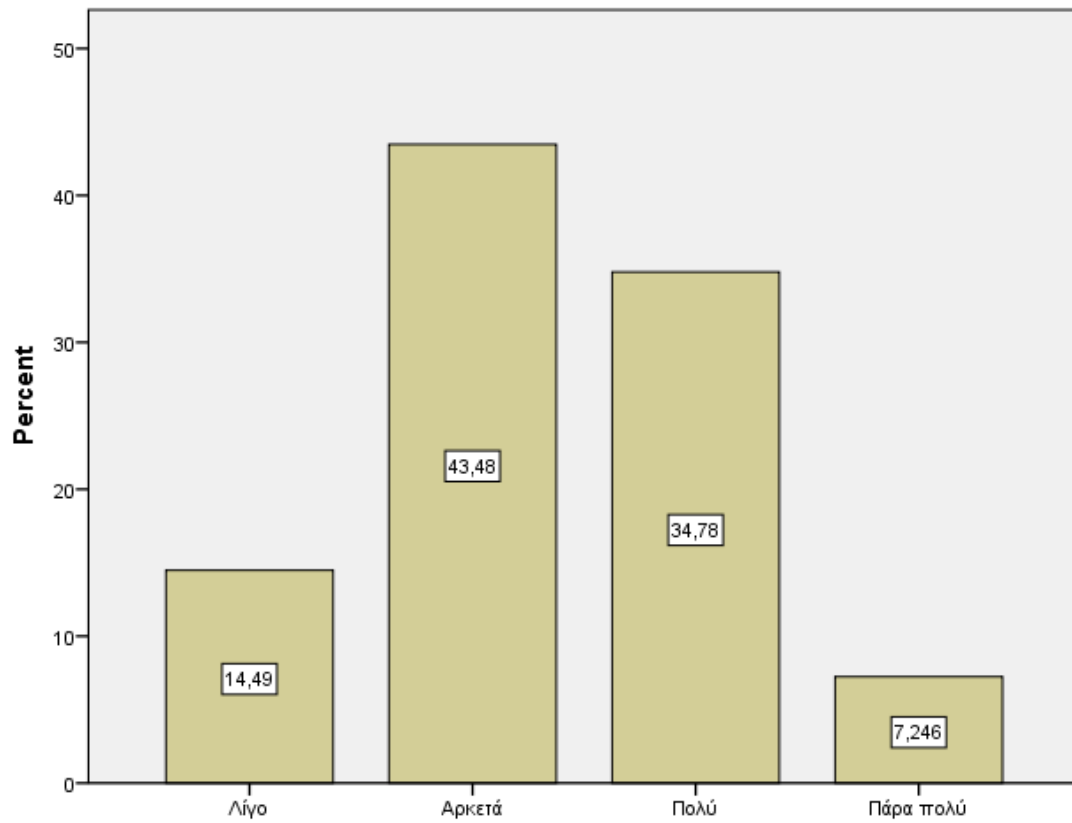
Διάγραμμα 20. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχουν επίδοξοι επιχειρηματίες

Νέοι επιχειρηματίες

Σε αρκετά μεγάλο και σε πολύ μεγάλο βαθμό πιστεύει το 43,5% και το 34,8% των συμμετεχόντων στην έρευνα ότι σήμερα στην Ελλάδα υπάρχουν νέοι επιχειρηματίες.

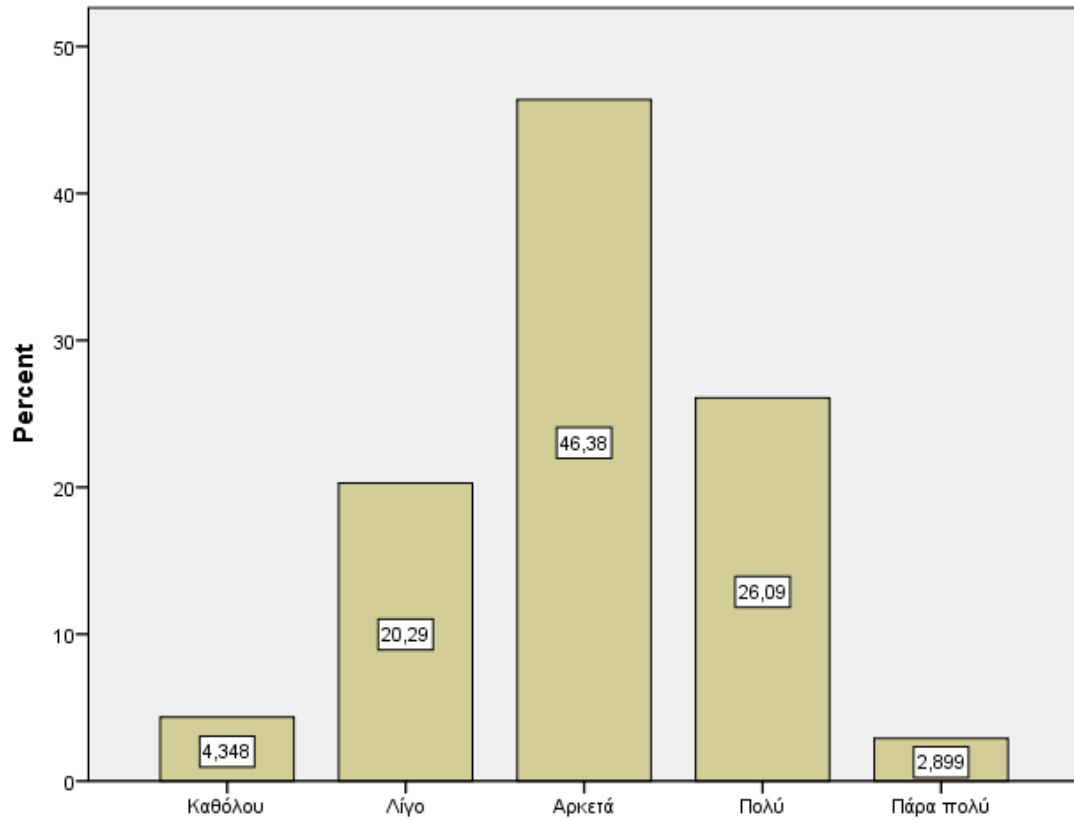
Διάγραμμα 21. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχουν νέοι επιχειρηματίες

Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων

Σε αρκετά μεγάλο βαθμό θεωρεί το 46,4% ότι στην Ελλάδα σήμερα υπάρχει επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων.

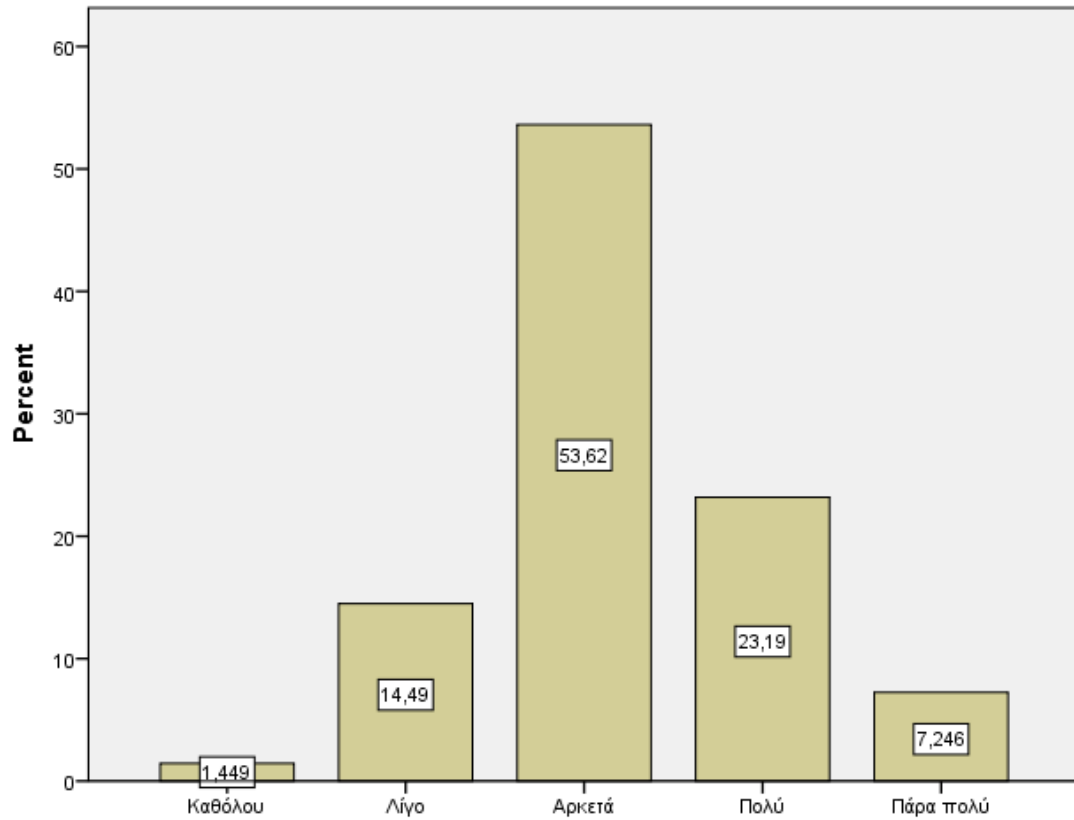
Διάγραμμα 22. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων

Καθιερωμένοι επιχειρηματίες

Τέλος, περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες στην έρευνα (53,6%) θεωρεί ότι στην Ελλάδα σήμερα υπάρχουν καθιερωμένοι επιχειρηματίες.

Διάγραμμα 23. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχουν καθιερωμένοι επιχειρηματίες

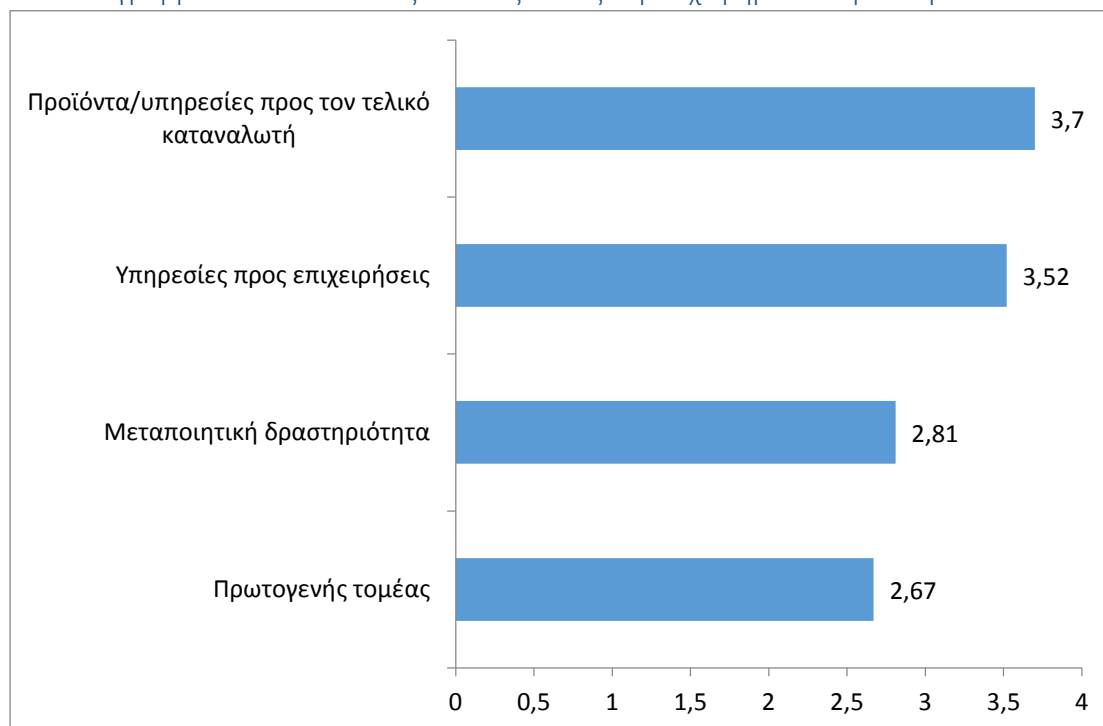
Κλάδοι στους οποίους εστιάζει η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Σε αρκετό προς πολύ μεγάλο βαθμό η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα εστιάζει σε προϊόντα/υπηρεσίες προς τον τελικό καταναλωτή (M=3,70, TA=0,828) και σε υπηρεσίες προς επιχειρήσεις (M=3,52, TA=0,699). Σε μικρό προς αρκετά μεγάλο βαθμό η επιχειρηματικότητα εστιάζει σε μεταποιητική δραστηριότητα (M=2,81, TA=0,733) και τον πρωτογενή τομέα (M=2,67, TA=0,980).

Πίνακας 10. Κλάδοι στους οποίους εστιάζει η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Πρωτογενής τομέας	2,67	0,980
Μεταποιητική δραστηριότητα	2,81	0,733
Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις	3,52	0,699
Προϊόντα/υπηρεσίες προς τον τελικό καταναλωτή	3,70	0,828

Διάγραμμα 24. Κλάδοι στους οποίους εστιάζει η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζεται ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση των απόψεων των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με τους παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Σε αρκετό προς πολύ μεγάλο βαθμό, οι τρεις κυριότεροι παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι οι κάτωθι:

- Φόβος αποτυχίας (M=3,91, TA=0,742)
- Τοπικοί πολιτισμικοί παράγοντες (M=3,81, TA=1,342)
- Επίπεδο ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας / περιφέρεια (M=3,81, TA=1,342)

Οι τρεις παράγοντες που επιδρούν λιγότερο στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι οι εξής:

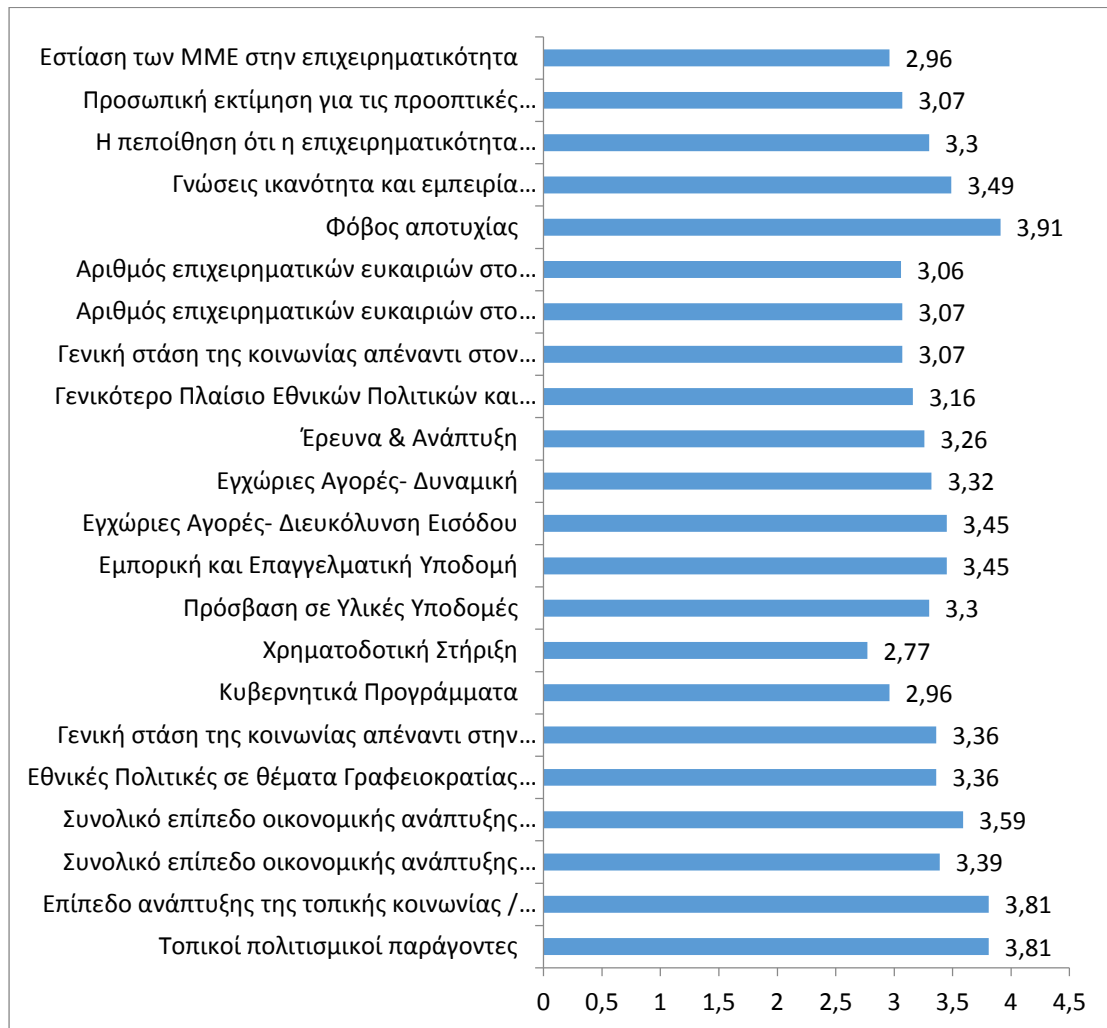
- Χρηματοδοτική Στήριξη (M=2,77, TA=1,126)
- Κυβερνητικά Προγράμματα (M=2,96, TA=0,915)
- Εστίαση των ΜΜΕ στην επιχειρηματικότητα (M=2,96, TA=0,915)

Πίνακας 11. Παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Τοπικοί πολιτισμικοί παράγοντες	3,81	1,342
Επίπεδο ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας / περιφέρεια	3,81	1,342
Συνολικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της περιφέρειας	3,39	0,878
Συνολικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της χώρας	3,59	1,089
Εθνικές Πολιτικές σε θέματα Γραφειοκρατίας και Φορολογίας	3,36	0,822
Γενική στάση της κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματική δραστηριότητα	3,36	0,822
Κυβερνητικά Προγράμματα	2,96	0,915
Χρηματοδοτική Στήριξη	2,77	1,126
Πρόσβαση σε Υλικές Υποδομές	3,30	0,912

Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή	3,45	0,978
Εγχώριες Αγορές- Διευκόλυνση Εισόδου	3,45	0,978
Εγχώριες Αγορές- Δυναμική	3,32	1,007
Έρευνα & Ανάπτυξη	3,26	1,146
Γενικότερο Πλαίσιο Εθνικών Πολιτικών και Προτεραιοτήτων	3,16	1,080
Γενική στάση της κοινωνίας απέναντι στον επιχειρηματία	3,07	0,929
Αριθμός επιχειρηματικών ευκαιριών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τη στιγμή διεξαγωγής της έρευνας	3,07	0,929
Αριθμός επιχειρηματικών ευκαιριών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον το επόμενο χρονικό διάστημα (π.χ. εξάμηνο)	3,06	0,802
Φόβος αποτυχίας	3,91	0,742
Γνώσεις ικανότητα και εμπειρία επιχειρηματικότητας	3,49	0,816
Η πεποίθηση ότι η επιχειρηματικότητα συνιστά μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας	3,30	0,671
Προσωπική εκτίμηση για τις προοπτικές βιωσιμότητας νέων εγχειρημάτων σε σύγκριση με το παρελθόν	3,07	0,773
Εστίαση των ΜΜΕ στην επιχειρηματικότητα	2,96	0,915

Διάγραμμα 25. Παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

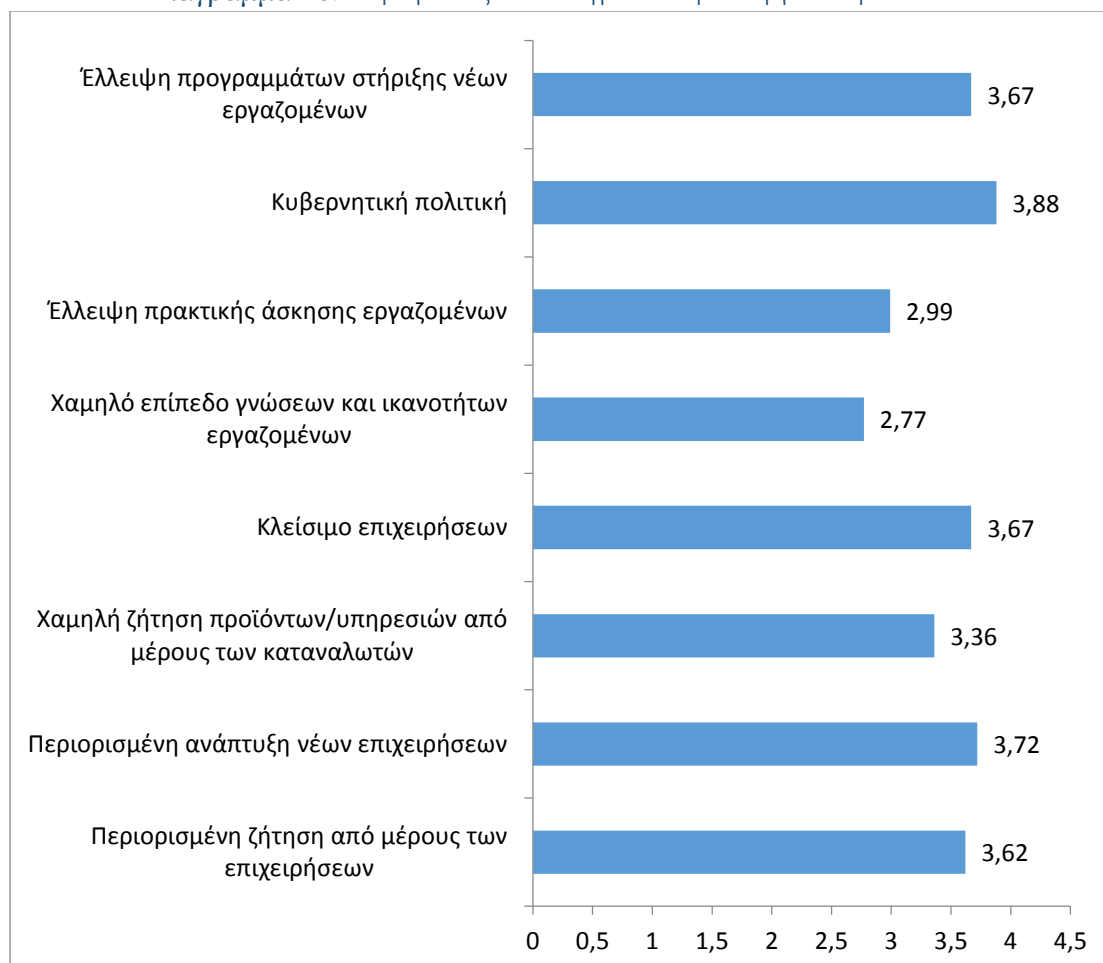
Παράγοντες που οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα

Ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση των απόνεων των ερωτηθέντων σχετικά με τους παράγοντες που οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα απεικονίζονται στον πιο κάτω πίνακα. Ο κυριότερος παράγοντας που οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα είναι η κυβερνητική πολιτική ($M=3,88$, $TA=1,051$), ενώ ο παράγοντας που οδηγεί λιγότερο στην ανεργία είναι το χαμηλό επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων εργαζομένων ($M=2,77$, $TA=1,126$).

Πίνακας 12. Παράγοντες που οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα

	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Περιορισμένη ζήτηση από μέρους των επιχειρήσεων	3,62	0,842
Περιορισμένη ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων	3,72	0,745
Χαμηλή ζήτηση προϊόντων/υπηρεσιών από μέρους των καταναλωτών	3,36	0,874
Κλείσιμο επιχειρήσεων	3,67	0,918
Χαμηλό επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων εργαζομένων	2,77	1,126
Έλλειψη πρακτικής άσκησης εργαζομένων	2,99	1,022
Κυβερνητική πολιτική	3,88	1,051
Έλλειψη προγραμμάτων στήριξης νέων εργαζομένων	3,67	0,918

Διάγραμμα 26. Παράγοντες που οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα

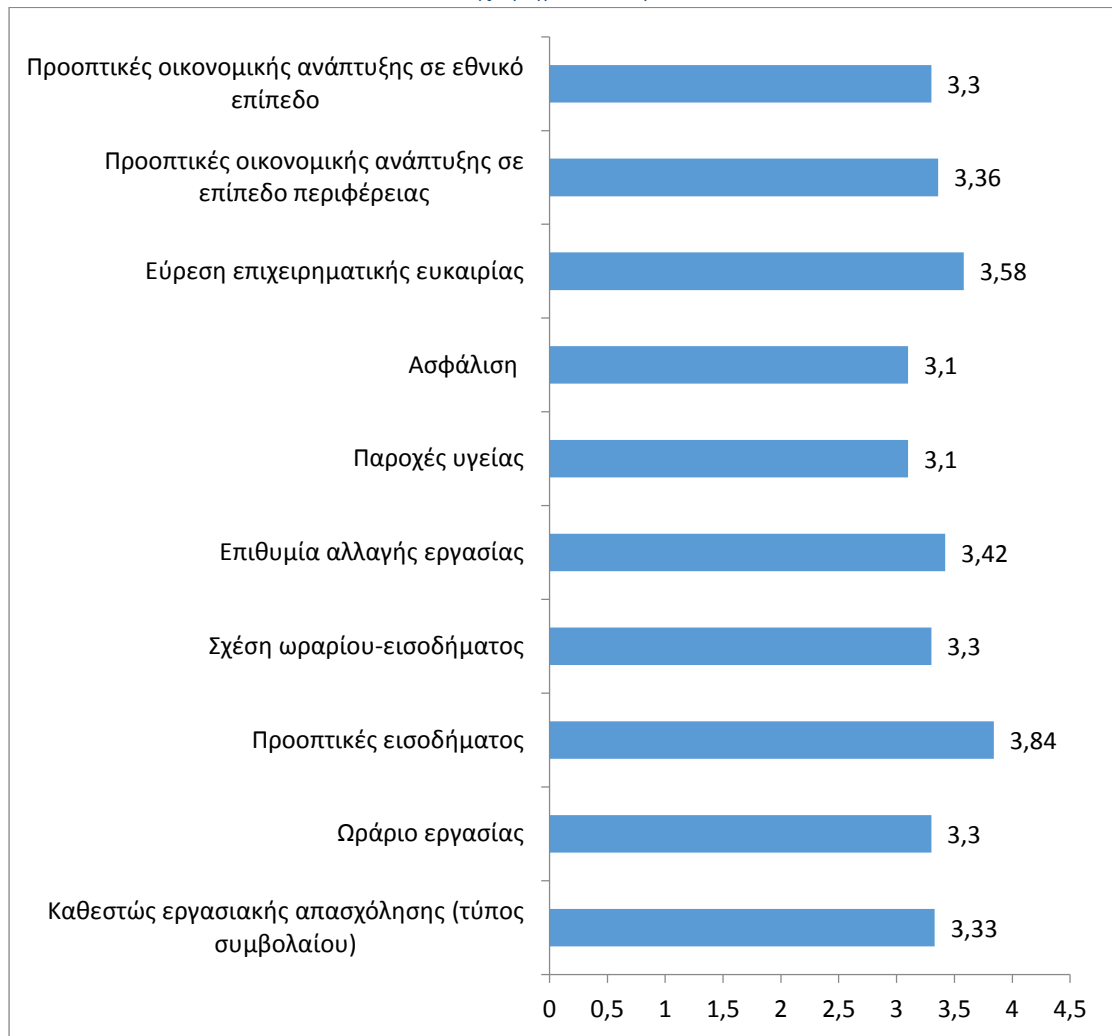
Παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα

Ο πιο κάτω πίνακας απεικονίζει και πάλι τα περιγραφικά μέτρα (μέσος όρος και τυπική απόκλιση) των απόψεων των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με τους παράγοντες που οδηγούν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα. Ο κυριότερος παράγοντας είναι οι προοπτικές εισοδήματος ($M=3,84$, $TA=0,834$), ενώ ο παράγοντας που επιδρά λιγότερο είναι οι παροχές υγείας ($M=3,10$, $TA=1,113$) και η ασφάλιση ($M=3,10$, $TA=1,073$).

Πίνακας 13. Παράγοντες που οδηγούν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα

	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Καθεστώς εργασιακής απασχόλησης (τύπος συμβολαίου)	3,33	0,700
Ωράριο εργασίας	3,30	0,912
Προοπτικές εισοδήματος	3,84	0,834
Σχέση ωραρίου-εισοδήματος	3,30	0,912
Επιθυμία αλλαγής εργασίας	3,42	0,898
Παροχές υγείας	3,10	1,113
Ασφάλιση	3,10	1,073
Εύρεση επιχειρηματικής ευκαιρίας	3,58	0,946
Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας	3,36	0,891
Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο	3,30	0,912

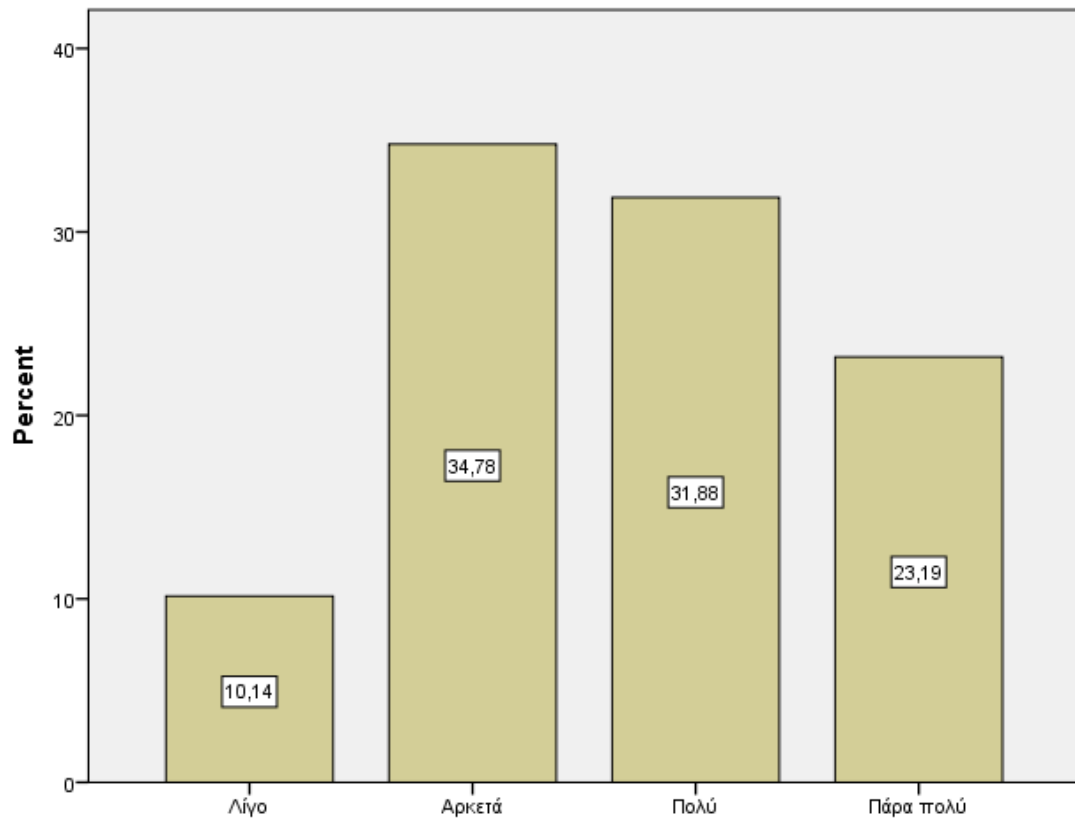
Διάγραμμα 27. Παράγοντες που οδηγούν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα

Σύνδεση ανεργίας και επιχειρηματικότητας

Σε αρκετά μεγάλο βαθμό θεωρεί το 34,8% των συμμετεχόντων στην έρευνα ότι συνδέεται η ανεργία με την επιχειρηματικότητα, με το 31,9% να θεωρεί ότι υπάρχει σε μεγάλο βαθμό σύνδεση μεταξύ ανεργίας και επιχειρηματικότητας.

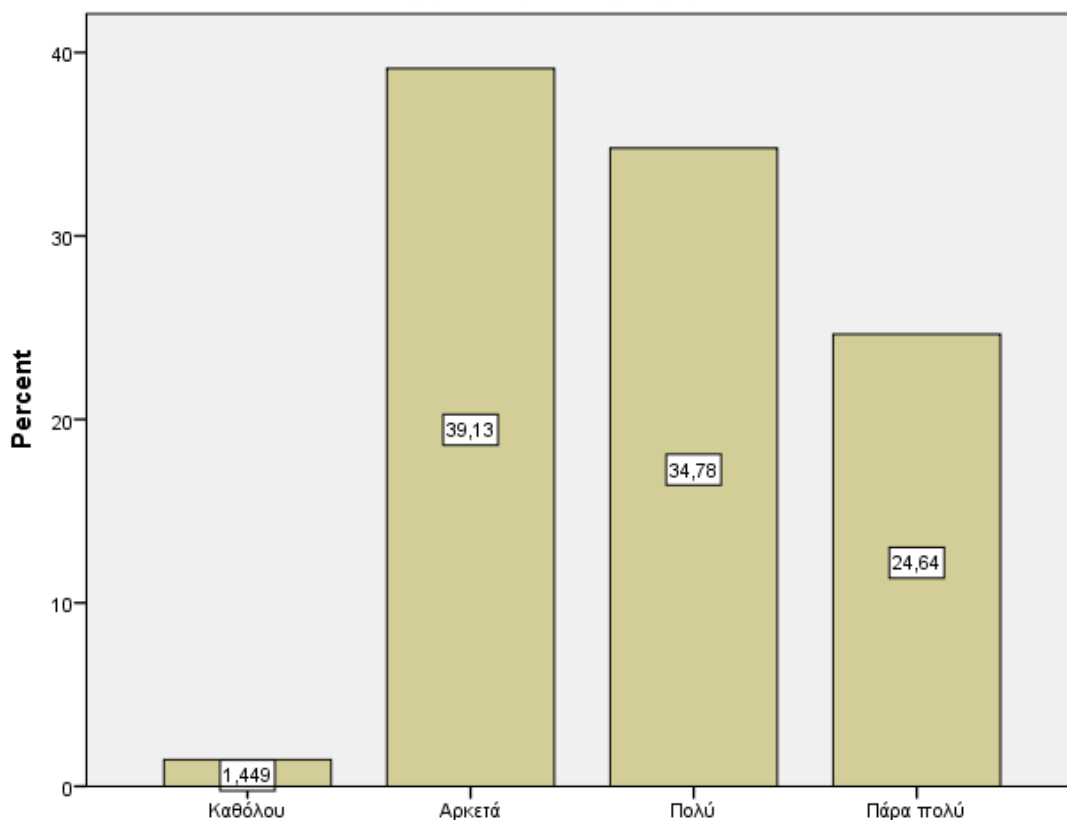
Διάγραμμα 28. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι υπάρχει σύνδεση ανεργίας και επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα ως μέσο δημιουργίας απασχόλησης

Σε αρκετά μεγάλο και πολύ μεγάλο βαθμό θεωρεί το 39,1% και 34,8% των ερωτηθέντων ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλλει θετικά στις προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης στην Ελλάδα.

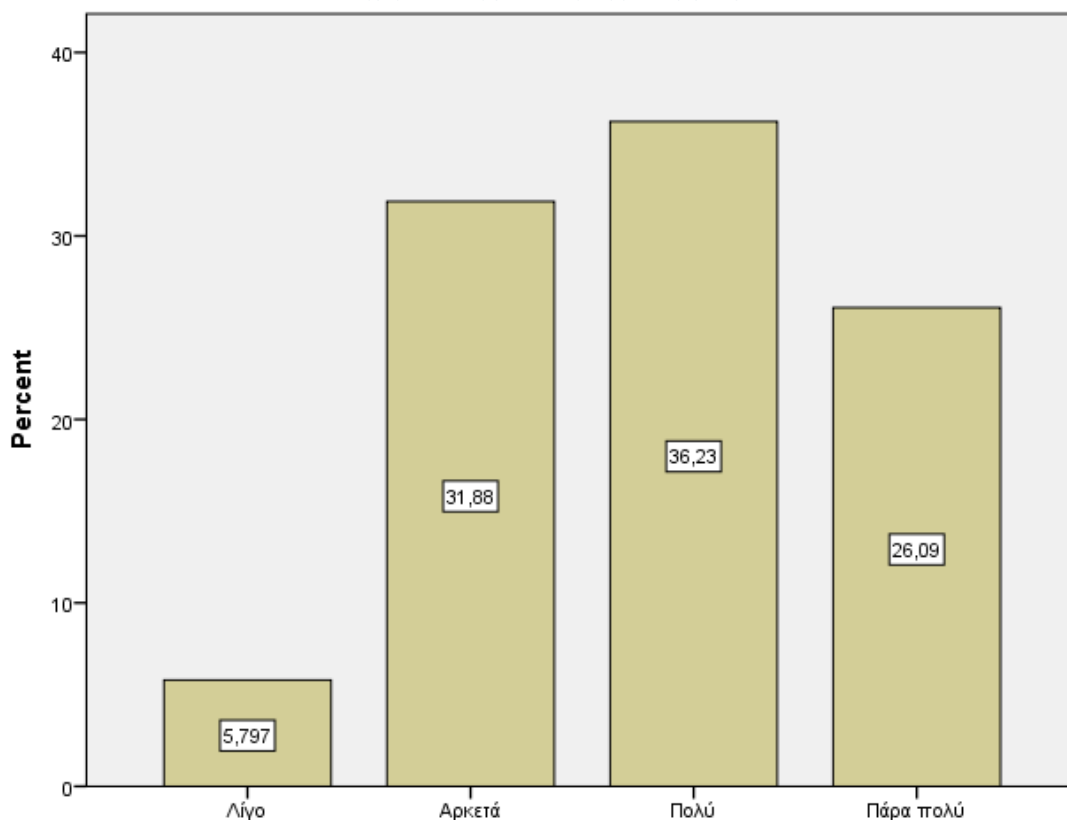
Διάγραμμα 29. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει στην απασχόληση

Η επιχειρηματικότητα ως μέσο μείωσης της ανεργίας

Επίσης σε αρκετά μεγάλο και πολύ μεγάλο βαθμό θεωρεί το 31,9% και 36,2% των ερωτηθέντων ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλει στη μείωση της ανεργίας στην Ελλάδα.

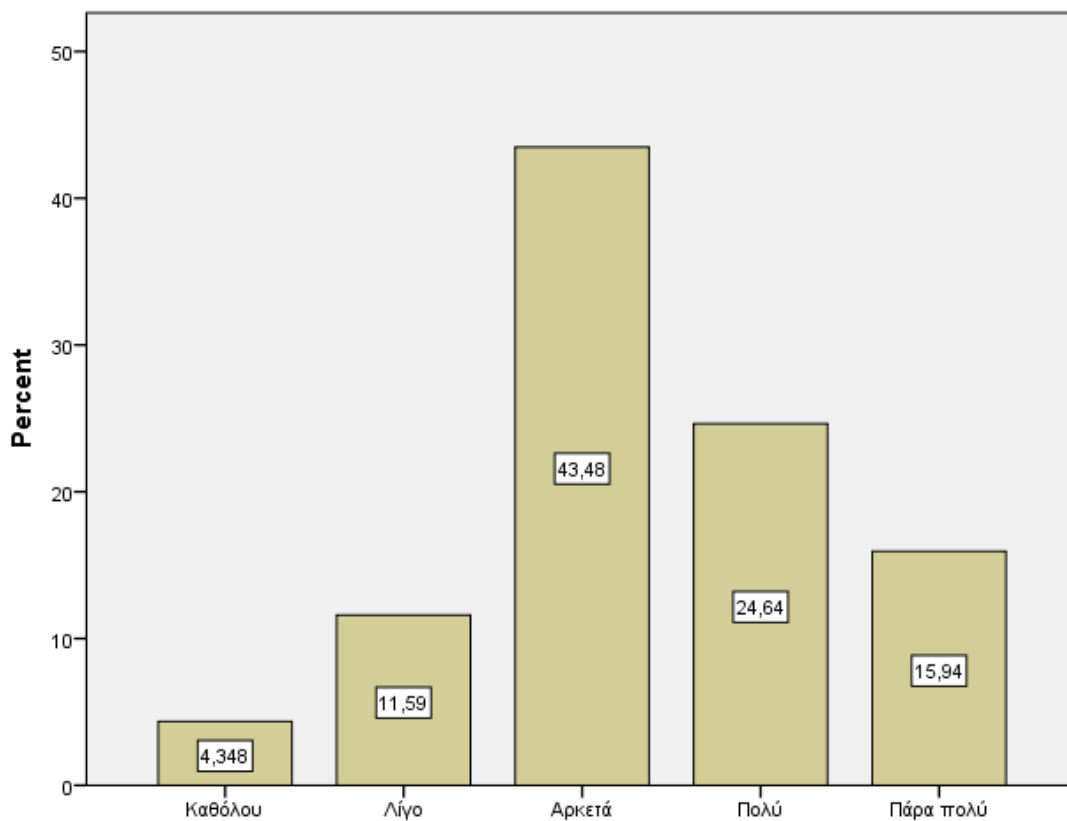
Διάγραμμα 30. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να οδηγήσει στη μείωση της ανεργίας

Η ανεργία ως παράγοντας ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας

Σε αρκετά μεγάλο βαθμό το 43,5% των συμμετεχόντων στην έρευνα πιστεύει ότι η ανεργία αποτελεί παράγοντα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.

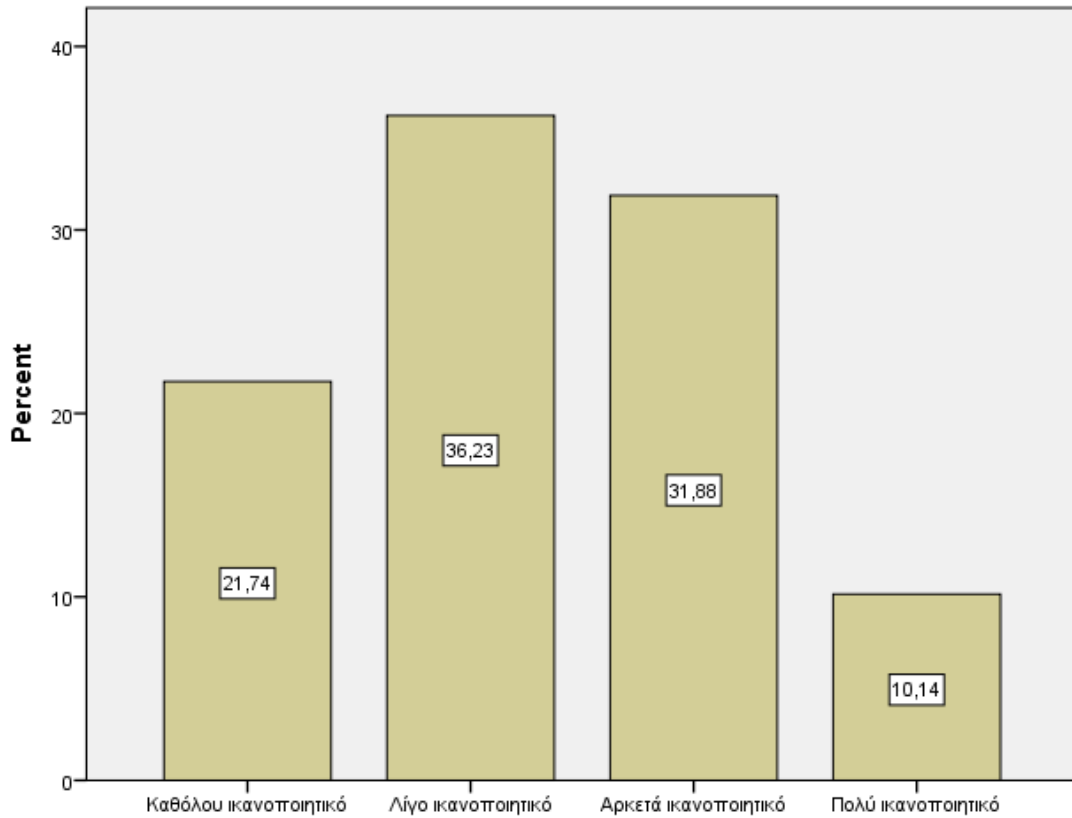
Διάγραμμα 31. Ποσοστό ερωτηθέντων που πιστεύει ότι η ανεργία μπορεί να οδηγήσει στην επιχειρηματικότητα

Θεσμικό πλαίσιο για τη στήριξη των νέων επιχειρηματιών

Σε μικρό βαθμό είναι ικανοποιημένο το 36,2% των συμμετεχόντων στην έρευνα από το θεσμικό πλαίσιο για τη στήριξη των νέων επιχειρηματιών.

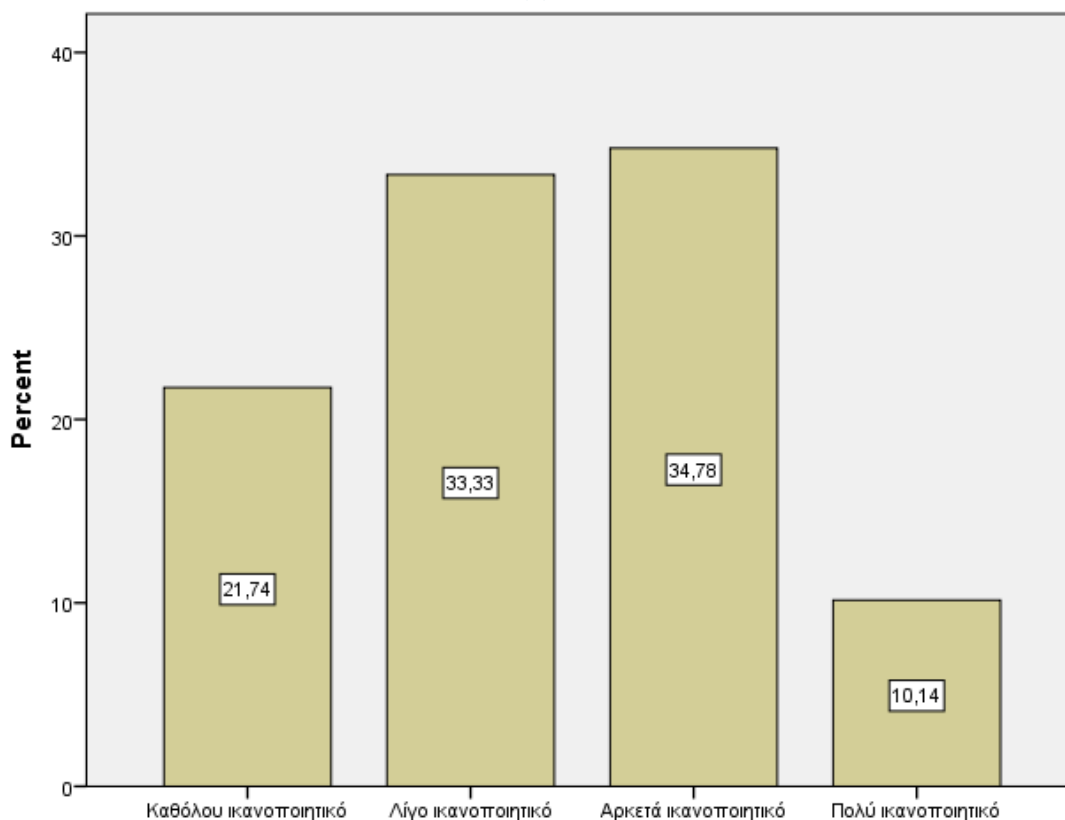
Διάγραμμα 32. Βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων με το θεσμικό πλαίσιο για τη στήριξη των νέων επιχειρηματιών

Ισχύον πλαίσιο στήριξης των ανέργων

Αρκετά ικανοποιημένοι είναι οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην έρευνα, σε ποσοστό 34,8%, από το ισχύον πλαίσιο στήριξης των ανέργων. Επίσης, το 33,3% είναι σε μικρό βαθμό ικανοποιημένο από το πλαίσιο αυτό.

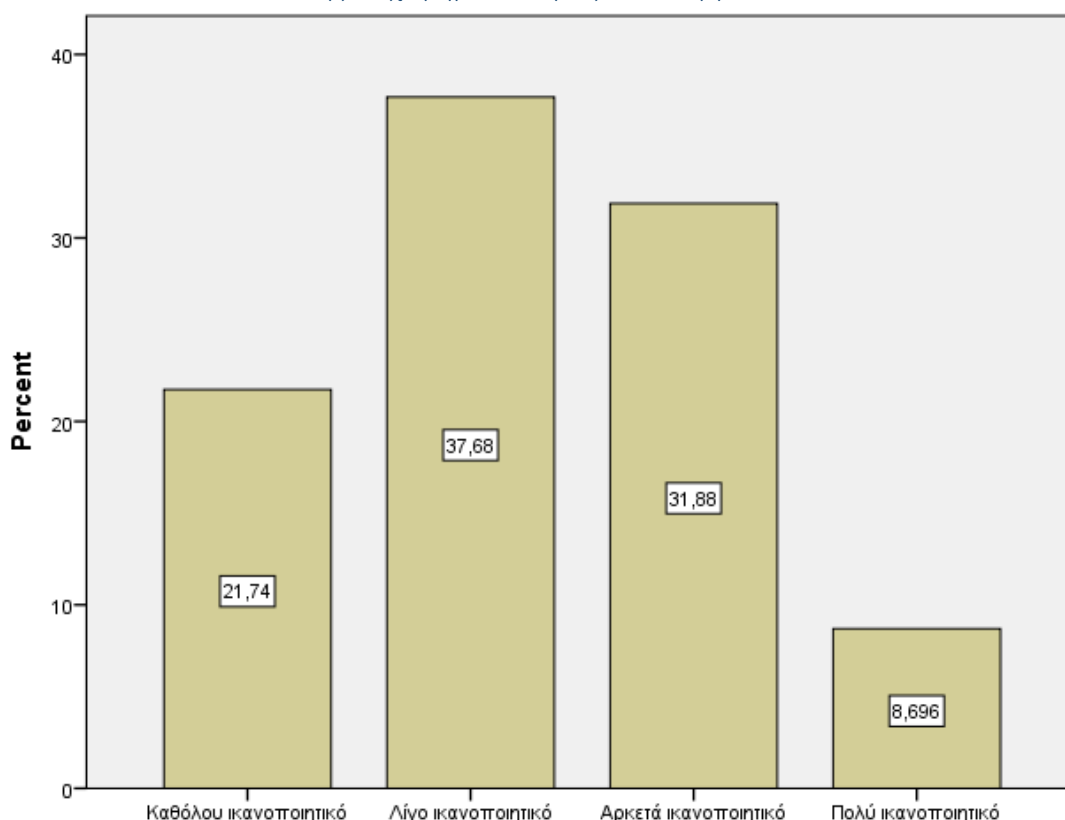
Διάγραμμα 33. Βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων με το ισχύον πλαίσιο στήριξης των ανέργων

Ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων

Τέλος, μικρό βαθμό ικανοποίησης δηλώνει το 37,7% από το ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων.

Διάγραμμα 34. Βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων με το ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων

Επαγωγική στατιστική

Αρχικά διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ του τύπου της επιχειρηματικότητας που υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα με τους παράγοντες που οδηγούν στην ανεργία. Από την ανάλυση προέκυψε ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των εξής παραγόντων:

- Μεταξύ της χαμηλής ζήτησης προϊόντων/υπηρεσιών από μέρος των καταναλωτών και των επίδοξων επιχειρηματιών ($p=0.009$)
- Μεταξύ του κλεισίματος επιχειρήσεων και των επίδοξων επιχειρηματιών ($p=0.000$)
- Μεταξύ του χαμηλού επιπέδου γνώσεων και ικανοτήτων εργαζομένων και των επίδοξων επιχειρηματιών ($p=0.000$)
- Μεταξύ της κυβερνητικής πολιτικής και των επίδοξων επιχειρηματιών ($p=0.011$)
- Μεταξύ της χαμηλής ζήτησης προϊόντων/υπηρεσιών από μέρος των καταναλωτών και των νέων επιχειρηματιών ($p=0.002$)

- Μεταξύ του χαμηλού επιπέδου γνώσεων και ικανοτήτων εργαζομένων και των νέων επιχειρηματιών (p=0.006)
- Μεταξύ της κυβερνητικής πολιτικής και των νέων επιχειρηματιών (p=0.002)
- Μεταξύ της έλλειψη προγραμμάτων στήριξης νέων εργαζομένων και των νέων επιχειρηματιών (p=0.014)
- Μεταξύ της περιορισμένης ζήτησης από μέρους των επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (p=0.019)
- Μεταξύ της περιορισμένης ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (p=0.002)
- Μεταξύ του κλεισίματος επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (p=0.021)
- Μεταξύ της έλλειψη πρακτικής άσκησης εργαζομένων και της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (p=0.009)
- Μεταξύ της κυβερνητικής πολιτικής και της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (p=0.000)
- Μεταξύ της έλλειψη προγραμμάτων στήριξης νέων εργαζομένων και της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (p=0.019)
- Μεταξύ της περιορισμένης ζήτησης από μέρους των επιχειρήσεων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών (p=0.022)
- Μεταξύ της περιορισμένης ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών (p=0.035)
- Μεταξύ της χαμηλής ζήτησης προϊόντων/υπηρεσιών από μέρους των καταναλωτών και των καθιερωμένων επιχειρηματιών (p=0.001)
- Μεταξύ του χαμηλού επιπέδου γνώσεων και ικανοτήτων εργαζομένων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών (p=0.000)
- Μεταξύ της έλλειψη πρακτικής άσκησης εργαζομένων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών (p=0.000)
- Μεταξύ της κυβερνητικής πολιτικής και των καθιερωμένων επιχειρηματιών (p=0.000)
- Μεταξύ της έλλειψη προγραμμάτων στήριξης νέων εργαζομένων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών (p=0.000)

Στη συνέχεια, με τη χρήση του χ τετράγωνο εξετάστηκε το επίπεδο ικανοποίησης των ερωτηθέντων από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για τη στήριξη των νέων επιχειρηματιών και των τύπων επιχειρηματικότητας που υπάρχουν στην Ελλάδα σήμερα. Το σχετικά χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης των ερωτηθέντων από το πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων βρέθηκε ότι σχετίζεται με την ύπαρξη όλων των τύπων επιχειρηματικότητας: επίδοξων επιχειρηματιών ($p=0.012$), νέων επιχειρηματιών ($p=0.009$), επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ($p=0.001$) και καθιερωμένων επιχειρηματιών ($p=0.000$).

Επίσης, με τη χρήση του χ τετράγωνο εξετάστηκε το επίπεδο ικανοποίησης των ερωτηθέντων από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για τη στήριξη των ανέργων και των τύπων επιχειρηματικότητας που υπάρχουν στην Ελλάδα σήμερα. Το σχετικά χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης των ερωτηθέντων από αυτό το θεσμικό πλαίσιο βρέθηκε ότι σχετίζεται με την ύπαρξη όλων των τύπων επιχειρηματικότητας: επίδοξων επιχειρηματιών ($p=0.022$), νέων επιχειρηματιών ($p=0.024$), επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ($p=0.001$) και καθιερωμένων επιχειρηματιών ($p=0.000$).

Επιπλέον, με τη χρήση του χ τετράγωνο εξετάστηκε το επίπεδο ικανοποίησης των ερωτηθέντων από το ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων και των τύπων επιχειρηματικότητας που υπάρχουν στην Ελλάδα σήμερα. Το σχετικά χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης των ερωτηθέντων από το πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων βρέθηκε ότι σχετίζεται με την ύπαρξη όλων των τύπων επιχειρηματικότητας: επίδοξων επιχειρηματιών ($p=0.008$), νέων επιχειρηματιών ($p=0.002$), επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ($p=0.003$) και καθιερωμένων επιχειρηματιών ($p=0.012$).

Εν συνεχεία, εξετάστηκε η συσχέτιση μεταξύ των παραγόντων που μπορούν να οδηγήσουν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα και των τύπων επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα σήμερα. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πιο κάτω πίνακα. Όπως παρατηρούμε, η καθιερωμένη επιχειρηματικότητα σχετίζεται με όλους τους παράγοντες που μπορούν να στρέψουν τους ανέργους στην επιχειρηματικότητα. Το ωράριο εργασίας και η σχέση ωραρίου και εισοδήματος σχετίζονται με τους επίδοξους επιχειρηματίες, ενώ μόνο η εύρεση επιχειρηματικής

ευκαιρίας σχετίζεται με τη νέα επιχειρηματικότητα. Τέλος, η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων σχετίζεται με το καθεστώς εργασιακής απασχόλησης, την επιθυμία αλλαγής εργασίας, την εύρεση επιχειρηματικής ευκαιρίας, καθώς και τις προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας και σε εθνικό επίπεδο.

Πίνακας 14. Σχέση μεταξύ παραγόντων που στρέφουν τους ανέργους στην επιχειρηματικότητα και του τύπου επιχειρηματικότητας

	Επίδοξοι επιχειρηματίες	Νέοι επιχειρηματίες	Επ/τα αρχικών σταδίων	Καθιερωμένοι επιχειρηματίες
Καθεστώς εργασιακής απασχόλησης (τύπος συμβολαίου)	0,252	0,064	0,022	0,000
Ωράριο εργασίας	0,015	0,097	0,132	0,000
Προοπτικές εισοδήματος	0,422	0,001	0,082	0,002
Σχέση ωραρίου- εισοδήματος	0,045	0,007	0,512	0,000
Επιθυμία αλλαγής εργασίας	0,346	0,188	0,014	0,005
Παροχές υγείας	0,539	0,188	0,061	0,000
Ασφάλιση	0,702	0,395	0,172	0,000
Εύρεση επιχειρηματικής ευκαιρίας	0,132	0,003	0,001	0,001
Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας	0,906	0,092	0,007	0,000
Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο	0,086	0,031	0,000	0,005

Τέλος, εξετάστηκε η σχέση μεταξύ του τύπου επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα σήμερα και των παραγόντων εκείνων που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πιο κάτω πίνακα.

Πίνακας 15. Σχέση μεταξύ παραγόντων που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και του τύπου επιχειρηματικότητας

	Επίδοξοι επιχειρηματίες	Νέοι επιχειρηματίες	Επ/τα αρχικών σταδίων	Καθιερωμένοι επιχειρηματίες
Τοπικοί πολιτισμικοί παράγοντες	0,290	0,175	0,120	0,021
Επίπεδο ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας / περιφέρεια	0,002	0,038	0,014	0,000
Συνολικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της περιφέρειας	0,334	0,130	0,105	0,049
Συνολικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της χώρας	0,002	0,094	0,041	0,313
Εθνικές Πολιτικές σε θέματα Γραφειοκρατίας και Φορολογίας	0,076	0,082	0,025	0,018
Γενική στάση της κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματική δραστηριότητα	0,082	0,138	0,169	0,255
Κυβερνητικά Προγράμματα	0,028	0,096	0,034	0,000
Χρηματοδοτική Στήριξη	0,000	0,045	0,011	0,003
Πρόσβαση σε	0,001	0,025	0,000	0,041

Υλικές Υποδομές				
Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή	0,007	0,004	0,000	0,005
Εγχώριες Αγορές- Διευκόλυνση Εισόδου	0,016	0,012	0,071	0,007
Εγχώριες Αγορές- Δυναμική	0,000	0,001	0,053	0,026
Έρευνα & Ανάπτυξη	0,003	0,000	0,004	0,012
Γενικότερο Πλαίσιο Εθνικών Πολιτικών και Προτεραιοτήτων	0,000	0,112	0,108	0,001
Γενική στάση της κοινωνίας απέναντι στον επιχειρηματία	0,007	0,089	0,056	0,001
Αριθμός επιχειρηματικών ευκαιριών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τη στιγμή διεξαγωγής της έρευνας	0,005	0,008	0,182	0,077
Αριθμός επιχειρηματικών ευκαιριών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον το επόμενο χρονικό διάστημα (π.χ. εξάμηνο)	0,001	0,070	0,005	0,174
Φόβος αποτυχίας	0,119	0,040	0,335	0,162

Γνώσεις ικανότητα και εμπειρία επιχειρηματικότητας	0,012	0,366	0,001	0,000
Η πεποίθηση ότι η επιχειρηματικότητα συνιστά μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας	0,189	0,223	0,014	0,035
Προσωπική εκτίμηση για τις προοπτικές βιωσιμότητας νέων εγχειρημάτων σε σύγκριση με το παρελθόν	0,002	0,000	0,004	0,000
Εστίαση των ΜΜΕ στην επιχειρηματικότητα	0,009	0,091	0,000	0,108

Βιβλιογραφία

1. Argurous, G. (2011) *Statistics for research: with a guide to SPSS*. London, Sage.
2. Blessing, L.T.M., Chakrabarti, A. (2009) *DRM, a design research methodology*. Luxembourg: Springer
3. Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα, Μεταίχμιο.
4. Javeau, C. (2000) *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*. Αθήνα, Τυπωθήτω.
5. Κυριαζή, Ν. (2009) *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
6. Singh, K. (2007) *Quantitative social research methods*. New Delhi, Sage.

5. Επίλογος – Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία στόχο είχε να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανεργίας στην Ελλάδα σήμερα, η οποία χαρακτηρίζεται από ένα αρνητικό οικονομικό περιβάλλον, τόσο στο πεδίο της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, όσο και στο πεδίο της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, εξαιτίας της υψηλής φορολογίας και του ασταθούς επενδυτικού και φορολογικού πλαισίου, όπως καταγράφηκε και στην έρευνα McKinsey & Company (2011).

Μέσα από την έρευνα αυτή εξάγονται ορισμένα ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Το πρώτο αφορά την υπάρχουσα κατάσταση στο πεδίο της επιχειρηματικότητας. Η έρευνα κατέδειξε πως ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού δραστηριοποιείται στο πλαίσιο της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας, αλλά ένα μεγαλύτερο στο πλαίσιο της επιχειρηματικότητας ανάγκης. Έτσι, ενώ υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες που έχουν γίνει αντιληπτές, οι λόγοι βιοπορισμού είναι κυριότερος προσδιοριστικός παράγοντας της ενασχόλησης με την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα σήμερα. Άλλωστε, οι προοπτικές εισοδήματος βρέθηκε να είναι ο πρώτιστος παράγοντας που ωθεί τους ανέργους να στραφούν στην επιχειρηματικότητα. Το γεγονός ότι στην Ελλάδα υπάρχει υψηλό επίπεδο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης λόγω ανάγκης, σε αντίθεση με την επιχειρηματικότητα που κινητοποιείται από τον εντοπισμό ευκαιριών, καταγράφηκε και στην έκθεση του IOBE (2016).

Ένα δεύτερο συμπέρασμα που εξάγεται μέσα από την παρούσα πρωτογενή έρευνα αφορά τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας σήμερα στην Ελλάδα. Σε υψηλό βαθμό γίνεται χρήση της τεχνολογίας, ενώ σε αρκετά μεγάλο υπάρχει υψηλό επίπεδο καινοτόμας επιχειρηματικότητας, εξωστρέφειας, αλλά και καθιερωμένοι επιχειρηματίες. Επίσης σε αρκετά μεγάλο βαθμό, αν και χαμηλότερο, υπάρχουν επίδοξοι και νέοι επιχειρηματίες, ενώ σε ακόμα μικρότερο υπάρχει επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων. Το γεγονός ότι παρατηρείται αύξηση της τεχνολογίας και της εξωστρέφειας στις ελληνικές επιχειρήσεις από το 2013 και έπειτα καταγράφηκε και στην έκθεση του IOBE (2016).

Τα παραπάνω αποτελέσματα ερμηνεύονται ως εξής: ενώ οι Έλληνες στρέφονται προς την επιχειρηματικότητα ως ένα μέσο βιοπορισμού, κυρίως, υπάρχουν αρκετοί ανασταλτικοί παράγοντες για την έναρξη μίας επιχειρηματικής δραστηριότητας. Για παράδειγμα, βρέθηκε από την έρευνα πως οι παροχές υγείας και ασφάλισης δεν αποτελούν παράγοντες που θα τους παρακινήσουν να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα, όπως επίσης και η χρηματοδοτική στήριξη και τα κυβερνητικά προγράμματα, κάτι το οποίο αναφέρεται και από τους Ιωαννίδη και Γιωτόπουλο (2014). Συνεπώς, η απουσία κυβερνητικής ενθάρρυνσης και στήριξης της επιχειρηματικότητας αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα που επιδρά αρνητικά, ή ακόμα και ανασταλτικά, στη στροφή των Ελλήνων πολιτών προς την επιχειρηματικότητα. Άλλωστε, βρέθηκε ένα πολύ χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης των συμμετεχόντων στην έρευνα από το ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων, σε όλους τους τύπους επιχειρηματικότητας (επίδοξων επιχειρηματιών, νέων επιχειρηματιών, επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων και καθιερωμένων επιχειρηματιών), σε αντίθεση με την ικανοποίηση από το ισχύον πλαίσιο στήριξης των ανέργων. Ωστόσο, ένα καλύτερο πλαίσιο στήριξης των ανέργων ενδεχομένως να αποτελεί παράγοντα που αποθαρρύνει την ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα, σε συνδυασμό και με τους προαναφερθέντες παράγοντες, χωρίς αυτό να σημαίνει πως θα πρέπει να καταργηθεί αυτό το πλαίσιο. Άλλωστε, η κυβερνητική πολιτική αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα που ευθύνεται για το υψηλό ποσοστό ανεργίας. Όμως, θα πρέπει να γίνουν βήματα προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης και ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας.

Σε αυτό το πλαίσιο, ενδεχομένως να πρέπει να ενισχυθεί και η υποστήριξη του κράτους προς την επιχειρηματικότητα που αφορά τόσο των πρωτογενή τομέα, όσο και τη μεταποιητική δραστηριότητα, καθώς αποτελούν κλάδους στους οποίους δεν εστιάζει η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τους κλάδους της παροχής προϊόντων και υπηρεσιών προς τους τελικούς καταναλωτές και την παροχή υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις. Χωρίς να υποτιμώνται οι δύο τελευταίοι κλάδοι της οικονομίας και δεδομένου ότι μπορούν να προσφέρουν πολλά κυρίως σε επίπεδο καινοτομίας (για παράδειγμα υπηρεσίες πληροφορικής και τεχνολογίας προς επιχειρήσεις), η Ελλάδα μπορεί να στηριχθεί στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας και στους δύο παραπάνω κλάδους, τη μεταποιητική δραστηριότητα και τον πρωτογενή

τομέα. Καθώς η Ελλάδα αποτελεί μία χώρα με σημαντικό πρωτογενή τομέα, η ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας σε αυτόν τον κλάδο:

α) μπορεί να αυξήσει περισσότερο την εξωστρέφεια της χώρας (π.χ. εξαγωγή αγροτικών / κτηνοτροφικών προϊόντων),

β) μπορεί να συμβάλει στη μείωση της ανεργίας και της αστυφιλίας με αποτέλεσμα την ανάπτυξη των περιφερειών και της υπαίθρου και της αποσυμφόρησης των μεγάλων αστικών κέντρων (π.χ. νέοι αγρότες που επιλέγουν να μείνουν στην ύπαιθρο και όχι να μετακομίσουν σε μεγάλο αστικό κέντρο προς ανεύρεση εργασίας). Άλλωστε, μέσα από την έρευνα βρέθηκε επίσης πως οι τοπικοί πολιτισμικοί παράγοντες και το επίπεδο ανάπτυξης της περιφέρειας αποτελούν δύο σημαντικούς παράγοντες που επιδρούν σε αρκετά μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, όπως επίσης υποστηρίζεται και από άλλους ερευνητές (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος, 2014; Huggins και Williams, 2011).

γ) μπορεί να οδηγήσει στην περαιτέρω ανάπτυξη της τεχνολογίας (π.χ. τεχνολογία που χρησιμοποιείται στη μεταποιητική δραστηριότητα) και της καινοτομίας (π.χ. πρακτικές καλλιέργειας και μεταποίησης)

Ένα ακόμη σημαντικό συμπέρασμα της παρούσας εργασίας είναι ότι η ανεργία μπορεί να στρέψει τους ανέργους στην επιχειρηματικότητα, καθώς υπάρχει θετική σύνδεση αυτών των δύο μεταβλητών. Για παράδειγμα, βρέθηκε πως το ωράριο εργασίας και η σχέση ωραρίου και εισοδήματος σχετίζονται με τους επίδοξους επιχειρηματίες, ενώ το καθεστώς εργασιακής απασχόλησης, η επιθυμία αλλαγής εργασίας, η εύρεση επιχειρηματικής ευκαιρίας, καθώς και οι προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας και σε εθνικό επίπεδο σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων. Η έρευνα κατέδειξε πως η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλει στη μείωση της ανεργίας στην Ελλάδα και να συμβάλει θετικά στις προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης στη χώρα. Τα αποτελέσματα αυτά δεν έρχονται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών, βάσει των οποίων υπάρχει μία άρρηκτη θετική σχέση μεταξύ ανεργίας, επιχειρηματικότητας και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας (Baptista και Thurik, 2007; Faria et al., 2009; Ghavidel et al., 2011; Berglann et al., 2001; Musa και Samasinghe, 2013).

Μέσα από τα προαναφερθέντα συμπεράσματα διαπιστώνονται τα εξής:

1. Η ανεργία αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της επιχειρηματικότητας
2. Η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλλει στη μείωση της ανεργίας και στη δημιουργία προοπτικών απασχόλησης
3. Υπάρχει ανάγκη στήριξης των ανέργων να επενδύσουν στην επιχειρηματικότητα
4. Υπάρχει ανάγκη ενθάρρυνσης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα μέσα από ένα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο

Συνεπώς, κρίνεται απαραίτητη καταρχήν η δημιουργία ενός νέου θεσμικού πλαισίου, το οποίο θα ενθαρρύνει και θα υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα, κάτι το οποίο τονίζεται και από άλλους μελετητές (Huggins και Williams, 2011; Kalantaridis και Fletcher, 2012; Ribeiro-Soriano και Galindo-Martn, 2012; Méntez-Picazo et al., 2012; Vecchi et al., 2014). Η υποστήριξη αυτή δεν αφορά μόνο κυβερνητικά προγράμματα και χρηματοδοτικές διευκολύνσεις, αλλά αφορά και τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου παροχής υποστηρικτικών ενεργειών και υπηρεσιών που είναι απαραίτητες για την επιχειρηματική δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα, η ενημέρωση των Ελλήνων σχετικά με την έννοια, τα χαρακτηριστικά, τα οφέλη και τις αδυναμίες και απειλές της επιχειρηματικότητας είναι απαραίτητη. Τα στερεότυπα που επικρατούν σε διάφορες περιοχές / περιφέρειες της Ελλάδος ενδεχομένως να είναι ανασταλτικός παράγοντας για την έναρξη μίας επιχειρηματικής δραστηριότητας (π.χ. φόβος αποτυχίας σε άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο παρ' όλο που μπορεί να έχουν αναγνωρίσει μία επιχειρηματική ευκαιρία) (Klyver και Foley, 2012). Επίσης, κρίνεται απαραίτητη και η δημιουργία δικτύων συνεργασίας σε περιφερειακό και διασυνοριακό επίπεδο, ούτως ώστε να είναι δυνατή η ανταλλαγή ιδεών, εμπειριών και καλών πρακτικών (Smallbone και Welter, 2012). Πάνω από όλα, όμως, χρειάζεται η δημιουργία ενός σταθερού επενδυτικού και φορολογικού πλαισίου, καθώς και ενός πλαισίου διακυβέρνησης που θα καταπολεμά τη διαφθορά, θα επιταχύνει τις γραφειοκρατικές διαδικασίες και θα αίρει τα εμπόδια που υπάρχουν στην επιχειρηματική δραστηριοποίηση των ατόμων, ιδίως για start up επιχειρήσεις και νέους επιχειρηματίες (Méntez-Picazo et al., 2012).

Συνολικά, επομένως, κρίνεται απαραίτητη η αλλαγή της ελληνικής νοοτροπίας απέναντι στην επιχειρηματική δραστηριότητα, τόσο σε επίπεδο ατομικό, όσο και σε επίπεδο κυβερνητικό. Σε αυτό, ωστόσο, θα μπορούσε κανείς να αντιτάξει το επιχείρημα πως η Ελλάδα διέρχεται μία σημαντική οικονομική κρίση και μία περίοδο συνεχών μεταρρυθμίσεων, που ενδεχομένως να μην αφήνει περιθώρια ανάκαμψης της επιχειρηματικής σκέψης. Ωστόσο, η επιχειρηματικότητα, όπως διαπιστώθηκε μέσα και από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και την πρωτογενή έρευνα, αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο αύξησης της απασχόλησης, που μπορεί να οδηγήσει σε οικονομική ανάπτυξη. Επομένως, θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην επιχειρηματική δραστηριότητα, δημιουργώντας ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξή της.

Βιβλιογραφία

1. Begg, D., Fischer S. & Dornbusch R. (1998) Εισαγωγή στην οικονομική. Αθήνα, Κριτική.
2. Γκαγκάτσιος, Ι. (2011) Καινοτομία-Επιχειρηματικότητα-Επιχειρήσεις. Διαθέσιμο από: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3094/900.pdf>
3. Γραφείο Ενθάρρυνσης & Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας (2008) *Εγχειρίδιο επιχειρηματικότητας για υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες*. Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
4. Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα, Μεταίχμιο.
5. Δεδουσόπουλος, Α. (1995) *Οικονομική της Εργασίας*. Αθήνα, Ο Πολίτης.
6. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Μελετών (2012) Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας. Διαθέσιμο από: http://www.ekke.gr/images/PDF/Social_portrait_2012.pdf
7. ΕΛΙΑΜΕΠ (2014) Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά από την εκδήλωση της κρίσης. Διαθέσιμο από: http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2015/01/%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%BB_%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF-14-12.docx.pdf
8. ΕΛΣΤΑΤ (2015) Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 5 Μαρτίου 2015. Διαθέσιμο από: <http://www.statistics.gr/documents/20181/3c10f1ef-a56e-4441-9599-89dc578ffb84>
9. ΕΛΣΤΑΤ (2014) Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 18 Δεκεμβρίου 2014. Διαθέσιμο από: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/21727>
10. ΕΛΣΤΑΤ (2013) Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 12 Σεπτεμβρίου 2013.

Διαθέσιμο

από:

<http://www.naftemporiki.gr/cmsutils/downloadpdf.aspx?id=697249>

11. Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου (2011) Διαθέσιμο από:
<http://naftemporiki.gr.s3.amazonaws.com/docs/2011/12/05/esee.pdf>
12. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Σχέδιο Έκθεσης της Επιτροπής και του Συμβουλίου για την Απασχόληση, 2015-11-23
13. Javeau, C. (2000) *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*. Αθήνα, Τυπωθήτω.
14. Ιωαννίδης, Σ. & Γιωτόπουλος, Ι. (2014) *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2012-13: Ενδείξεις ανάκαμψης της μικρής επιχειρηματικότητας*. Αθήνα, Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών.
15. Ιωαννίδου, Α. (2014) Η κατάσταση των νέων στην ελληνική αγορά εργασίας. Διαθέσιμο από: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/athen/11041.pdf>
16. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2011) Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2011. Αθήνα. Διαθέσιμο από:
<http://www.inegsee.gr/ekdosi/Ethsia-Ekthesh-2011-H-ellhnikh-oikonomia-kai-h-apasxolhsh/>
17. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2013) Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση, Ετήσια Έκθεση 2013. Διαθέσιμο από:
<http://www.inegsee.gr/sitefiles/files/ekthesh-15email.pdf>
18. International Labour Organisation (2015) Παραγωγικές θέσεις εργασίας για την Ελλάδα. Διαθέσιμο από: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_322462.pdf
19. Καραδημήτρη, Α. (2006) Ανεργία και Νεαροί Πτυχιούχοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
20. Καραμεσίνη, Μ. (2011) Ανεργία και πολιτικές απασχόλησης. Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
21. Καραμεσίνη Μ. (2008) Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας: Πανελλαδική έρευνα στους αποφοίτους των ετών 1998-2000. Αθήνα: Διόνικος.
22. Κυριαζή, Ν. (2009) *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
23. Μιχιώτης, Σ. & Οικονόμου, Κ. (2006) Η έννοια και η σημασία της επιχειρηματικότητας σήμερα. Διαθέσιμο από: <http://www.tetras->

- consult.gr/resources/Resources/Papers%20in%20Greek/Entrepreneurship%20today.pdf
24. Μπαρμπαγιάννη, Ε. (2011) Καταγραφή και στατιστική ανάλυση της ανεργίας στην Ελλάδα. Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
 25. McKinsey & Company (2011) *Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης*. Διαθέσιμο από: http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/Greece_10_Years_Ahead_Executive_summary_Greek_version_small.pdf
 26. Σακελλάρης, Ε. (2013) Από την Διεθνή κρίση στην κρίση της αγοράς εργασίας της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
 27. SBA (2014) Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2014, Επιχειρήσεις και Βιομηχανία Ελλάδας. Διαθέσιμο από: <http://docplayer.gr/1474116-Enimerotiko-deltio-sba-2014-ellada.html>
 28. Παπαπέτρου, Ε. (2014) Η ελληνική αγορά στα χρόνια της κρίσης. Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
 29. Πετρινώτη Ξ. (1989) *Αγορές εργασίας: Οικονομικές θεωρίες και έρευνες*. Αθήνα, Παπαζήσης.
 30. Ρωτσιάμη, Σ. (2006). *Ανεργία και πληθωρισμός στην Ελλάδα*. Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
 31. Τσακλόγλου, Π., Οικονομίδης, Γ., Παγουλάτος, Γ., Τριαντόπουλος, Χ. & Φιλίππου, Α. (2016) Ένα νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο για την Ελληνική Οικονομία και η Μετάβαση σε αυτό. Διαθέσιμο από: http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/10/Parag-modelo_28_9_2.pdf
 32. Argurous, G. (2011) *Statistics for research: with a guide to SPSS*. London, Sage.
 33. Baptista, R. & Thurik, A.R. (2007) The relationship between entrepreneurship and unemployment: Is Portugal an outlier?, *Technological Forecasting & Social Change*. 74, 75-89.
 34. Berglann, H., Moen, E.R., Roed, K. & Skogstrom, J.F. (2011) Entrepreneurship: Origins and returns. *Labour Economics*. 18, 180-193.
 35. Blessing, L.T.M. & Chakrabarti, A. (2009) *DRM, a design research methodology*. Luxembourg, Springer.

36. Branstad, P., Jackson, B. & Banerji, S. (2009) Rethink Your Strategy An Urgent Memo To the CEO. Διαθέσιμο από: http://www.strategyand.pwc.com/media/uploads/Rethink_Your_Strategy.pdf
37. Cunningham, J.B. & Lischeron, J. (1991) Defining Entrepreneurship. *Journal of Small Business Management*. 29, 45-61.
38. Eurostat (2015) Euro area unemployment rate at 10.8%. Διαθέσιμο από: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7054219/3-30102015-AP-EN.pdf/>
39. Faria, J.R., Cuestas, J.C. & Gil-Alana, L.A. (2009) Unemployment and entrepreneurship: A cyclical relation?. *Economics Letters*. 105, 318-320.
40. Ghavidel, S., Farjadi, G. & Mohammadpour, A. (2011) The relationship between entrepreneurship and unemployment in developed and developing countries. International Conference On Applied Economics. 187-192.
41. Huggins, R. & Williams, N. (2011) Entrepreneurship and regional competitiveness: The role and progression of policy. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 23 (9-10), 907-932.
42. Kalantaridis, C. & Fletcher, D. (2012) Entrepreneurship and institutional change: A research agenda. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (3-4), 199-214.
43. Klyver, K. & Foley, D. (2012). Networking and culture in entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (7-8), 561-588.
44. Koellinger, P.D. & Thurik, A.R. (2011) Entrepreneurship and the Business Cycle. Διαθέσιμο από: <https://papers.tinbergen.nl/09032.pdf>
45. Lamotte, O. & Colovic, A. (2013) Do demographics influence aggregate entrepreneurship?. *Applied Economics Letters*. 20 (13), 1206-1210.
46. Méntez-Picazo, M.T., Galíng-Matrón, M. & Ribeiro-Sobriano, D. (2012) Governance, entrepreneurship and economic growth. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (9-10), 865-877.
47. Musa, B.M. & Samasinghe, D.M. (2013) Entrepreneurship and unemployment: a literature review, *International Conference on Business & Information 2013*, ISBN 978-955-4563-17-9.
48. OECD (2012) Policy Brief on Youth Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe. Διαθέσιμο από:

https://www.oecd.org/cfe/leed/Youth%20entrepreneurship%20policy%20brief%20EN_FINAL.pdf

49. Panageotou S.A. (2012) *The Global Debt Monitaur: An analysis of the Greek Financial Crisis*. Knoxville, University of Tennessee.
50. Plehn-Dujowich, J.M. (2012) The Dynamic Relationship between Entrepreneurship, Unemployment, and Growth: Evidence from U.S. Industries. Διαθέσιμο από: <https://www.sba.gov/content/dynamic-relationship-between-entrepreneurship-unemployment-and-growth-evidence-us-industries>
51. Ribeiro-Soriano, D. & Galindo-Martn, M. (2012) Government policies to support entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (9-10), 861-864
52. Sadeghi, A. & Sadeghi, A. (2013) The role and impact of entrepreneurship on unempoyment rate. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*. 2 (3), 858-862.
53. Singh, K. (2007) *Quantitative social research methods*. New Delhi, Sage.
54. Smallbone, D. & Welter, F. (2012). Cross-border entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 24 (3-4), 95-104.
55. Ulrich, S., Rogovsky, N. & Lamotte, D. (2009) Promoting Responsible and Sustainable Enterprise-Level Practices at Times of Crisis: A Guide for Policy-Makers 105 and Social Partners. Διαθέσιμο από: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108420.pdf
56. Vecchi, V., Brusoni, M. & Borgonovi, E. (2014) Public Authorities for Entrepreneurship: A management approach to execute competitiveness policies. *Public Management Review*. 16 (2), 256-273.
57. Verdujin, K. & Essers, C. (2013) Questioning dominant entrepreneurship assumptions: the case of female ethnic minority entrepreneurs. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*. 25 (7-8), 612-630.
58. Welsch, H. (2004) *Entrepreneurship: The Way Ahead*. UK, Routledge.

Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο

Ενότητα I. Δημογραφικά στοιχεία

1. Μέγεθος εταιρείας

Πολύ μικρή	
Μικρή	
Μεσαία	

2. Νομική μορφή εταιρείας

ΕΠΕ	
ΟΕ	
ΑΕ	
Ατομική	

3. Έτη λειτουργίας εταιρείας

Έως 5 έτη	
6-10	
11-15	
16-20	
Άνω των 20	

4. Κλάδος απασχόλησης

Πρωτογενής τομέας	
Μεταποιητική δραστηριότητα	
Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις	
Προϊόντα/υπηρεσίες προς τον τελικό καταναλωτή	

5. Γεωγραφική περιφέρεια δραστηριοποίησης

Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	
Κεντρική Μακεδονία	
Δυτική Μακεδονία	
Ήπειρος	
Θεσσαλία	
Βόρειο Αιγαίο	
Νότιο Αιγαίο	

Δυτική Ελλάδα	
Ιόνιο	
Πελοπόννησος	
Κρήτη	
Αττική	
Στερεά Ελλάδα	

Ενότητα II. Απόψεις ερωτηθέντων σχετικά με την επιχειρηματικότητα και την ανεργία

6. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένες ερωτήσεις σχετικά με την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα σήμερα. Σημειώστε το βαθμό στον οποίον συμφωνείτε / διαφωνείτε με αυτές χρησιμοποιώντας την παρακάτω κλίμακα: 1=Διαφωνώ απόλυτα, 2=Διαφωνώ, 3=Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ, 4=Συμφωνώ, 5=Συμφωνώ απόλυτα

	1	2	3	4	5
Μεγάλο μέρος του πληθυσμού δραστηριοποιείται επιχειρηματικά γιατί έχει αντιληφθεί κάποια πραγματική επιχειρηματική ευκαιρία (επιχειρηματικότητα ευκαιρίας)					
Μεγάλο μέρος του πληθυσμού δραστηριοποιείται επιχειρηματικά για λόγους βιοπορισμού (επιχειρηματικότητα ανάγκης)					

7. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι στην Ελλάδα σήμερα (1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ, 5=πάρα πολύ):

	1	2	3	4	5
Υπάρχει υψηλό επίπεδο καινοτόμας επιχειρηματικότητας					
Υπάρχει υψηλό επίπεδο χρησιμοποίησης τεχνολογίας					
Υπάρχει υψηλό επίπεδο εξωστρέφειας					

8. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε στην Ελλάδα ότι υπάρχουν οι παρακάτω τύποι επιχειρηματικότητας (1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ, 5=πάρα πολύ):

	1	2	3	4	5
Επίδοξοι επιχειρηματίες					
Νέοι επιχειρηματίες					
Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων					
Καθιερωμένοι επιχειρηματίες					

9. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα εστιάζει στους παρακάτω κλάδους με βάση την εξής κλίμακα: 1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ, 5=πάρα πολύ:

	1	2	3	4	5
Πρωτογενής τομέας					
Μεταποιητική δραστηριότητα					
Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις					
Προϊόντα/υπηρεσίες προς τον τελικό καταναλωτή					

10. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι παρακάτω παράγοντες επιδρούν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα σήμερα με βάση την εξής κλίμακα: 1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ, 5=πάρα πολύ:

	1	2	3	4	5
Τοπικοί πολιτισμικοί παράγοντες					
Επίπεδο ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας / περιφέρεια					
Συνολικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της περιφέρειας					
Συνολικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της χώρας					
Εθνικές Πολιτικές σε θέματα Γραφειοκρατίας και Φορολογίας					
Γενική στάση της κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματική δραστηριότητα					
Κυβερνητικά Προγράμματα					
Χρηματοδοτική Στήριξη					
Πρόσβαση σε Υλικές Υποδομές					
Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή					
Εγχώριες Αγορές- Διευκόλυνση Εισόδου					
Εγχώριες Αγορές- Δυναμική					
Έρευνα & Ανάπτυξη					
Γενικότερο Πλαίσιο Εθνικών Πολιτικών και Προτεραιοτήτων					
Γενική στάση της κοινωνίας απέναντι στον επιχειρηματία					
Αριθμός επιχειρηματικών ευκαιριών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τη στιγμή διεξαγωγής της έρευνας					
Αριθμός επιχειρηματικών ευκαιριών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον το επόμενο χρονικό διάστημα (π.χ. εξάμηνο)					
Φόβος αποτυχίας					
Γνώσεις ικανότητα και εμπειρία επιχειρηματικότητας					
Η πεποίθηση ότι η επιχειρηματικότητα συνιστά μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας					
Προσωπική εκτίμηση για τις προοπτικές βιωσιμότητας νέων εγχειρημάτων σε σύγκριση με το παρελθόν					
Εστίαση των ΜΜΕ στην επιχειρηματικότητα					

11. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι παρακάτω παράγοντες οδηγούν στην ανεργία στην Ελλάδα σήμερα με βάση την εξής κλίμακα: 1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ, 5=πάρα πολύ

	1	2	3	4	5
Περιορισμένη ζήτηση από μέρους των επιχειρήσεων					
Περιορισμένη ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων					
Χαμηλή ζήτηση προϊόντων/υπηρεσιών από μέρους των καταναλωτών					
Κλείσιμο επιχειρήσεων					
Χαμηλό επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων εργαζομένων					
Έλλειψη πρακτικής άσκησης εργαζομένων					
Κυβερνητική πολιτική					
Έλλειψη προγραμμάτων στήριξης νέων εργαζομένων					

12. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι παρακάτω παράγοντες μπορούν να οδηγήσουν τους ανέργους στο να στραφούν στην επιχειρηματικότητα με βάση την εξής κλίμακα: 1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ, 5=πάρα πολύ

	1	2	3	4	5
Καθεστώς εργασιακής απασχόλησης (τύπος συμβολαίου)					
Ωράριο εργασίας					
Προοπτικές εισοδήματος					
Σχέση ωραρίου-εισοδήματος					
Επιθυμία αλλαγής εργασίας					
Παροχές υγείας					
Ασφάλιση					
Εύρεση επιχειρηματικής ευκαιρίας					
Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο περιφέρειας					
Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο					

13. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι υπάρχει σύνδεση ανεργίας και επιχειρηματικότητας;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

14. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλλει θετικά στις προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης στην Ελλάδα;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

15. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλλει στη μείωση της ανεργίας στην Ελλάδα;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

16. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η ανεργία αποτελεί παράγοντα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

17. Πώς κρίνετε το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για τη στήριξη των νέων επιχειρηματιών;

Καθόλου ικανοποιητικό	Λίγο ικανοποιητικό	Αρκετά ικανοποιητικό	Πολύ ικανοποιητικό	Πάρα πολύ ικανοποιητικό

18. Πώς κρίνετε το ισχύον πλαίσιο στήριξης των ανέργων;

Καθόλου ικανοποιητικό	Λίγο ικανοποιητικό	Αρκετά ικανοποιητικό	Πολύ ικανοποιητικό	Πάρα πολύ ικανοποιητικό

19. Πώς κρίνετε το ισχύον πλαίσιο ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας των ανέργων;

Καθόλου ικανοποιητικό	Λίγο ικανοποιητικό	Αρκετά ικανοποιητικό	Πολύ ικανοποιητικό	Πάρα πολύ ικανοποιητικό

20. Ποιες είναι οι προτάσεις σας προκειμένου να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και ιδίως από την πλευρά των ανέργων;

.....

.....

.....

.....

.....